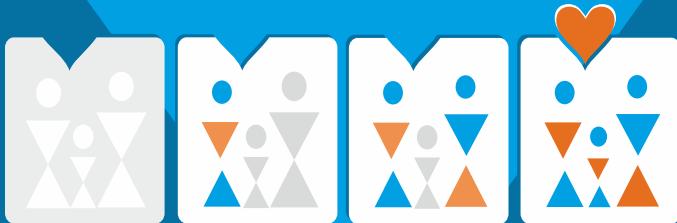

Dubravka Maleš
urednica

KAKO SMO POSTALI OBITELJ POSVOJENJE - DIO MOJE PRIČE

| Na drugi način |

Udruga za pružanje psihosocijalne i pedagoške pomoći djeci, mladima i obitelji

KAKO SMO POSTALI OBITELJ

POSVOJENJE – DIO MOJE PRIČE

Zbornik radova

Ovaj Zbornik rezultat je rada u okviru projekta „*Preparacija za posvojenje - podrška posvojiteljskim obiteljima*“, koji je finansijski podržalo Ministarstvo socijalne politike i mladih Republike Hrvatske. Mišljenja izražena u ovoj publikaciji su mišljenja autorica i ne izražavaju nužno stajalište Ministarstva socijalne politike i mladih.

Nakladnik:

„Na drugi način“, udruga za pružanje psihosocijalne i pedagoške pomoći djeci, mladima i obitelji

Zagreb, Laščinska c. 133

Za nakladnika:

Sunčica Vidulić Vulelija, prof.

Urednica:

prof. dr. sc. Dubravka Maleš

Recenzentica:

prof. dr. sc. Zdenka Janeković Römer

Lektorica:

Gabrijela Kosović, prof.

Likovno oblikovanje naslovnice:

Petar Sugović, mag. art

Grafička, kompjutorska obrada i tisak

5print d.o.o., Zagreb

Tiskano: Zagreb, 2015.

Naklada

500 primjeraka

ISBN: 978-953-58941-1-7

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000932163

KAKO SMO POSTALI OBITELJ POSVOJENJE – DIO MOJE PRIČE

Urednica

Dubravka Maleš

„Na drugi način“

Zagreb, 2015.

Sadržaj

Uvod

Obitelj i posvojeno dijete

Vlasta Grgec-Petroci 8

Posvojenje (ni)je alternativna skrb

Branka Sladović Franz 21

Posvojiteljske obitelji – izazovi prilagodbe i reakcije okoline

Slavica Blažeka Kokorić i Jelena Birovljević 33

Posvojenje starijeg djeteta

Mirjana Marčetić-Kapetanović 61

Posvojeno dijete u odgojno-obrazovnom sustavu

Ivana Safran Tunjić 66

Priprema, praćenje i pomoć djeci i posvojiteljima u procesu

posvojenja - iskustvo Dječjeg doma Zagreb

Dragana Miletić 73

Posvojenje iz perspektive Ureda pravobraniteljice za djecu

Lidija Petrović 80

Edukacija i priprema (potencijalnih) posvojitelja

Vlasta Grgec-Petroci i Mirjana Marčetić-Kapetanović 88

Doživljaj programa „Škola za posvojitelje“ - perspektive sudionika

i voditeljica programa

Jelena Barać i Maja Laklja 90

Iskustvo jedne mame

Sreća - recept za sretno djetinjstvo

Bol - i to je dio ljubavi 124

JaTiOnoMi – predstava o obitelji nastaloj na drugačiji način

Vlasta Grgec-Petroci 131

Moja obitelj i jedan jež – predstava o sasvim obično-neobičnoj obitelji

Vlasta Grgec-Petroci 135

UVOD

Svako dijete ima pravo na odrastanje u obitelji koja ga voli, razumije, prihvata i prepoznaje njegove potrebe. Obitelj je prva zajednica u kojoj dijete započinje život, u njoj dijete stječe prve spoznaje o sebi i ljudima koji ga okružuju. Nažalost, neki roditelji iz raznih razloga nisu u stanju ispunjavati svoje roditeljske zadaće pa odrastanje i sretan i skladan razvoj djeteta uz biološke roditelje nije moguć. Ako je djetetov razvoj u primarnoj obitelji ugrožen onda je, prema *Konvenciji o pravima djeteta*, uloga države da u skladu sa zakonodavstvom, osigura zamjensku skrb i uvjete za normalan rast i razvoj takvog djeteta. A jedno od rješenja, i po svemu najbolje, je posvojenje kao trajni oblik zaštite djeteta. Pritom je bitno da se najbolji interes djeteta uzima u obzir koliko je najviše moguće.

Posvojenje nije pojava karakteristična samo za suvremeni svijet. Već se u Hamurabijevom zakoniku nastalom prije približno 2800 godina prije Krista govorilo o četiri uvjeta za posvojenje djeteta. Gotovo sve velike civilizacije, kao što su Egipćani, Kinezi, Indijci, Grci ili Rimljani prakticirale su neki oblik posvojenja djece. No, gledajući povijesno, postoji razlika u svrsi posvajanja djece nekad i danas. Dok je nekada posvojenje, prije svega, bilo usmjereno na zadovoljavanje potreba odraslih, kako bi se dobilo nasljednika, kako bi se osiguralo skrb i brigu u starosti, ako je nedostajalo radne snage u obitelji ili ako je to društvo zahtjevalo, kako bi se ojačala veza između mogućih neprijateljskih društvenih grupa, danas je u prvom planu najbolji interes djeteta.

Posvojenje predstavlja drugačiji, ali jednak dobar način osnivanja obitelji, omogućuje djetetu odrastanje i odgoj u sigurnom obiteljskom okruženju što pretpostavlja sigurnost, ljubav i privrženost, a posvojiteljima omogućuje roditeljstvo. Mnoga su znanstvena istraživanja potvrdila da posvojena djeca imaju znatno bolji uspjeh nego djeca odgojena u domovima ili u udomiteljskim obiteljima odnosno koja žive kod bioloških roditelja koji se ne brinu za njih ili ih ne žele. Dakle, nesporno je da posvojiteljska obitelj može pružiti jednak kvalitetno okruženje za normalan fizički i mentalni razvoj djeteta, ali je isto tako činjenica da postoje određene poteškoće s kojima se članovi posvojiteljske obitelji mogu suočiti. Odrasli mogu imati poteškoće u pogledu odnosa okoline prema njihovoj želji

da posvoje dijete, u suočavanju sa spoznajom da ne mogu imati biološko dijete, dolaskom posvojenog djeteta u obitelj, nerealnim očekivanjima od djeteta i sl.

Posvojena djeca, kao i sva druga djeca, trebaju roditelje koji će ih voljeti, koji će ih znati slušati, trebaju osjećaj sigurnosti. No, za razliku od druge djece, posvojena djeca se moraju suočiti s činjenicom da nisu rođena u obitelji koja o njima skrbi, da, ustvari, imaju dva para roditelja (biološke i adoptivne roditelje). I roditelji i djeca mogu se susresti s mnoštvom zbumujućih pitanja kao što su: kako se odnositi prema rođacima, vršnjacima, učiteljima, koje i koliko informacija o svom djetetu treba podijeliti s članovima obitelji, vrtićkom ili školskom sredinom, susjedima, kada i kako objasniti djetetu da je posvojeno, kako prepoznati, razumjeti i zadovoljiti razvojne potrebe posvojenog djeteta... Da bi se što bolje nosile s ovim i sličnim problemima, posvojiteljske obitelji trebaju stručnjake (socijalne radnike, pedagoge, psihologe, odgajatelje, učitelje, profesore) koji imaju znanja o posvojenju i razumiju problem posvojenja te mogu pomoći članovima posvojiteljskih obitelji.

Iako se posljednjih godina u našoj zemlji dosta govori o posvojenju kao jednom od načina ostvarivanja roditeljstva i zasnivanja obitelji, još uvijek u javnosti postoji dosta predrasuda i nejasnoća o tom tipu obitelji. U želji da pitanje posvojenja približi široj javnosti, onima koji razmišljaju o mogućnosti posvojenja te svima onima koji dolaze profesionalno u kontakt s takvima obiteljima, udruga „Na drugi način“ koja se već deset godina bavi edukacijom posvojitelja i stručnjaka koji se u svom radu susreću s posvojenom djecom i njihovim roditeljima, sudjelovala je 2010. godine na stručnom skupu u Opatiji te organizirala dva stručna skupa na temu posvojenja, 2013. i 2015. godine u Zagrebu. Ovim stručnim skupovima željelo se doprinijeti jačanju svijesti u zajednici o kvalitetnom pristupu posvojenom djetetu i posvojiteljima, o mogućim izazovima posvojiteljskih obitelji te senzibiliziranju javnosti, djece i mladih koji nisu posvojeni, za temu posvojenja i pridonijeti razvijanju ponašanja koje se temelji na toleranciji i prihvaćanju različitosti. Veliki interes i pozitivne povratne informacije o korisnosti održanih izlaganja, potaknuli su organizatore da objave neka od izlaganja koja su održana na skupovima, a što je rezultiralo ovim zbornikom radova pod naslovom „Kako smo postali obitelj. Posvojenje – dio moje priče“ udruge „Na drugi način“. Zbornik sadrži devet stručnih i znanstvenih članaka, iskustvo jedne majke posvojiteljice te dva prikaza kazališnih predstava na temu posvojenja. Au-

torice radova su znanstvenice i stručnjakinje iz područja socijalne skrbi, pedagogije, psihologije i prava, a dolaze iz različitih institucija – iz sustava socijalne skrbi, sveučilišta, Ureda pravobraniteljice i sustava odgoja i obrazovanja. Radovi u zborniku obuhvaćaju različite aspekte zaštite djece bez roditeljske skrbi, od stručnih i praktičnih smjernica temeljenih na istraživanjima, do elaboriranja učinkovitosti pojedinih državnih sustava koji se njima bave. Najnovije znanstvene spoznaje, iskustva stručnjaka te prijedlozi mogućih rješenja svakako će doprinijeti boljem razumijevanju problema s kojima se suočavaju posvojiteljske obitelji i njihovu rješavanju. A to onda znači i uspješnjem roditeljstvu i sretnijoj djeci.

Dubravka Maleš

Vlasta Grgec-Petroci

Vlasta Grgec-Petroci, mag. act. soc

“Na drugi način”, udruga za pružanje psihosocijalne i pedagoške pomoći djeci, mladima i obitelji
Zagreb

OBITELJ I POSVOJENO DIJETE

Sažetak:

Uz porast različitosti obiteljskih struktura, posljednjih nekoliko desetljeća povećao se interes znanstvenika društvenih znanosti za netradicionalne obitelji te mnogobrojna istraživanja nastoje naći odgovor na pitanje utječe li strukturalna raznolikost obitelji na razvoj djeteta, kao i na pitanja koja se odnose na jedinstvena roditeljska iskustva s kojima se susreću roditelji u netradicionalnim obiteljskim sustavima. U ovom radu govorit će se o posvojiteljskoj obitelji kao obliku netradicionalnog/nekonvencionalnog obiteljskog života koji u svijetu postaje sve češći. Razmotrit će se jedinstveni izazovi s kojima se suočavaju posvojitelji u odgoju i podizanju djece te će se pokušati razjasniti kako posvojenje utječe na dječji razvoj i prilagođavanje novoj obitelji.

Ključne riječi: posvojenje, posvojiteljska obitelj, biološka obitelj, posvojeno dijete, privrženost

Uvod:

Obitelj, kao najstarija ljudska zajednica koja je u stalnoj interakciji sa svojim okruženjem, doživjela je tijekom povijesti mnoge promjene, kako u strukturi, tako i u funkciranju. Različitost obiteljskih struktura može se promatrati uzimajući u obzir različite kriterije te možemo razlikovati biološke i posvojile.

Vlasta Grgec-Petroci, magistra je socijalnog rada, obiteljska i bračna psihoterapeutkinja i doktorandica na Sveučilišnom poslijediplomskom doktorskom studiju pedagogije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Zaposlена je u Obiteljskom centru, Podružnici Centra za socijalnu skrb Zagreb. Glavna područja njezina interesa su obiteljska pedagogija, obrazovanje roditelja, rani odgoj djeteta, specijalizirani socijalni i savjetodavni rad s djecom, mladima i obitelji, obiteljsko savjetovanje, obiteljska medijacija te pitanja posvojenja s posebnim naglaskom na obrazovanje i pripremu posvojitelja. Osnivačica je udruge “Na drugi način” i jedna je od autorica i voditeljica programa „Edukacija i priprema (potencijalnih) posvojitelja – Škola za posvojitelje“.

teljske obitelji, dvoroditeljske obitelji, jednoroditeljske obitelji, tzv. djed/baka obitelji, homoseksualne obitelji (Ljubetić, 2007.; Maleš, Kušević, 2011.; Grgec-Petroci, Lacković, Maleš, 2011.). Uz porast različitosti obiteljskih struktura, posljednjih nekoliko desetljeća povećao se interes znanstvenika društvenih znanosti za netradicionalne obitelji (Lamb, 1999.). Mnogobrojna istraživanja nastoje naći odgovor na pitanje utječe li strukturalna raznolikost obitelji na razvoj djeteta, kao i na pitanja koja se odnose na jedinstvena roditeljska iskustva s kojima se susreću roditelji u netradicionalnim obiteljskim sustavima (Brodzinsky, Pinderhughes, 2002.). U ovom radu govorit će se o posvojiteljskoj obitelji kao obliku netradicionalnog obiteljskog života koji postaje sve češći. Razmotrit će se jedinstveni izazovi s kojima se suočavaju posvojitelji u odgoju djece te će biti riječi o utjecaju posvojenja na dječji razvoj i prilagođavanje novoj obitelji.

Iako u posljednje vrijeme područje posvojenja sve više zaokuplja pažnju stručne i ostale javnosti, posvojiteljske obitelji i poteškoće prilagođavanja posvojene djece i njihovih roditelja pažnju stručnjaka počinju zaokupljati tek šesdesetih godina prošlog stoljeća. U posljednjih pet desetljeća, teorijska i klinička literatura donosi primjere kompleksnosti takvog obiteljskog života i psihološke rizike povezane s posvojenjem. Jedan od autora koji je napisao velik broj radova na temu kompleksnosti života u posvojiteljskim obiteljima je Brodzinsky. Njegova istraživanja i znanstvena djela usmjerena su na područje posvojenja s naglaskom na razvojne i kliničke potrebe svih članova posvojiteljske trijade te na roditeljstvo posvojene djece. Posljednja tri desetljeća u značajnoj je mjeri utjecao na stavove stručnjaka prema posvojiteljskim obiteljima, velik broj članaka temelji se na njegovim istraživanjima, pa se i autorica ovog rada često poziva na njegove rade.

Velik broj stranih istraživanja na području posvojenja usmjerio se na pitanje odnosa između posvojitelja i djeteta, utjecaj tog odnosa na djetetov razvoj i prilagođavanje te usporedbu karakteristika posvojiteljskih i bioloških obitelji, kao i na ispitivanje ponašajnih i psihičkih poteškoća koje su iskazivala posvojena djeca.

Znanstvenici i stručnjaci nastoje pronaći odgovor na pitanja pokazuju li posvojena djeca bolji kognitivni razvoj od djece koja su ostala u instituciji te pokazuju li slabiji kognitivni razvoj u usporedbi sa svojom neposvojenom braćom

ili vršnjacima. Znanstvenici Schechter i Kirk, među prvima su istakli kako posvojenje, iako uspješniji način zbrinjavanja djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi nego što je ostanak u instituciji, donosi sa sobom niz rizika vezanih uz prilagođavanje (Schechter, 1960.; Kirk, 1964.; Brodzinsky, 1993.). Različite studije pokazuju kako posvojena djeca iskazuju eksternalizirane ili internalizirane probleme u ponašanju u većoj mjeri nego njihovi vršnjaci (Brodzinsky i sur., 1984.). Mnogi rezultati istraživanja ukazivali su na češće teškoće mentalnog zdravlja i određene probleme u prilagođavanju kod posvojene djece, poput češćeg iskazivanja agresije, krađe, laganja, bježanja od kuće, poteškoća u učenju i hiperaktivnosti i slično (Brodzinsky, Pinderhughes, 2002.; Brodzinsky, 1993.). Iako podaci istraživanja ukazuju na češće psihološke probleme kod posvojene djece i mladih u odnosu na neposvojene vršnjake, Brodzinsky, Ingersoll i Warren takve podatke obrazlažu činjenicom da posvojitelji, bez obzira na intenzitet psihičkih i emocionalnih problema koje dijete iskazuje, češće traže stručnu pomoć i koriste usluge savjetovanja nego što bi to učinili biološki roditelji (Brodzinsky i sur., 1998.; Ingersoll, 1997., Warren, 1992. prema Brodzinsky, Pinderhughes, 2002.)

Posvojenje: rizik ili korist za djecu

Iako je tradicija posvojenja dio našeg društva od najranijih vremena, tek posljednja četiri desetljeća tematika posvojenja počela je zaokupljati interes znanstvenika različitih disciplina. Osim znanstvenika, područje posvojenja posljednjih četrdeset godina zaokuplja i pažnju stručnjaka za zaštitu djece i stručnjaka za zaštitu mentalnog zdravlja, čija su stajališta često suprotna. Dok stručnjaci za zaštitu djece u posvojenju vide rješenje različitih društvenih problema te naglašavaju prednosti vezane uz posvojenje, stručnjaci za zaštitu mentalnog zdravlja više su zaokupljeni psihološkim rizicima vezanim uz posvojenje i poteškoćama prilagodbe. Rutter (1990.) s posvojenjem povezuje teoriju rizika i zaštitnih mehanizama. Posvojenje smatra dobrim načinom zbrinjavanja djeteta bez adekvatne roditeljske skrbi i zaštitnim mehanizmom za dijete koje je posvojeno. Djeca se iz deprivirajuće institucionalne sredine ili neadekvatne biološke obitelji izdvajaju i smještaju u obitelj posvojitelja. Uzroke rizika i moguće poteškoće u razvoju djeteta stručnjaci pronalaze u genetičkom nasleđu, prenatalnom razvoju (stresne i nezdrave trudnoće) ili prethodnom iskustvu u biološkoj

ili drugoj obitelji ili instituciji. Istraživanja su pokazala kako posvojena djeca pokazuju znatno bolji kognitivni razvoj nego djeca koja su bila smještena u institucijama ili udomiteljskim obiteljima ili su živjela u svojim biološkim obiteljima, a nisu dobivala odgovarajuću njegu ili ih njihove obitelji nisu željele (Rutter, 1990.; Fahlberg, 1991.).

Iako u znanstvenoj literaturi prevladava mišljenje da posvojena djeca imaju veći rizik za različite poteškoće u ponašanju te psihološke i obrazovne probleme u usporedbi s neposvojenom djecom, istraživanja pokazuju da se većina posvojene djece dobro prilagođava i razvija unutar odgovarajućih granica (Rutter, 1990.; Brodzinsky i sur., 1995.; Brodzinsky, Pinderhughes, 2002.) te daju jasne i uvjerljive dokaze da je posvojenje zaštitni čimbenik u životu djeteta čiji biološki roditelji ne mogu ili ne žele pružiti odgovarajuću skrb.

Određenje posvojenja

Obiteljski zakon definira posvojenje kao “poseban oblik obiteljsko-pravnog zbrinjavanja i zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi kojim se stvara trajni odnos roditelja i djeteta te posvojiteljima omogućuje roditeljstvo i stjecanje prava na roditeljsku skrb” (*Obiteljski zakon*, 2014.). Posvojenjem između maloljetnog djeteta i punoljetne osobe pravnim putem nastaje odnos srodstva koji se ne razlikuje od odnosa koji postoji među krvnim srodnicima (Jakovac-Lozić, 2000.; *Obiteljski zakon*, 2014.). Bevan i suradnici (2007., 3) posvojenje definiraju kao “prijenos roditeljstva i roditeljske odgovornosti s biološke obitelji na obitelj posvojitelja” što se omogućuje odlukom nadležnih institucija. Drugim riječima, posvojenjem se djeci koja su stjecajem okolnosti ostala bez roditeljske ljubavi, brige i skrbi (čiji se biološki roditelji ne mogu ili ne žele brinuti za njih) osigurava stalni i brižan dom i omogućava odgoj, rast i sazrijevanje u obitelji, a za posvojitelje ono predstavlja jedan od načina ostvarivanja roditeljstva i osnivanja obitelji (Bakarić-Abramović, Jakovac-Lozić, 2001.; Pavao, 2007.).

Tradicija posvojenja egzistira od biblijskih vremena, a u nekom obliku posvojenje je postojalo u svim ljudskim zajednicama i nosilo je biljeg vremena i obilježja društvenog uređenja u kojem je postojalo, a njime su se postizali različiti ciljevi, prvenstveno kao sredstvo zadovoljavanja potreba odraslih, a ne potreba

djece. Posvojenje u svom današnjem obliku razvilo se poslije 1850. godine u Sjedinjenim Američkim Državama, (Bonnet, 2000.; Brodzinsky, Pinderhughes, 2002.), a cilj posvojenja bio je djetetu pružiti obitelj. Naše obiteljsko zakonodavstvo temelji uređenje obiteljskih odnosa na načelu zaštite dobrobiti i prava djeteta što znači da se pravni interes, odnosno dobrobit djeteta stavlja ispred interesa posvojitelja. Točnije, *Obiteljski zakon* dopušta posvojenje samo ako je ono u interesu djeteta (Jakovac-Lozić, 2000.; *Obiteljski zakon*, 2003.). U posljednjih nekoliko desetljeća politika posvojenja u Hrvatskoj doživjava značajne promjene i razvoj, prije svega u odnosu na novu perspektivu posvojenja. Danas posvojenje treba biti u službi skrbi za dijete. Dijete se stavlja u središte tijekom cijelog postupka posvojenja, kako u fazi prije donošenja odluke o posvojenju tako i u kasnijim fazama. Prvenstvena svrha posvojenja je pružiti djetetu obitelj i dom koje će zvati svojim, a ne osigurati dijete za neku obitelj. Hrabar (2008., 1137) ističe kako promjene zakonodavstva treba usmjeriti prema cilju koji bismo mogli opisati riječima “što više kvalitetnih posvojenja djece”, a nipošto “svakom neko posvojeno dijete”.

Zasnivanjem posvojenja posvojitelji postaju roditelji i stječu pravo na roditeljsku skrb te preuzimaju na sebe odgovornosti, dužnosti i prava roditelja. Postupak posvojenja je vrlo složen proces koji uključuje tri strane – dijete, posvojitelja, ali i biološke roditelje djeteta. Svaka od uključenih strana istodobno i dobiva i gubi. Dijete gubi biološke roditelje, ali dobiva posvojitelje koji ga žele, spremni su mu pružiti ljubav i siguran dom. Posvojitelji, najčešće bez biološke djece, na neki se način mire s činjenicom da nikada neće imati biološku djecu, ali ostvaruju želju za roditeljstvom. Biološki roditelj potpuno gubi pravo na dijete, ali u posvojenju može vidjeti dobar izlaz za vlastito dijete o kojemu nije u stanju skribiti (zbog različitih razloga, npr.: mladost, nezaposlenost, bolest ili izvanbračno roditeljstvo) (Jakovac-Lozić, 2000.; Grgec-Petroci, Lacković, Maleš, 2011.).

Posvojiteljska i biološka obitelj u životu posvojenog djeteta - dvojno nasljeđe

Posvojenjem dijete prestaje živjeti sa svojim biološkim roditeljima, ali zasniva životnu i obiteljsku zajednicu s roditeljima-posvojiteljima. Svako razdoblje

roditeljstva, od onog kad se dijete tek očekuje, preko različitih faza njegova razvoja, praćeno je kod roditelja određenim promjenama. Dolaskom djeteta u novi dom, obitelj se mora prilagoditi novom članu. Roditelji imaju nove obaveze i odgovornosti, obiteljska rutina se mijenja, pred njih se postavljaju određeni zadaci (Brodzinsky, Lang, Smith, 1995.; Rosenberg, 1992.). Ti zadaci su uglavnom isti kao i oni s kojima se susreću biološki roditelji, ali u literaturi su opisani i specifični zadaci s kojima se susreću posvojitelji: prilagođavanje roditeljstvu posvojene djece, razgovor s djecom o njihovom posvojenju, podržavanje djetetove želje da sazna što više o svojim biološkim roditeljima, pomoći djetetu u oporavku tijekom procesa separacije od obitelji i vezivanju uz novu obitelj te pomoći djetetu da zadrži dobru sliku o sebi i posvajanju (Brodzinsky i sur., 1993.; McGinn, 2007.).

Teoretičari ističu kako je jedna od važnih zadaća posvojitelja razgovarati s djetetom o posvojenju. Iako posvojenjem prestaju sve veze djeteta s njegovim biološkim roditeljima, danas je prihvaćeno mišljenje kako dijete ima pravo znati tko su mu biološki roditelji, tj. ima pravo znati svoje porijeklo. Biološka obitelj uvijek je značajan dio života djeteta i ono ima pravo na sve dostupne informacije o obitelji kako bi moglo formirati identitet. Posvojitelji bi trebali prihvatići činjenicu da nisu jedini roditelji u djetetovom životu.

Mišljenja stručnjaka su jedinstvena u stavu kako je neophodno dijete što ranije upoznati s činjenicom da je posvojeno, a informacije o tome treba dobiti od posvojitelja u najranijem djetinjstvu. Zakonski je predviđeno upoznavanje s tom činjenicom najkasnije do sedme godine (*Obiteljski zakon*, 2003., 2014.). Iako ne postoji jedinstveno mišljenje oko najboljeg vremena za početak razgovora o posvojenju, taj razgovor bi trebalo započeti što ranije, a sadržaj prilagoditi dobi djeteta. Razgovor o posvojenju je proces koji zahtijeva kontinuirani dijalog djeteta i posvojitelja, u skladu s djetetovom sposobnošću da razumije i spremnošću da čuje. Istraživanja upućuju na činjenicu kako su posvojena djeca kojoj su informacije o podrijetlu i istinu o posvojenju i okolnostima posvojenja priopćili njihovi posvojitelji, imala manju potrebu za susretom s biološkom roditeljima i za bilo kakvim oblikom traganja za vlastitim podrijetlom od djece koja nisu bila u takvoj situaciji. Zanimljivi su podaci dobiveni u istraživanjima tipova komunikacije u obiteljima gdje postoje poteškoće u prilagodbi. Većina tih radova temelji se na

radu Kirka (1964.) koji je isticao važnost otvorenog razgovora o činjenici posvojenja kao boljeg i kvalitetnijeg od zatvorenog, obrambenog tipa razgovora kojim se žele izbjegići problemi kod prilagođavanja djeteta na posvojenje. Kao prilog ovoj tvrdnji, Stein i Hoopes (prema Brodzinsky i sur., 1993.) u svom istraživanju utvrdili su da posvojeni adolescenti koji iskazuju manje poteškoće u prilagodbi i ponašanju dolaze iz obitelji s otvorenom komunikacijom.

Posvojena djeca suočavaju se s problemima separacije i gubitka bioloških roditelja i s problemima uključivanja u novu obitelj što može nepovoljno utjecati na njihov razvoj. Dijete koje je iskusilo nepouzdanu, kaotičnu ili nedosljednu skrb nije odmah spremno pouzdati se u novog roditelja, bez obzira na to koliko on bio dobronamjeran i sposoban. Stoga su glavne zadaće posvojitelja pružiti djetetu osjećaj sigurnosti - trajan odnos i osjećaj pripadanja, pomoći mu u izgradnji samopoštovanja, razvijati talente i interes, zalagati se za njegove potrebe u vrtiću, školi, ponuditi dobre modele i ohrabrvati ga u formiranju odnosa s drugom djecom i odraslima te mu pomoći da gradi vlastiti identitet (Brodzinsky, 1993.; Brodzinsky, Palacios, 2005.).

Postoji visoko slaganje stručnjaka kako su najvažniji čimbenici u uspješnom prilagođavanju posvojene djece održavanje realističnih očekivanja, pružanje pomoći djetetu u svladavanju prijašnjih problema te osiguravanje dovoljno vremena za integraciju djeteta u obitelj. Istraživanja su pokazala da je integriranje otežano ako se dječje mogućnosti i sposobnosti ne podudaraju s roditeljskim očekivanjima. Istraživači koji su ispitivali roditeljski stil, roditeljska očekivanja te emocionalno prilagođavanje roditelja posvojenju utvrdili su kako realna očekivanja i velika razina zadovoljstva kod posvojitelja kako djetetom, tako i samim roditeljstvom rezultiraju uspješnjim posvojenjem (Brodzinsky, Lang, Smith, 1995.).

Iako posvojenjem prestaju sve veze djeteta s njegovim biološkim roditeljima, značenje biološke obitelji u životu posvojenog djeteta je vrlo veliko i utjecaj bioloških roditelja na djetetov život ne smije se zanemariti. Biološka obitelj uvek ostaje značajan dio života djeteta, a značenje i važnost biološke obitelji ovise o dobi i razini razvoja djeteta, okolnostima i vremenu koje su dovele do smještaja djeteta, trenutačnim članovima obitelji, cjelovitosti i razini na kojoj obitelj fun-

kcionira, prošlim djetetovim iskustvima s biološkom obitelji i djetetovom razumijevanju brige i pojma posvojenja. Mnoga djeca koja su posvojena nisu doživjela stabilan, njegujući i čvrst odnos s odraslom osobom u prve tri godine života. Posljedično, na skrb odlaze s različitim oblicima poremećaja vezivanja kao što su pretjerana anksioznost, socijalna izoliranost, fizička i emocionalna udaljenost od odraslih, nedovoljna svjesnost o sebi, teškoće učenja (Fahlberg, 1991.).

Važnost razvoja privrženosti

Najvažniji zadatak u početku zajedničkog života jest formiranje i razvoj privrženosti između posvojitelja i djeteta. Privrženost je definirana kao „afektivna veza između dvije osobe koja je trajna i služi kako bi ih emocionalno povezala“ (Klaus, 1976.; Fahlberg, 1991.). To je kontinuiran proces koji započinje kratko nakon rođenja i osnova je kasnijih odnosa s drugima. Za pravilan dječji razvoj neophodan je roditelj ili druga osoba koja stvara čvrstu vezu s djetetom i pruža mu potrebnu pažnju tijekom cijelog djetinjstva, a to može biti majka, otac, posvojitelj ili bilo koja druga odrasla osoba (Fahlberg, 1991.).

„Sve do šesdesetih godina prošlog stoljeća pedagoška teorija i praksa bile su pod utjecajem Bowlbyjeve teorije o važnosti socioemocionalne veze majke i djeteta (attachement). U to vrijeme ta se teorija promatrala samo sa stajališta nužnosti da majka i dijete budu što dulje vrijeme zajedno te da majka bude jedini djetetov odgojitelj“ (Milanović i sur., 2000., 33). Kasnijim istraživanjima utvrđeno je da dijete može uspostaviti socio-emocionalnu vezu, privrženost, ne samo s majkom već i s drugim odraslim osobama koje se intenzivno njime bave. Pokazalo se da kvaliteta privrženosti između djeteta i osobe koja se brine o njemu proizlazi ponajprije iz skrbnikove osjetljivosti za djetetove potrebe (Vasta i sur., 2005.).

Fahlberg (1991.) ističe da dijete može uspostaviti privrženost sa svakom osobom koja o njemu brine i koja prepoznaće dječje potrebe. Istraživanja posvojiteljskih obitelji pokazala su da dijete koje je stvorilo privrženost s jednom osobom u ranom djetinjstvu puno lakše razvija privrženost s drugima. Fahlberg (1991.) naglašava kako je upravo činjenica da djetetova jaka privrženost s jednom osobom olakšava razvoj privrženosti s drugima, ključna za odnos posvojenja. To znači da djetetu možemo pomoći da razvije osjećaj privrženosti s posvojitelji-

ma. Brodzinsky i Palacios (2005.) proveli su istraživanje na djeci koja su bila posvojena između tri dana i 10 mjeseci i utvrdili da je kvaliteta privrženosti između majke i djeteta kod posvojiteljskih obitelji slična kao i kod neposvojiteljskih obitelji. Što je dijete mlađe u vrijeme posvojenja privrženost će se lakše uspostaviti.

Rutter (1981.) ističe važnost majčinstva visoke kvalitete i brigu jedne osobe u vrijeme cijelog ranog djetinjstva te navodi da tada mijenjanje različitih roditeljskih figura ne ostavlja nužno nepovoljne posljedice. Iako se privrženost može proširiti i uključiti druge osobe, različita istraživanja pokazala su da prekid u roditeljstvu izazvan odvajanjem i gubitkom brige, izaziva štetne posljedice i ugrožavajuće je za djetetov daljnji razvoj. U prilog tome idu različite studije rađene na djeci odrasloj u institucijama koje su pokazale da adekvatna fizička briga nije dovoljna za razvoj fizički i psihološki zdravog djeteta s optimalnim intelektualnim funkcioniranjem (Fahlberg, 1991.; Brodzinsky, 1993.). Ostvarivanje jake privrženosti s roditeljima, djeci omogućava razvoj povjerenja prema drugima i razvoj samopouzdanja. Rana privrženost utječe na tjelesni i intelektualni razvoj, kao i na formiranje temelja za psihološki razvoj. Utvrđene su mnoge pozitivne dugoročne posljedice jake i zdrave privrženosti s roditeljima. Privrženost utječe na razvijanje optimalnih intelektualnih potencijala, razvoj socijalnih vještina, razvoj svijesti o sebi, povjerenje u druge, razvoj samopouzdanja, bolje suočavanje sa stresom i frustracijama.

Fahlberg (1991.) smatra kako su roditelji odgovorni za stvaranje okoline koja pomaže djeci u razvijanju maksimalnih potencijala i fizičkog, intelektualnog i psihičkog razvoja te se dijete može normalno razvijati samo ako ima stabilan odnos, vezu s roditeljem koji brine o njemu, koji će odgovarati na dječje potrebe i koji će poticati pozitivne aktivnosti s njim. Bowlby je uočio da sigurno privrženo dijete ima više povjerenja u druge, uspješnije rješava probleme ili je spremnije zatražiti pomoći u rješavanju za razliku od djece čije emocionalne potrebe nisu bile zadovoljene (Bowlby, 1973.; Fahlberg, 1991.). Sigurno privržena djeca su mnogo neovisnija, imaju veću sposobnost opo-

ravka, spremnija su na suradnju, empatičnija, socijalno kompetentnija. Ona imaju veće samopouzdanje i iskazuju više pozitivnih osjećaja od djece koja su imala neadekvatnu privrženost u djetinjstvu (Stroufe i sur., 1983.; Fahlberg, 1991.).

Većina djece je sposobna ostvariti privrženost s bilo kojom osobom koja o njima brine. To može biti biološki roditelj, udomitelj ili posvojitelj, pa čak i braća. Istraživanja su pokazala da za razvijanje privrženosti nije važna genetička povezanost nego odnos koji ta osoba razvija s djetetom. Roditelj može utjecati na kvalitetu privrženosti kad osim svakodnevne, rutinske brige i njege potiče uspostavljanje emocionalnog odnosa s djetetom. Obitelj bi trebala osigurati okolinu u kojoj dijete može ostvariti privrženost. Stoga je važno osigurati jednu osobu koja kontinuirano brine o djetetu i s kojom dijete može ostvariti privrženost, kontinuirani, stabilan odnos s barem jednom osobom, stimulaciju i poticanje razvoja, realna očekivanja od djeteta, razvijanje odnosa s ostalim članovima obitelji, podršku u stresnim razdobljima, omogućiti identifikaciju i iskazivanje emocija, omogućiti djetetu da podijeli uspjeh s drugima (Fahlberg, 1991.; McGinn, 2007.; Brodzinsky, Palacios, 2005.).

Posvojenje djeteta praćeno je gubitkom bliskih osoba: bioloških roditelja, braće, sestara, udomitelja, osoba koje su o njemu brinule u instituciji, a kako će se nositi s tim problemima ovisi o različitim faktorima. Istraživanja ukazuju na više faktora koji mogu utjecati na dječju reakciju zbog gubitka: intenzitet veze koja je prekinuta i iznenadno odvajanje, dob djeteta u vrijeme separacije od bioloških roditelja ili osoba koje su se o njemu brinule, dob djeteta u vrijeme posvojenja, djetetov temperament i osobnost, važne promjene u životu djeteta (premještaji, rođenja, smrti, bolesti, zlostavljanje ili zanemarivanje) (Fahlberg, 1991.; Brodzinsky i sur., 1993.). Roditelji posvojene djece moraju pomoći svojoj djeci da prebole gubitak bioloških roditelja ili osoba koje su o njemu brinule. Većina stručnjaka smatra kako je za razvoj privrženosti u novoj obitelji važno da posvojitelji razumiju prirodu dječeg procesa gubitka i žalovanja i da pruže podršku, strpljenje i empatiju. Za mnoge posvojitelje, postojanje ranijih skrbnika i bioloških roditelja predstavlja prijetnju stabilnosti i integritetu njihove obitelji. Kasnije, zanemaruju utjecaj tih osoba na djetetov život te pružaju malo prilika djeci da razgovaraju o njima.

Na taj način je mogućnost uspješnog suočavanja s gubitkom bitno smanjena pa su veći izgledi za probleme u obiteljskom životu (Brodzinsky i sur., 1993.; McGinn, 2007.).

Zaključak

Posvojenje je složen pravno–socijalno–psihološki proces u kojem svaki studio-nik - dijete, adoptivni roditelji i biološki roditelji djeteta - može vidjeti ostvarenje određenog cilja. Dijete u njemu može naći radost stjecanja obitelji i roditeljske brige i ljubavi, posvojitelji u njemu mogu vidjeti način realizacije svoje želje za roditeljstvom, a biološki roditelji u posvojenju mogu pronaći izlaz iz situacije u kojoj se nalaze (nemogućnost pružanja djetetu adekvatne skrbi zbog različitih razloga: mladost, nezaposlenost, bolest, izvanbračno roditeljstvo) (Bakarić-Abramović, Jakovac-Lozić, 2001.; Brodzinsky, Palacios, 2005.). Posvojenje osigurava djeci i roditeljima alternativni put k obiteljskom životu koji može biti i sličan i različit od života biološke obitelji. Uobičajeno, razlike postavljaju jedinstvene izazove, specifičnosti obiteljskog života i komplikacije u dječjem razvoju. Posvojitelji se suočavaju s jedinstvenim roditeljskim iskustvom u podizanju i odgoju djeteta koje je nepoznato obiteljima s biološkom djecom. Činjenica da posvojena djeca nisu rođena u obitelji koja o njima brine te da posvojena djeca imaju dva para roditelja (biološke i adoptivne) stvara izazove i za djecu i za posvojitelje. Iako u literaturi prevladava mišljenje kako posvojena djeca imaju veći rizik za različite poteškoće u ponašanju te psihološke i obrazovne poteškoće u usporedbi s neposvojenim vršnjacima, većina se djece dobro prilagođava, a posvojenje i roditeljstvo je pozitivno i sretno iskustvo za većinu posvojitelja. Razumijevanje komplikacija, specifičnosti, razlika i sličnosti posvojenja i biološkog roditeljstva od strane svih, a ne samo onih osoba koje su uključene u posvojenje, može olakšati i pružiti više podrške posvojiteljskim obiteljima i posvojenoj djeci.

Literatura

- Bakarić-Abramović, A., Jakovac-Lozić, D. (2001.) Posvojenje. U: *Obiteljsko pravo*. Zagreb: Narodne novine, 295-348.
- Bevan, H. (2007.) *The Adoption and Children Act 2002*. London: Lexis Nexis Butterworths.
- Bonnet, C. (2000.) *Gesta ljubavi*. Zagreb: Bios.
- Bowlby, J. (1973.) *Attachment and loss*. Vol.2. New York: Basic Books.
- Brodzinsky, D. M. (1993.) Long-term Outcomes in Adoption. *The Future of Children*, 1(3), 153-166.
- Brodzinsky, D. M., Pinderhughes, E. (2002.) Parenting and child development in adoptive families. U: M.H. Bornstein (ur.) *Handbook of Parenting*. Vol 1. (2. Izdanje) Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 279-311.
- Brodzinsky, D. M., Lang, R., Smith, D. W. (1995.) Parenting Adopted Children. U: Bornstein, M.H. (ur.) *Handbook of Parenting*. Vol. 3. Hillsdale. NJ: Erlbaum Associates, 209-233.
- Brodzinsky, D. M., Palacios, J. (2005.) *Psychological Issues in Adoption*. London: Praeger Publishers.
- Brodzinsky, D. M., Singer, L., Braff, A. M. (1984.) Children's understanding of adoption. *Child Development*, 55, 869-878.
- Brodzinsky, D. N, Schesteer, M. D., Marantz, H. R. (1993.) *Being adopted. The lifelong Search for self*. New York: Anchor books.
- Brodzinsky, D. M., Smith, D. W., Brodzinsky, A. B. (1998.) *Children's adjustment to adoption: Developmental and clinical issues*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Fahlberg, V. I. (1991.) *A Child's Journey Through Placement*. Indianapolis: Perspectives press.
- Grgec-Petroci, V., Lacković Lj., Maleš, D. (2011.) *Obitelji se razlikuju*. Zagreb: Obiteljski centar grada Zagreba.
- Hrabar, D. (2008.) *Posvojenje na razmeđi interesa posvojitelja i posvojnika*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 58(5), 1107-1139.
- Jakovac-Lozić, D. (2000.) *Posvojenje*. Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Kirk, H. D. (1964.) *Shared fate*. New York: Free Press.
- Klaus, M. H., Kennell, J. H. (1976.) *Maternal-Infant Bonding*. St. Louis:

C.V. Mosby Company.

Lamb, M. E. (1999.) *Parenting and child development in nontraditional families*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Ljubetić, M. (2007.) *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.

Maleš, D., Kušević, B. (2011.) Nova paradigma obiteljskog odgoja. U: Maleš, D. (ur.) *Nove paradigmе ranoga odgoja*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za pedagogiju, 41-66.

McGinn, M.F. (2007.) Developmental challenges for adoptees across the Life Cycle. U: Javier, R. A., Baden, A. L., Biafora F. A., Camacho-Gingerich, A. (ur.) *The handbook of adoption: Implications for researchers, practitioners and families*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 61-76.

Milanović, M., Stričević, I., Maleš, D., Sekulić-Majurec, A. (2000.) *Skrb za dijete i poticanje ranog razvoja djeteta u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Unicef. *Obiteljski zakon*. Narodne novine, br. 116/2003., 17/2004., 136/2004., 107/2007., 57/2011., 61/2011., 25/2013. i 75/2014.

Pavao, M. J. (2007.) Variations in clinical issues for children adopted as infants and those adopted as older children. U: Javier, R.A., Baden, A. L., Biafora F. A., Camacho-Gingerich, A. (ur.) *The handbook of adoption: Implications for researchers, practitioners and families*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 283-292.

Rosenberg, E.B. (1992.) *The adoption life cycle: The children and their families through the years*. New York: Free Press.

Rutter, M. (1981.) *Maternal Deprivation Reassessed*. London: Penguin Books.

Rutter, M. (1990.) Psychosocial resilience and protective mechanisms. U: Rolfe, J., Masten, A. S., Cicchetti, D., Neuchterlein, K. H., Weintraub S. (ur.) *Risk and Protective Factors in the Development of Psychopathology*. New York: Cambridge University Press, 316-331.

Schechter, M. D. (1960.) Observations on adopted children. *Archives of General Psychiatry*, 3, 21-32.

Stroufe, L. A., Fox, N. E., Pancake, V. R. (1983.) Attachment and dependency in development Perspective. *Child Development*, 54, 1615-1627.

Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (2005.) *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Dr. sc. **Branka Sladović Franz**, red. prof.

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Studijski centar socijalnog rada

Zagreb

POSVOJENJE (NI)JE ALTERNATIVNA SKRB

Sažetak:

U radu je prikazano posvojenje kao jedna od intervencija u sustavu socijalne skrbi i to kao dio javne alternativne skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi, te prednosti i ograničenja takvog poimanja posvojenja. Promjene u posljednjim desetljećima te različiti modaliteti posvojenja opisani su u odnosu na hrvatski kontekst i obilježja posvojenja u našem društvu. Naglašene su sličnosti i razlike posvojenja i dugotrajnog udomiteljstva te značaj pravovremenog i pažljivog odabira oblika u kojem će se osiguravati trajno obiteljsko okruženje prema individualnim potrebama djeteta, ali i ovisno o prethodnim i budućim obilježjima djetetovog života. Stoga su procjena, priprema, ali i podrška, poseban profesionalni zadatak kojim se osigurava trajnost, stabilnost i kvaliteta života u posvojiteljskim obiteljima.

Ključne riječi: posvojenje, alternativna skrb, dugotrajno udomiteljstvo, procjena, podrška

Uvod:

Odrastati u obitelji jedno je od temeljnih prava i potreba svakog djeteta. Ukoliko ono ne može biti ostvareno na prikladan način u biološkoj obitelji djete-

---

Branka Sladović Franz, redovita je profesorica na Studijskom centru socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i voditeljica poslijediplomskog studija iz obiteljske medijacije. Predaje kolegije *Interpersonalna komunikacija*, *Rješavanje sukoba*, *Socijalna skrb za djecu* i *Socijalni rad s djecom* te više kolegija na poslijediplomskim studijima iz psihosocijalnog rada, prava djece i obiteljske medijacije. U istraživačkom radu se bavi djecom u alternativnoj skrbi i djecom u riziku te provodi edukacije i supervizije stručnjaka u području zaštite djece, psihosocijalnog rada, rješavanja obiteljskih sukoba i medijacije.

ta, potrebno je pronaći drugi način osiguravanja trajnog, stabilnog i sigurnog obiteljskog okruženja koje, ovisno o obilježjima djeteta i obitelji te procjene dugoročnog najboljeg interesa djeteta, može biti u obliku posvojenja. Posvojenje se smatra jednim od najpoželjnijih oblika dugoročne zaštite djece bez roditeljske skrbi, kao i djece za čije se roditelje s velikom vjerojatnošću može prepostaviti da se neće moći dovoljno dobro brinuti za njih. Također, posvojenje se danas javlja kao jedan od načina planiranja obitelji (Jakovac–Lozić, 2000.). Naime, smatra se da posvojenje objedinjuje dva komplementarna cilja i prava – pravo odraslih na roditeljstvo i pravo djeteta na obitelji (Jakovac-Lozić, 2006.). No dječja prava imaju prednost pred roditeljskim (Korać Graovac, 2007.). Osnovni kriterij u svim postupcima mora biti dobrobit djeteta, iako ne treba zanemariti niti prava i interes potencijalnih posvojitelja jer bi time uspješnost posvojenja unaprijed mogla biti dovedena u pitanje. Posvojenjem, biološki roditelji gube prava i obvezu prema djetetu, kao i dijete prema njima i u odnosu na cijelu biološku obitelj. Posvojenjem dijete i posvojitelji dobivaju međusobno i trajno sva prava, dužnosti i odgovornosti kao da se radi o biološkom djetetu (Grgec Petroci, Lacković, Maleš, 2011.). Suvremena povijest posvojenja obilježena je nizom promjena i oprečnih modaliteta u odnosu na koncept najboljeg interesa djeteta, ali i drugih dionika (Zamostny i sur., 2003.). Potrebno ih je promotriti unutar hrvatskog konteksta i s obzirom na svrhu i provedbu posvojenja.

Promjene i modaliteti provedbe posvojenja

U posvojenje su tijekom 20. stoljeća u razvijenim zapadnim zemljama bili uključeni najčešće socijalni radnici u javnim i neprofitnim službama ili pri vjerskim organizacijama, a posvojenje je bilo socijalna intervencija u život djece čiji ih biološki roditelji nisu mogli ili nisu željeli odgajati te se radilo o socijalnoj usluzi koja je zadovoljavala interes svih dionika u posvojiteljskoj trijadi (dijete, biološki roditelji, posvojitelji). Danas se unutar socijalne skrbi u uređenim državama najčešće radi o posvojenjima koja obilježavaju specifične potrebe djece: djeca koja su žrtve zlostavljanja i zanemarivanja, djeca s razvojnim teškoćama, djeca manjinskih skupina, udomljena djeca, starija djeca i braća i sestre (Burrow, Finley, 2001.; Zamostny i sur., 2003.). Izvan sustava socijalne skrbi (a ponekad i izvan zakona) danas se nalaze tzv. financijski isplativa posvojenja „obične male

djece“ koju roditelji ne mogu ili ne žele odgajati, najčešće iz nerazvijenih zemalja te ih provode privatne agencije za posvojenje uz podršku tzv. odvjetnika za posvojenje. Niz je etičkih pitanja koja se pri tome javlja: „Smije li ljudsko biti roba? Može li se provoditi posvojenje prema zakonima trgovine (ponude i potražnje)? Tko štiti prava djeteta? Je li primarni klijent dijete ili biološka majka (jer bez nje nema „posla”) ili posvojitelji koji snose sve troškove?“ Čest je interes sudionika (koji nisu članovi posvojiteljske trijade) u procesu posvojenja isključivo iz profitabilnih razloga.

Ranije se težilo velikoj sličnosti između posvojiteljskih obitelji - najčešće se radilo o dva roditelja različita spola, srednje klase, u 30-tim godinama života, koji žele posvojiti izgledom, etnički i vjerski sebi slično dijete. Danas je homogenost manje poželjna, što više različitost je „moderna“, a sličnost „obična“, osobito u bogatijim zemljama. No, homogenost je i manje ostvariva jer je broj zahtjeva za posvojenje veći od broja djece koja se mogu posvojiti. Dva su temeljna razloga zbog kojih je broj zahtjeva za posvojenjima povećan - infertilnost u heteroseksualnih parova je češća nego ranije i drugo, članovi netradicionalnih oblika obitelji (jednoroditeljske obitelji, nevjenčani parovi, LGTB zajednica, itd.) također posvojenjem žele i mogu ostvariti roditeljstvo. S druge strane, sve je manji broj djece (i to one koja se smatraju poželjnijima) dostupan za posvojenje zbog niza promjena u stavovima javnosti, sustavu socijalne politike i novih spoznaja suvremenih znanstvenih istraživanja i stručne prakse. Danas je samohrano pa i maloljetničko roditeljstvo prihvaćeno znatno više te se djeca rjeđe napuštaju nakon rođenja (kao i zbog ekonomskih razloga) nego što je prije bilo slučaj. Pravo na obiteljski život i model podrške obitelji prema kojem se prevenira izdvajanje djece pružanjem pomoći u primarnom obiteljskom okruženju dokle god ima pozitivnih promjena i dijete je sigurno, rezultira ostankom djeteta u biološkoj obitelji. Konačno, dugotrajno udomiteljstvo kao oblik alternativne skrbi jednako je kvalitetna (ponekad i prikladnija) mjera od posvojenja te se također koristi kada je potrebno osigurati dugotrajnu alternativnu skrb u obiteljskom okruženju.

Nadalje, tradicionalni pristup posvojenju podrazumijeva je da su u najboljem interesu svih u trijadi nepremostive granice između bioloških i posvojiteljskih roditelja, tzv. „zatvoreno“ posvojenje. Danas se smatra da je neki

stupanj otvorenosti optimalan (kroz izravni kontakt ili kroz agenciju pristup svim ili nekim informacijama ili osobama ili putem virtualnih mreža). Raspon od potpune otvorenosti do potpune zatvorenosti trebao bi biti dostupan svim članovima posvojiteljske trijade kako bi sami odabrali ono što smatraju najboljim interesom u bilo kojem trenutku. U otvorenom posvojenju biološki roditelj ili rođak zadržava kontakt s djetetom i nakon zasnivanja posvojenja, a sve češće se događa da biološki roditelji odabiru posvojitelje, susreću ih i stvaraju vlastiti odnos s posvojiteljskom obitelji (obično u slučaju neizlječivih bolesti majke ili oca). Otvorenost posvojenja je povezana s boljom prilagodbom na posvojenje svih članova trijade, a pitanja identiteta djeteta bitno su manje problematična. Neki stručnjaci, pa i posvojitelji, snažno se protive otvorenom posvojenju zbog mogućnosti narušavanja privatnosti posvojiteljske obitelji, no valja razlikovati situacije u kojima roditelj daje pristanak na posvojenje ili ga sam inicira smatrajući da je to u interesu djeteta, u odnosu na one kada se radi o lišenju roditeljske skrbi zbog kršenja prava djeteta i roditeljskih dužnosti, i u tom su smislu i mogućnosti, pa i posljedice kvalitetnih kontakata bitno drugačije. Pravo na ostvarivanje kontakata i s drugim članovima biološke obitelji, posebno s braćom i sestrama, trebalo bi biti omogućeno ukoliko sve osobe o kojima se radi to žele, a u prvom redu posvojenik. Naime, ranija zatvorenost posvojenja i tajnost bili su u funkciji smanjivanja stigmatizacije djece i posvojitelja. Iako se i danas mogu naći stavovi da je posvojenje „drugorazredni” način ostvarivanja roditeljstva, u svakodnevnom životu većina ga podupire. Danas posvojiteljska obitelj nije više „iznimna” niti стоји nasuprot biološkoj cjelovitoj prosječnoj obitelji, štoviše u usporedbi s drugim suvremenim oblicima obiteljskih zajednica ponegdje je i više prihvaćena jer je sličnija uobičajenoj tradicionalnoj obitelji i ima altruističan karakter. Nove reproduktivne tehnologije i promjene u shvaćanju roditeljstva i obiteljskih zajednica donose i nova praktična, stručna, ali i etička pitanja, koja se dijelom mogu doticati i posvojenja i prava na informacije i kontakt, kao što su npr. medicinski potpomognute oplodnje s genetskim materijalom drugih osoba ili surrogat majčinstvo. No pojam posvojenja odnosi se primarno na djecu bez (adekvatne) roditeljske skrbi te se radi o socijalnoj, pravnoj i psihološkoj intervenciji. Posvojenje je stoga pravni, socijalni i psihološki postupak odnosno proces s cjeloživotnim učinkom za dijete, biološku i posvojiteljsku obitelj. Naime,

institut posvojenja u Hrvatskoj datira još od srednjovjekovnog prava, a od polovice prošlog stoljeća uređeno je kao način zbrinjavanja djece bez roditeljske skrbi. Iako su se zakoni koji uređuju ovo područje mijenjali u skladu sa shvaćanjem svrhe posvojenja, uvijek su zakonom propisane pretpostavke na strani djeteta i na strani posvojitelja koje moraju biti zadovoljene da bi se provelo posvojenje, te se radi o pravnom aktu o kojem odlučuje sudac i koji za sobom povlači pravne posljedice. No, zbog psihosocijalnih pretpostavki i posljedica posvojenja, sama provedba postupka (odabir djece i posvojitelja, priprema i praćenje) u ingerenciji je socijalne skrbi. Za razvoj posvojeničke obitelji kao zajednice ključan je psihološki aspekt stvaranja snažnih emotivnih veza i privrženosti među njezinim članovima.

Posvojenje kao dio alternativne skrbi

Prema *Smjernicama za alternativnu skrb o djeci UN-a* posvojenje spada u jedan od oblika alternativne skrbi jer se između ostalog alternativnom skrbi smatra "svaki oblik smještaja koji se pruža u obiteljskom okruženju, koji je naložilo mjerodavno upravno tijelo ili sudski organ..." (Vidović, Ivković, 2010., 15). No shvaćanje posvojenja kao alternativne skrbi vremenski je ograničeno na vrijeme pripreme i prethodnog smještaja djeteta kod posvojitelja: „Skrb kod posvojitelja od trenutka kada je dijete uspješno smješteno temeljem pravomoćnog rješenja o posvojenju djeteta, od kojeg trenutka se za potrebe ovih smjernica smatra da je dijete na roditeljskoj skrbi (ove su smjernice međutim primjenjive za vrijeme smještaja koje prethodi posvajaju ili tijekom probnog smještaja djeteta u potencijalnih posvojitelja...)“ (Vidović, Ivković, 2010., 16). Čak dvije trećine djece koja se posvajaju u europskim zemljama dolazi iz sustava socijalne skrbi, a radi se češće o starijoj djeci, dok se u ostalim slučajevima radi o novorođenoj odnosno maloj djeci za koju od rođenja roditelji daju pristanak na posvojenje jer također ne mogu ili ne žele pružiti adekvatnu roditeljsku skrb. Nadalje, istraživanja potvrđuju dugotrajne posljedice u djece koja su deprivirana ili zlostavljana u djetinjstvu na tjelesno i emocionalno zdravlje (Felliti, 2002.). Posvojenje je stoga istovremeno i „tretmanska“ opcija za djecu koja su odrastala u rizičnim obiteljskim okolnostima, što ima posebne implikacije za posvojiteljske (Rees, Selwyn, 2009.).

Svako je posvojenje „alternativno“ jer su posvojitelji alternacija roditeljima, barem u biološkom smislu, čak i kada se radi o novorođenčadi. No, kako se uglavnom radi o posvojenju starije djece iz sustava socijalne skrbi, njihov ulazak u posvojiteljsku obitelj ima barem neko vrijeme obilježja alternativne skrbi i zbog toga što je posvojenje zapravo socijalna intervencija – jedan odabran način pružanja trajne zaštite djetetu. No alternativna skrb prestaje završetkom prilagodbe djeteta i posvojitelja jednih na druge i stvaranja veza privrženosti u obitelji, te prelazi u roditeljsku skrb. Da bi prestala biti alternativna skrb (u onim slučajevima gdje jest), potrebna je posvojiteljskoj obitelji pomoć i potpora. Naime, upravo razvijanje roditeljstva, odnosno period poslije posvojenja može dovesti do teškoća. S jedne strane dolazi do izazova koji se uobičajeno događaju i biološkim roditeljima, kao što su gubitak ranijih uloga u obitelji i načina života, proces promjene vlastitog identiteta (slika o sebi kao roditelju ne nastaje u trenutku rođenja djeteta niti rješenja o posvojenju), pa čak i neispunjena očekivanja o obiteljskom životu, partneru ili djetetu. Kod posvojitelja je, u stvaranju roditeljstva koje se događa nakon dolaska djeteta u obitelj, često u tijeku i proces osobnog žalovanja uslijed prihvatanja razloga posvojenja – obično neplodnosti, te suočavanje s posljedicama i teškoćama s kojima dijete dolazi, a koji često nisu vidljivi prije posvojenja i s kojima se posvojitelji i dijete trebaju naučiti nositi u novom okruženju. Roditeljstvo koje nastaje posvojenjem češće je odraz želje za ostvarivanjem roditeljske uloge te je nužno uvažiti emocije i želje potencijalnih posvojitelja, ne gubeći iz vida najvažniji cilj, a to je zaštita dobrobiti djeteta (Grgec-Petroci, Lacković, Maleš, 2011.). Naime, jedan dio djece nikada ne bude posvojen upravo zato jer osobine ili psihofizičko stanje djeteta ne zadovoljavaju očekivanja potencijalnih posvojitelja ili pak dolazi do ozbiljnih poteškoća u ostvarivanju roditeljske uloge, pa i prekida posvojenja zbog nemogućnosti prilagodbe i rješavanja izazovnih situacija u posvojeničkoj obitelji.

Posvojenje i dugotrajno udomiteljstvo

Posvojenje nije zamjena za dugotrajno udomiteljstvo niti obrnuto (Biehal i sur., 2011.) Koji je oblik skrbi bolji za pojedino dijete ovisi o tome koliko je dijete provelo vremena u svojoj obitelji i u kakvim obiteljskim okolnostima te s kojim je razlogom bez adekvatne roditeljske skrbi, boravi li od ranije u javnoj

skrbi, kakva su mu iskustva iz skrbi, zdravstveno stanje te psihosocijalno funkciranje. Nadalje, važno je kakvima se procjenjuju šanse za primanje materijalne i nematerijalne podrške kada dijete odraste i koliko je privrženo članovima biološke obitelji (ne samo roditeljima) jer posvojenjem dijete u pravilu gubi sve kontakte s obitelji, a ne samo roditelje, kao i obiteljsku povijest te jedan dio vlastitog identiteta što može predstavljati poseban razvojni izazov za posvojenike.

U suvremenim modalitetima alternativne skrbi posvojenje i udomiteljstvo se sve više približavaju zbog toga što je posvojenje sve otvorenije, zatim zbog obilježja pripremnog perioda i pružanja podrške posvojiteljima te teškoća djece o kojoj se radi. Kada se usporede dugotrajno udomiteljstvo i posvojenje vidljive su određene podudarnosti, ali i razlike, koje svaki oblik skrbi čine jedinstvenim i jednim od jednakovrijednih izbora kada se odlučuje o skrbi za dijete (Triseliotis, 2002.). U dugotrajanom se udomiteljstvu djelomično preklapaju funkcije udomitelja i roditelja u skrbi za dijete te se smatra prikladnim za svu djecu koja su bez adekvatne roditeljske skrbi, a za koju je poželjno zadržavanje kontakta s biološkom obitelji. Ipak, ono može biti prekinuto u svakom trenutku te je nepredvidljivost bitno veća kao i nesigurnost djeteta, a pitanja lojalnosti i privrženosti roditelju i udomitelju ponekad su vrlo zahtjevna za dijete. Od udomitelja stručnjaci imaju niz paraprofesionalnih očekivanja, a njihovo pravo na odustajanje od udomiteljstva i spremnost na to je bitno veća nego kod posvojitelja. Ipak, prednost je dugotrajnog udomiteljstva u tome što se više osigurava djetetovo pravo na održavanje obiteljskih odnosa s članovima biološke obitelji, zadržana je mogućnost nasljeđivanja imovine kao i zadržavanje obiteljske socijalne mreže u odrasloj dobi te manje problema identiteta. U zatvorenom su posvojenju sve roditeljske funkcije isključivo u rukama posvojitelja, trajnost posvojenja je osigurana pravnim rješenjem o roditeljskoj skrbi, te je prekid obveza i odgovornosti moguć samo sudskim putem kao i u svih drugih roditelja. Općenito, posvojenje djetetu pruža veći stupanj emocionalne sigurnosti i osjećaja pripadnosti, te je djetetovo pravo na trajan obiteljski život snažnije osigurano. No posvojenje je prikladno samo za neku djecu koja trebaju stabilan trajan oblik roditeljske skrbi i to ovisno o dobi djeteta, mogućnostima prilagodbe, trenutačnim vezama, privrženosti, kao i željama i interesima djece i posvojitelja. Smatra se da predugo podržavanje djeteta u biološkoj obitelji u konačnici može štetiti djetetu

te da osim želje da budu bolji roditelji, mora postojati razlog na kojemu se može temeljiti uvjerenje da će roditelji ostvariti pomake u ponašanju (Brown, Ward, 2012.). U nekim situacijama procjene trebaju biti učinjene i prije rođenja djeteta tijekom terenskih posjeta socijalnih radnika obitelji ili nakon dojave liječnika, a u nekim zemljama postoji i višetjedni smještaj majki i djece u svrhu procjene i opservacije roditeljstva (Barlow i sur., 2013.). Naime, što je dijete mlađe to je veća vjerojatnost da će posvojenje biti uspješno, dok je za stariju djecu uspješnije u načelu dugotrajno udomiteljstvo (Biehal i sur., 2011.) Ako se dijete smještava u posvojiteljsku obitelj prije prvog rođendana ono ima najveće šanse za razvoj sigurne privrženosti i puni efekt posvojenja - zbog toga je vrijeme posvojenja iznimno važno te odlučivanje mora biti pravovremeno (Brown, Ward, 2012.). U svakom je slučaju zajednička svrha dugotrajnog udomiteljstva i posvojenja, život djeteta bez (adekvatne) roditeljske skrbi u trajnoj stabilnoj obitelji do odrasle dobi. Ostaje pitanje koliko je udomiteljstvo zaista „trajan“ oblik skrbi s obzirom na to da u većini slučajeva prestaje s 18 godina odnosno s prestankom redovitog školovanja? Naravno, u nekim slučajevima udomljena djeca ostaju povezana s udomiteljskim obiteljima i u odrasloj dobi. Ipak, niti jedan oblik roditeljstva (biološki, udomiteljski, posvojiteljski) nije sadržajno isti u odnosu na malo dijete, mladu osobu ili zrelu odraslu osobu. Iako je svakome potreban dugoročan osjećaj pripadanja neovisno o putu u samostalan odrasli period života, ipak u pravnom, ali i psihosocijalnom smislu, trajnost nužno mora biti osigurana dok se radi o djetetu odnosno nesamostalnoj mlađoj osobi.

Značaj procjene i podrške posvojenju

Zbog svega navedenog iznimno je važan postupak procjene, pripreme i podrške posvojiteljskoj obitelji. Svrha je procjene u postupku posvojenja odrediti koliki je kapacitet posvojitelja da razumiju, prihvate i zadovolje potrebe određenog djeteta i obrnuto – kakve su sposobnosti djeteta da se dobro „uklopi“ u buduću posvojeničku obitelj. Zbog toga se radi procjena prikladnosti, a ne samo podobnost za roditeljstvo, kako bi se prevenirale poteškoće, a u konačnici i prekid posvojenja. Naime, neki posvojitelji mogu biti vrlo podobni općenito, ali je moguće da nisu prikladni za određeno dijete. Također, neki drugi posvojitelji mogu biti manje podobni posvojitelji, ali za određeno dijete mogu biti prikladniji

od onih koji se čine općenito „savršenijima“. I *Konvencija o pravima djeteta* navodi da je nužno provoditi prikladna odgovarajuća ispitivanja koja su prilagođena svakom pojedinom djetetu i slučaju. Postupak procjene prikladnosti potencijalnih posvojitelja provodi se u Centrima za socijalnu skrb u Hrvatskoj te ga je potrebno standardizirati u većoj mjeri kako bi bio ujednačen i omogućio kvalitetnije uparivanje djece i posvojitelja. Uparivanje u postupku posvojenja podrazumijeva proces povezivanja djeteta koje treba posvojitelje i najkvalificiranijih i najperspektivnijih roditelja za određeno dijete, a predstavlja vrlo važnu fazu koja mora prethoditi odluci o posvojenju (Herman, 2000.). Potrebno je procijeniti osobine potencijalnih posvojitelja u odnosu na dobrobit određenog djeteta kako bi se moglo potražiti i odabrati najprikladnije posvojitelje (naravno prvo među onima koji se dulje nalaze u statusu potencijalnih posvojitelja). Po prirodi stvari, posvojenje je za dijete druga i u pravilu zadnja šansa za odrastanje u kvalitetnom obiteljskom okruženju i odabir ne smije biti slučajan ili prema kriterijima koji u fokusu imaju posvojitelje ili zahtjeve sustava socijalne skrbi. Valja naglasiti da nema načina za potpunu uvjerenost u buduće skladno funkcioniranje posvojiteljske obitelji, ali ako se proces posvojenja kvalitetno provede vjerojatnost je bitno veća. U procesu donošenja odluke o posvojenju djeteta, u centru pažnje stručnjaka koji vode postupak posvojenja moraju biti potrebe i osobitosti svakog djeteta, a nužna je i priprema djeteta te uspostavljanje odnosa između posvojitelja i posvojenika upravo kao dio uparivanja i odabira. Postupak u kojem se uparuje djecu i njihove potencijalne roditelje slijedi nakon opsežne i stručne procjene potencijalnih posvojitelja, uključujući pripremu i upoznavanje potencijalnih posvojitelja i djeteta kroz druženje, što prethodi smještaju djeteta u obitelj. U tom dijelu postupka trebalo bi uzeti u obzir dosadašnja iskustva djeteta, njegove sadašnje razvojne potrebe, specifičnosti budućeg razvoja te predvidjeti specifičnosti, odnosno eventualne poteškoće, kao i donijeti odluku o tome kakav će se oblik podrške i pomoći osigurati djeci i posvojiteljima nakon posvojenja (Rushton, 2003.). Cilj uparivanja je izbjegći ili što je više moguće umanjiti poteškoće prije, tijekom i nakon realizacije posvojenja. Upravo se uvođenjem pripremnog perioda nastoji osigurati provjera kvalitete uparivanja djeteta i posvojitelja, pa i pravo posvojitelja (ali i djeteta) na odustajanje. Proces procjene, uparivanja i smještaja djeteta za mnoge je najteži dio procesa posvojenja, no većina se djece i roditelja dobro prilagode u

novoj situaciji i zadovoljni su svojom odlukom, razvojem roditeljstva i obitelji.

Umjesto zaključka

U Hrvatskoj su problemi i motivi posvojitelja slični onima u drugim razvijenim zemljama (npr. neplodnost bračnih partnera, želja za većim brojem djece, namjera pomoći specifičnom djetetu, altruistični razlozi). Posvajaju se najčešće djeca iz sustava socijalne skrbi i to nakon što su dulje bila izložena rizičnim čimbenicima u obitelji ili boravila u sustavu alternativne skrbi. Još uvijek je u pitanju primarno socijalni institut posvojenja, a osnovno proklamirano načelo u postupanju odnosi se na najbolji interes djeteta te nakon toga i ostalih članova trijade, osobito posvojitelja, dok su biološki roditelji marginalizirani kao posljedica tradicionalnog „zatvorenog“ tipa posvojenja. Potrebe djece koja se posvajaju, osobito tretmanske, značajno su se promijenile posljednjih desetljeća, dok je promjena na strani posvojitelja bitno manje, odnosno i dalje većina njih time ostvaruje roditeljstvo koje nije ostvareno biološki. Stoga je vrlo značajno uzeti u obzir da se mnogi posvojitelji danas suočavaju s nasljeđem traumatskih iskustava i drugih specifičnih potreba djeteta što je bitno različito od uobičajene želje roditelja za *sretnim* djetetom i roditeljstvom (Rees, Selwyn, 2009.).

Valja zaključno naglasiti da su rizična iskustva i deprivacije manje, što se djeca ranije posvajaju, jer im dugoročno pamćenje nije razvijeno i sposobnost stvaranja privrženosti posvojiteljima je veća. Rizik od prekida posvojenja raste ako su djeca starija, imaju više problema u ponašanju, teža iskustva zlostavljanja i zanemarivanja, a moguće su i različite posljedice vezane uz često dugotrajan boravak u alternativnoj skrbi - udomiteljskoj obitelji ili ustanovi. S obzirom na niz specifičnosti roditeljstva u posvojiteljskim obiteljima te da je ono blisko vezano uz alternativnu skrb, potrebna je priprema prije posvojenja te praćenje i podrška nakon posvojenja. Posvojenje stoga nikako nije kraj, već početak profesionalnog zadatka, osobito u ostvarivanju prava na podršku u pripremnom i ranom periodu posvojenja, dok ono ima obilježja djelomične alternativne skrbi. Nužna je i procjena potrebe za duljom i drugačijom postadopsičkom podrškom (jer je ona različita ovisno o prethodnim iskustvima djeteta). Također, pomoć po pozivu (npr. u adolescenciji) potrebna je kao trajan oblik podrške jer čak i kada je po-

svojenje uspješno i stabilno, nasljeđe ranijih iskustava ili novi životni događaji mogu u svakom razvojnom periodu zahtijevati poseban pristup. Naime, osiguranje novih roditelja djeci neće izbrisati životne činjenice, prijašnju deprivaciju i potencijalne teškoće jer posvojenje nikada ne kreće od “nule”, ali predstavlja mogućnost kvalitetne opcije trajnog obiteljskog okruženja, osobito uz brižno uparivanje, pripremu i podršku.

Literatura

- Barlow, J., Brocklehurst, N., Stewart-Brown, S., Davis, H., Burns, C., Callaghan, H., Tucker, J. (2003.) Working in partnership: the development of a home visiting service for vulnerable families. *Child Abuse Review*, 12, 172–189.
- Biehal, N., Ellison, S., Bakr, C., Sinclair, I. (2011.) Belonging and Permanence: Outcomes in Long-Term Foster Care and Adoption. *British Journal of Social Work*, 41(4), 809-811.
- Brown, R., Ward, H. (2012.) *Decision-making within a child's time-frame: an overview of current research evidence for family justice professionals concerning child development and the impact of maltreatment*. 2. izdanje. London: Childhood Wellbeing Research Centre (CWRC), Institute of Education.
- Burrow, A. L., Finley, G. E. (2001.) Transracial, same-race adoptions, and the need for multiple measures of adolescent adjustment. *American Journal of Orthopsychiatry*, 74, 577-583.
- Felitti, V. J. (2002.) The relation between adverse childhood experiences and adult health: turning gold into lead. *Zeitschrift für Psychosomatische Medizin und Psychotherapie*, 48, 359–369.
- Grgec Petroci, V., Lacković, Lj., Maleš, D. (2011.) *Obitelji se razlikuju*, preuzeto s mrežne stranice Obiteljskog centra grada Zagreba http://issuu.com/ocgz/docs/obitelji_se_razlikuju/46?e=6502236/3300123 (10.7.2015.).
- Herman, E. (2000.) *Kinship by design: A History of Adoption in the Modern United States*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Rees, C.A., Selwyn, J. (2009.) Non-infant adoption from care: lessons

for safeguarding children. *Child: Care, Health and Development*, 35, 4, 561 – 567.

Jakovac – Lozić, D. (2000.) *Posvojenje*. Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu.

Jakovac – Lozić, D. (2006.) *Ususret novoj Europskoj konvenciji o posvojenju djece*. Zbornik radova Pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar: Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, 91-121.

Konvencija o pravima djeteta. Narodne novine, Međunarodni ugovori, br.12/1993.

Korać Graovac, A. (2008.) Obiteljskopravna zaštita osobnih interesa djece prije izdvajanja u obitelji: prava djece – odgovornosti i prava roditelja. U: Ajduković, M., Radočaj, T. (ur.) *Pravo djeteta na život u obitelji*. Zagreb: Ured Unicefa za Hrvatsku, 41-54.

Rees, C. A., Selwyn, J. (2009.) Non-infant adoption from care: lessons for safeguarding children. *Child: Care, Health and Development*, 35(4), 561-567.

Selwyn J., Quinton, D. (2004.) Stability, Permanence, Outcomes and Support – Foster Care and Adoption Compared. *Adoption and Fostering*, 28(4), 6–15.

Triseliotis, J. (2002.) Long-Term Foster Care or Adoption? The Evidence Examined. *Child and Family Social Work*, 7, 23–33.

Vidović, L., Ivković, Đ. (2010.) *Smjernice za alternativnu skrb o djeci*. Zagreb: Ured Unicefa za Hrvatsku.

Zamostny, K. P., O'Brien, K. M., Baden, A. L., O'Leary Wiley, M. (2003.) The Practice of Adoption: History, Trends, and Social Context. *The Counseling Psychologist*, 31(6), 651-678.

dr. sc. **Slavica Blažeka Kokorić**, izv. prof

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Studijski centar socijalnog rada

Jelena Birovljević, mag. act. soc.

Centar za socijalnu skrb Osijek

POSVOJITELJSKE OBITELJI - IZAZOVI PRILAGODBE I REAKCIJE OKOLINE

Sažetak

Posvojenje, jednako kao i biološko roditeljstvo, donosi značajne promjene u dinamici bračnih i obiteljskih odnosa, a često je popraćeno početnim nesnalaženjem roditelja u roditeljskoj ulozi, preispitivanjem vlastitih roditeljskih kompetencija te specifičnim reakcijama okoline, koje nerijetko sadrže različite mitove i predrasude o posvojenju. U radu su predstavljeni rezultati istraživanja provedenog metodom polustrukturiranog dubinskog intervjeta s deset posvojiteljica, koje je imalo za cilj dobiti uvid u iskustva posvojiteljica o prilagodbi posvojiteljskih obitelji na posvojenje te o reakcijama okoline na posvojenje. Posvojiteljice opisuju da im je inicijalnu prilagodbu na posvojenje olakšalo prethodno postupno upoznavanje posvojenog djeteta, djetetove pozitivne osobine, neformalna podrška supružnika i šire obitelji, mogućnost korištenja prava na posvojiteljski i roditeljski dopust, ranije iskustvo posvojenja i/ili rada s djecom te prethodna informiranost o posvojenju i izazovima koje ono nosi. Okolnosti koje su

---

Slavica Blažeka Kokorić, diplomirana socijalna radnica, zaposlena je na Studijskom centru socijalnog rada pri Pravnom fakultetu u Zagrebu. Uže područje njenog stručnog i znanstvenog interesa vezano je uz rad s obiteljima u riziku te uz primjenu dramskih metoda u socijalnom radu.

Jelena Birovljević je magistra socijalnog rada. Zaposlena je u Centru za socijalnu skrb Osijek na Odjelu za novčana davanja. Od studentskih dana njen interes vezan je uz područje posvojenja i rad s posvojiteljskim obiteljima i budućim posvojiteljima te je u sklopu izrade diplomskog rada provela istraživanje na temu posvojenja pod nazivom *Posvojenje u Republici Hrvatskoj iz perspektive posvojitelja*.

im otežavale inicijalnu prilagodbu su: nagla promjena dnevne rutine, nesigurnost u vlastite roditeljske kompetencije, nedostatak ranijeg iskustva roditeljstva, odbijanje djeteta da prihvati novu obitelj, izrazita navezanost djeteta na posvojiteljicu, nedostatak vremena, niska naknada za vrijeme roditeljskog dopusta te nedostatak formalne podrške nakon posvojenja. U odnosu s partnerom nakon posvojenja posvojiteljice prepoznaju veću bliskost i povezanost, uz istovremenu snažnu fokusiranost oba partnera na dijete. Kada su u pitanju reakcije bliže i šire okoline na posvojenje, posvojiteljice opisuju svoje suočavanje sa stereotipima okoline o posvojenju kao što su veličanje posvojitelja kao “spasitelja”, poimanje “pravog roditelja” isključivo kroz genetsko nasljeđe, negativna očekivanja okoline o razvojnim ishodima posvojenog djeteta te (ne)primjerene reakcije stručnjaka. Neke posvojiteljice navode stav da je, radi zaštite djeteta od predrasuda iz okoline, bolje prešutjeti činjenicu posvojenja široj okolini i pažljivo selekcionirati koga i kada upoznati s činjenicom posvojenja. Rezultati istraživanja upućuju na potrebu sustavnijeg rada na senzibilizaciji javnosti i razbijanju predrasuda o posvojiteljskim obiteljima te na potrebu organiziranja kvalitetne, stručne podrške koja će biti dostupna svim posvojiteljskim obiteljima, posebno u fazi inicijalne prilagodbe na posvojenje, a i kasnije, ovisno o iskazanoj potrebi posvojiteljskih obitelji.

Ključne riječi: posvojenje, prilagodba, reakcije okoline, podrška posvojiteljskim obiteljima

1. Uvod:

Praksa posvojenja u mnogim kulturama ima dugu tradiciju te se kroz povijest javljala i prije integriranja instituta posvojenja u zakonske okvire pojedine zemlje, motivirana najčešće željom za osiguranjem muškog nasljednika i produživanjem obiteljske loze, potrebom za zbrinjavanjem odraslih osoba u stariji, željom za realizacijom roditeljstva kod parova s problemom neplodnosti, altruizmom i željom da se pruži trajni dom djetetu koje nema mogućnost odrastati uz biološke roditelje i slično (Gajer-Pijacun, 1983.; Hrabar, 2008.; Daniluk, Hurtig-Mitchell, 2003.; Malm, Welti, 2010.). Danas se posvojenje smatra prije svega najkvalitetnijim oblikom trajnog zbrinjavanja djece bez (odgovarajuće)

roditeljske skrbi, koje treba omogućiti posvojenom djetetu odrastanje u kvalitetnom obiteljskom okruženju, a posvojiteljima realizaciju želenog roditeljstva. Prema članku 143. *Obiteljskog zakona* (NN, 116/03., 17/04., 136/04., 107/07., 57/11., 61/11. i 25/13.) „*posvojenjem nastaje između posvojitelja i njegovih srodnika s jedne strane, te posvojenika i njegovih potomaka s druge strane, neraskidiv odnos srodstva i sva prava i dužnosti koja iz toga proizlaze*“. U pravnoj regulativi i odlučivanju u postupku posvojenja, interes i dobrobit djeteta uvijek trebaju imaju prioritet u odnosu na interes posvojitelja. „*Prvenstvena svrha posvojenja je pružiti djetetu obitelj i dom koje će zvati svojim, a ne osigurati dijete za neku obitelj*“ (Radočaj, 2007., 241). Navedeni princip ističe se u mnogim međunarodnim dokumentima, a o tome eksplicitno govori i 125. članak *Obiteljskog zakona* (NN, 116/03., 17/04., 136/04., 107/07., 57/11., 61/11. i 25/13.) u kojem se ističe da se posvojenje može zasnovati samo ako je u interesu djeteta te da se u samom postupku zasnivanja posvojenja procjenjuju osobine posvojitelja u odnosu na dobrobit djeteta. Shodno navedenom može se zaključiti da društvena i profesionalna zajednica ima obavezu kroz zakonsku regulativu i stručni rad kreirati uvjete koji će omogućiti da se putem posvojenja doista realiziraju najbolji interesi djeteta, odnosno da zasnivanje posvojenja bude na dobrobit posvojenog djeteta, ali i cjelokupne posvojiteljske obitelji.

Kako bi se u praksi implementiralo načelo zaštite najboljeg interesa djeteta u postupku posvojenja, potrebno je kreirati ne samo kvalitetan zakonodavni okvir, već i precizne standarde provedbe pojedinih stručnih postupaka tijekom realizacije posvojenja. U dosadašnjoj praksi posvojenja u Republici Hrvatskoj u tom pogledu uočene su određene manjkavosti, koje se primjerice očituju u nedostatku razrađenih jasnih standarda i smjernica kojih se trebaju pridržavati centri za socijalnu skrb u postupku uparivanja potencijalnih posvojitelja s određenim djetetom kod kojeg su ispunjene pretpostavke za posvojenje. Na navedeno ukazuje i Diana Topčić-Rosenberg (2012.), predsjednica Adopte - udruge za potporu posvajanju, koja napominje da „*dosad nije bilo standarda na koji način centri za socijalnu skrb trebaju postupati u izboru posvojitelja pa je svaki centar imao svoj pristup*“. Na tragu navedenog Degmenčić (2004.) navodi da se pri odabiru potencijalnih posvojitelja djelatnici stručnog tima pojedinog centra za socijalnu skrb rukovode načelom najboljeg interesa djeteta, a samu odluku do-

nose temeljem sljedećih *okvirnih elemenata procjene*: dob i zdravstveno stanje djeteta, dosadašnji djetetov život, psihofizički razvoj, obiteljske prilike, njegove navike, sklonosti sportu, glazbi i drugim kreativnim aktivnostima, dosadašnji tijek i uspjeh u školovanju, želje same djece, gdje žive potencijalni posvojitelji, koje su njihove navike, koliko su u mogućnosti boraviti s djetetom, koliko mu mogu pružiti u odgojnem, materijalnom i socijalnom pogledu, zvanje potencijalnih posvojitelja, zdrava psihosocijalna klima u obitelji, povezanost posvojitelja s užom i širom obitelji te podrška okoline posvojiteljima u namjeri da posvoje dijete (Degmenčić, 2004., 161).

Sam postupak pripreme i edukacije potencijalnih posvojitelja za posvojenje u dosadašnjoj praksi posvojenja u Republici Hrvatskoj također nije sustavnije razrađen, pa se tako često događalo da posvojitelji ulaze u posvojenje nepripremljeni, s neprorađenim i neosviještenim mitovima o posvojenju, s idealiziranom slikom i nerealnim očekivanjima od posvojenog djeteta, s nezavršenim procesima tugovanja zbog nemogućnosti rađanja biološkog djeteta, s nepoznavanjem i nerazumijevanjem specifičnih reakcija i potreba posvojenog djeteta koje se javljaju kao posljedica traumatskih iskustava vezanih uz doživljaj odbacivanja, zanemarivanja ili zlostavljanja u biološkoj obitelji i slično.

Nadalje, postojeći sustav posvojenja u Republici Hrvatskoj ima određene manjkavosti i u pogledu izostanka pružanja organizirane, sustavne podrške posvojiteljskim obiteljima u periodu nakon zasnivanja posvojenja. Naime, poznato je da, iako čin posvojenja obično predstavlja sretan događaj u životima svih uključenih aktera, on nije sretan završetak već je tek početak novog razdoblja u životu posvojiteljske obitelji koje je ispunjeno brojnim izazovima i zahtjevima prilagodbe. Bez obzira na složenost situacije u kojoj se posvojiteljske obitelji obično nalaze na početku zajedničkog života, dosadašnja praksa pokazuje da su posvojitelji obično vrlo usamljeni u suočavanju s različitim problemima prilagodbe, da se često srame ili se čak boje priznati stručnjacima da im je teško. Nedovoljno pripremljeni i bez adekvatnih informacija o mogućim teškoćama prilagodbe, posvojitelji često doživljavaju probleme na koje nailaze kao izraz svoje nekompetentnosti u roditeljskoj ulozi, te zbog toga najčešće nisu spremni potražiti podršku od stručnjaka iz centara za socijalnu skrb koji su im netom prije,

kroz postupak provjere podobnosti za posvojenje, ukazali povjerenje da mogu biti kompetentni roditelji.

U kontekstu navedenih problema i uočene potrebe unapređenja postojećeg sustava posvojenja u Republici Hrvatskoj, u posljednje vrijeme javljuju se značajni iskoraci, potaknuti ponajprije od strane nevladinog sektora, ali i brojnih stručnjaka unutar sustava socijalne skrbi i šire, u smjeru organiziranja kvalitetnije pripreme i podrške posvojiteljskim obiteljima za uspješno suočavanje s različitim izazovima koje sa sobom donosi posvojenje djeteta. Također, najavljene su i određene reforme i promjene u procesu posvajanja kroz novi zakonski okvir. Posljednjih godina u Republici Hrvatskoj razvija se sve više i mreža neformalne podrške između samih posvojitelja. Posvojitelji se sve češće međusobno povezuju i razmjenjuju svoja iskustva putem različitih internetskih foruma ili se okupljaju putem nevladinih udruga koje se bave tematikom posvojenja, no nažalost, ovakvi oblici podrške dostupniji su uglavnom posvojiteljima u većim gradovima te obično ne uključuju i mogućnost oslanjanja na organiziranu profesionalnu pomoć u okviru institucija.

Kako bi se unaprijedio sustav podrške posvojiteljskim obiteljima u Republici Hrvatskoj, nužno je učiniti i odredene iskorake u kontekstu provođenja sustavnijih istraživanja o specifičnim potrebama i poteškoćama s kojima se susreću posvojiteljske obitelji. Pri tome je posebno važno sagledati perspektivu samih posvojitelja i posvojene djece. Nažalost, do sada postoji vrlo malo domaćih istraživanja čiji rezultati bi mogli dati preciznije odgovore na navedena pitanja. Nedavno je udruga ADOPTA objavila rezultate preliminarnog istraživanja o „*Problemima i potrebama posvojiteljskih obitelji tijekom procesa prilagodbe i integracije posvojene djece u obitelji, odgojno-obrazovne institucije i okolinu*“ (Kralj, Modić-Stanke, Topčić-Rosenberg, 2014.), no navedena tematika i dalje je u stručnim i znanstvenim radovima nedovoljno zastupljena i zanemarena. S druge strane, brojna inozemna istraživanja i radovi upućuju na nedvojbeni zaključak da se posvojiteljske obitelji suočavaju s određenim specifičnim izazovima koji nisu svojstveni biološkim obiteljima. Naime, činjenica je da posvojiteljska obitelj već u samom početku nastaje na posve drugačiji način od biološke. Nakon što se odluče za posvojenje, potencijalni posvojitelji najčešće moraju poka-

zati iznimno upornosti i strpljivosti kako bi realizirali roditeljstvo (Birovljević, 2011.). Za mnoge potencijalne posvojitelje je to vrlo dugačak i iscrpljujući period popraćen neizvjesnošću i sumnjama oko toga hoće li uspjeti ostvariti želju da postanu roditelji. Ako uspiju realizirati svoju roditeljsku ulogu, nakon početnog ushita posvojitelji se obično susreću s različitim neočekivanim situacijama, primjerice s doživljajem odbijanja od strane djeteta, s vlastitim strahovima zbog biološkog nasljeđa i zdravstvenih rizika posvojenog djeteta, s pritiskom na partnerske odnose, različitim emocijama vezanim uz biološke roditelje djeteta, s nesnalaženjem u situacijama kada trebaju dijete upoznati s činjenicom da je posvojeno, s nelagodom i neprihvaćanjem iskazane želje posvojenog djeteta da upozna svoje biološke roditelje i slično (Jakovac-Lozić, 2000.; Grgec-Petroci, Lacković, Maleš, 2011.; Kralj, Modić-Stanke, Topčić-Rosenberg, 2014.; Nagle, 2006.). Posebnu teškoću posvojiteljima predstavlja i suočavanje s reakcijama okoline na posvojenje. Naime, u mnogim sredinama su još uvijek prisutne predrasude da će svako posvojeno dijete tijekom odrastanja iskazivati različite probleme, od zdravstvenih do ponašajnih, pri čemu se svaka poteškoća s kojom se suočava posvojeno dijete interpretira kao posljedica posvojenja, da posvojena djeca trebaju biti vječno zahvalna posvojiteljima koji su ih primili u svoju obitelj i slično (Adesman i Adamec, 2004.; Birovljević, 2011.).

Dolaskom djeteta u posvojiteljsku obitelji započinje proces postupnog upoznavanja članova obitelji, proces prihvaćanja novih uloga, postupne izgradnje povjerenja i bliskosti u posvojiteljskoj obitelji. Navedeni proces okvirno sadrži pet specifičnih faza kroz koje prolaze posvojeno dijete i njegovi roditelji u procesu međusobne prilagodbe (Lavin, 2002., prema Ajduk, 2013., 27):

- 1) *Period medenog mjeseca* - dijete se ponaša kao gost, ne čini „krive“ stvari i roditelji misle da su našli idealno dijete
- 2) *Ispitivanje granica* - dijete mijenja svoje ponašanje, testira granice da vidi koliko je potrebno da bude opet odbačeno, kod roditelja se može javiti sumnja jesu li donijeli ispravnu odluku o posvojenju
- 3) *Otrežnjenje* - roditelji uočavaju svu težinu i kompleksnost situacije, pokušavaju se prilagoditi i prihvati promjene u dosadašnjem životu

- 4) *Hvatanje u koštač s problemima* - dijete još uvijek testira roditelje, ali oni su sad naučili kako da bolje kontroliraju stvari
- 5) *Kvalitetne interakcije* - uspostavljen je dobar radni model funkcioniranja nove obitelji i razvija se stvarni osjećaj obitelji, roditelji sve češće osjećaju da ne mogu zamisliti život bez posvojenog djeteta.

Proces prilagodbe djeteta na život u posvojiteljskoj obitelji može se razlikovati od situacije do situacije, no praksa i rezultati različitih istraživanja pokazuju da u pravilu što je dijete duže u nekom obliku skrbi ili s biološkim roditeljima, to je period prilagodbe na posvojenje obično duži (Ajduk, 2013.). Većina autora koji su se bavili odrednicama dječje prilagodbe na posvojenje slažu se da je jedna od bitnih odrednica prilagodbe dob odvajanja djeteta od biološke obitelj, odnosno dob dolaska u posvojiteljsku obitelji. Tako je prilagodba na posvojenje obično lakša kod djece koja su doživjela iskustvo odvajanja iz biološke obitelji u ranom periodu života (do osmog mjeseca djetetovog života) jer u toj razvojnoj dobi dijete još ne percipira svjesno iskustvo gubitka (Jakovac-Lozić, 2000.). Ipak, rezultati istraživanja pokazuju da i djeca koja su posvojena u ranoj, dojenačkoj dobi ponekad mogu iskazivati poteškoće prilikom dolaska u novu obitelj posvojitelja. Navedene teškoće obično se manifestiraju u vidu problema sa spavanjem ili prehranom, iskazivanjem znakova tjeskobe, uznenirenosti i nesigurnosti. Neka djeca postaju pretjerano navezana uz posvojiteljicu, te se boje nepoznatih ljudi, a neka pokazuju neočekivane emocionalne reakcije, kao što su iznenadni ispadni ljutnje, neutješno plakanje ili potpuno odbijanje bilo kakvog kontakta (Dalen, 2011.).

Prilagodba na posvojenje je obično složenija kod djeteta koje je posvojeno u starijoj dobi, jer je tada dijete već svjesno iskustva gubitka ili odbačenosti od bioloških roditelja, veća je vjerojatnost da je doživjelo traume u biološkoj obitelji ili da je bilo dugotrajno smješteno u dječjem domu, gdje zbog organizacijskih uvjeta i institucionalnog smještaja nije imalo mogućnosti razviti odgovarajući tip bliskosti, tj. sigurne privrženosti (Groza, Rosenberg, 2001.; Dalen, 2011.; Tarroja, 2015.). Starijoj djeci, za razliku od djece novorođenčadi, teško pada i odvajanje od biološke rodbine i kruga prijatelja te je njihov gubitak dvostruk

(Ajduk, 2014., 28). Općenito, može se zaključiti da ukoliko djeca posvojenje doživljavaju kao gubitak, kao nešto stigmatizirajuće ili prijeteće, vjerovatnije je da će u inicijalnoj prilagodbi pokazivati emocije tjeskobe, tuge, stida, ljutnje ili zbumjenosti (Brodzinsky, 1993.). Također treba imati na umu da se posvojena dječa, bez obzira na dob, često osjećaju krivima za posvojenje, da često ne razumiju postupak posvojenja jer nisu adekvatno informirana i pripremljena za posvojenje te da obično nemaju potpuni uvid u svoju osobnu povijesti i biološko porijeklo, što često stvara kod posvojene djece iluzije i mitove o posvojenju te dodatne teškoće u njihovoј prilagodbi na posvojenje (Groza, Rosenberg, 2001.).

Veliki broj stranih istraživanja na području posvojenja usmjerio se i na ispitivanje ponašajnih i psihičkih poteškoća koja su manifestirala posvojena dječa. Mnogi od rezultata starijih istraživanja ukazivali su na češće teškoće mentalnog zdravlja i problema u ponašanju kod posvojene djece, poput češćeg iskazivanja agresije, hiperaktivnosti, krađe, laganja, bježanja od kuće, poremećaja u prehrani, poremećaja pažnje i učenja, češće ovisnosti i slično (Brodzinsky, 1993.; Brodzinsky, 1990., prema Dalen, 2011.). Tumačenju navedenih rezultata istraživanja treba pristupiti oprezno. Naime, brojna takva istraživanja provedena su na kliničkom uzorku, odnosno istraživački podaci su prikupljeni od roditelja i djece koji su zatražili psihijatrijsku ili psihološku pomoć. Dakle, treba imati na umu da takav uzorak nije reprezentativan, odnosno da se rezultati dobiveni takvim istraživanjima ne mogu generalizirati za cijelu populaciju posvojene djece. Kako bi se izbjegle zamke pojednostavljenog i pogrešnog zaključivanja, u novijim istraživanjima koja su usmjerena na detekciju problema u ponašanju ili drugih negativnih razvojnih ishoda posvojene djece, koriste se složeniji načrti istraživanja kojima se nastoji ispitati izravna i neizravna povezanost predadopativnih stresora i obiteljskog funkcioniranja posvojiteljskih obitelji na pojavu razvojnih teškoća posvojene djece (Tarroja, 2015.).

Kada je riječ o odrednicama prilagodbe posvojenog djeteta na život u posvojiteljskoj obitelji, zanimljivo je spomenuti i rezultate istraživanja koji upućuju na povezanost ishoda prilagodbe s načinom komunikacije o posvojenju u obitelji. Rezultati upućuju na zaključak da zataškavanje istine o posvojenju te zatvorenost za razgovor o posvojenju, jednako kao i potenciranje stalne komunikacije o po-

svojenju kroz neprimjereno inzistiranje i isticanje činjenice posvojenja, mogu prouzročiti probleme u djetetovoj prilagodbi (Brodzinsky, 1993.; Silin, 1996.). I sam odgojni stil i odnosi među posvojiteljima imaju velik utjecaj na dijete, njegovu prilagodbu i razvoj. Naime, ukoliko posvojitelji prihvaćaju i zadovoljni su posvojenjem te su emotivno topli prema djetetu, veća je vjerojatnost da će dijete pokazivati bolju prilagodbu na posvojenje (Brodzinsky, 1993.). S druge strane, brojna istraživanja su pokazala da djeca koja dolaze iz posvojiteljskih obitelji u kojima posvojitelji imaju emocionalnih problema, razvedeni su ili je obitelji bila suočena s velikim stresnim događajima poput nenadanog smrtnog slučaja i slično, manifestiraju više problema od posvojene djece koja dolaze iz stabilnih posvojiteljskih obitelji (Cadoret, 1990., Cadoret i sur., 1985., Rosenthal i sur., 1988., sve prema Brodzinsky, 1993.). Zanimljivo je spomenuti i rezultate stranih istraživanja koja su se bavila usporedbom karakteristika posvojiteljskih i bioloških obitelji, u kojima se pokazalo da su posvojiteljske obitelji čak stabilnije u svom funkcioniranju od bioloških obitelji (manji postotak razvoda, manje stope preseljenja i slično), što ukazuje na pozitivne ishode dugoročne prilagodbe posvojiteljskih obitelji (Dalen, Satersdal, 1992., Cederblad i sur., 1994., sve prema Dalen, 2011.).

Zaključno možemo reći da su u razvijenim zapadnim zemljama dosad provedena brojna istraživanja na temu posvojenja te da su istraženi različiti aspekti posvojenja, poput motivacije za posvojenje, pripreme i prilagodbe na posvojenje, karakteristika posvojiteljskih obitelji, dugoročnih razvojnih ishoda posvojene djece i slično. U većini istraživanja, istraživači su se usmjeravali na posvojitelje, a manje na posvojenu djecu i biološke roditelje (Dalen, 2011.).

S obzirom na to da se rezultati stranih istraživanja ne mogu bez kritičkog odmaka interpretirati i smatrati relevantnima za naše podneblje, te s obzirom na to da u Hrvatskoj nedostaju istraživanja o izazovima s kojima se susreću posvojitelji i posvojena djeca u procesu prilagodbe na posvojenje, postoji više nego izražena potreba za produbljivanjem znanstvenih i stručnih uvida u ovo područje. Stoga je namjera ovog rada dati doprinos u tom smjeru te temeljem dobivenih rezultata ponuditi određene smjernice za provođenje budućih istraživanja i unaprjeđenje stručne prakse u području pružanja kvalitetnije podrške posvojiteljskim obiteljima.

2. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Cilj istraživanja je dobiti detaljniji uvid u iskustva posvojitelja vezana uz prilagodbu posvojiteljskih obitelji na posvojenje i odnos okoline prema njima nakon realiziranog posvojenja.

U skladu s navedenim ciljem postavljena su sljedeća *istraživačka pitanja*:

1. Kakva su iskustva posvojitelja s inicijalnom fazom prilagodbe na posvojenje?
2. Kako posvojitelji doživljavaju svoj partnerski odnos i roditeljsku ulogu nakon realiziranog posvojenja?
3. Kako posvojitelji doživljavaju odnos okoline prema njima nakon realiziranog posvojenja?

3. Metodologija istraživanja

3.1. Sudionici istraživanja

Istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 10 posvojiteljica u dobi od 32 do 49 godina. Sve posvojiteljice žive u bračnoj zajednici sa suprugom, na području grada Zagreba i bliže okolice te imaju završen viši ili visoki stupanj obrazovanja. Sve sudionice istraživanja navode da su se odlučile na posvojenje potaknute problemima vezanima uz nemogućnost biološkog začeća djeteta. Sudionice istraživanja su heterogena skupina po broju posvojene djece⁵, prema zaposlenju, materijalnim prilikama i dobi djeteta u kojoj je dijete posvojeno (kreće se u rasponu od mjesec dana do deset godina). Heterogena skupina su i po pitanju vremenskog perioda od zasnivanja posvojenja do provođenja istraživanja (kod četiri sudionice istraživanja posvojenje je realizirano u vrlo kratkom periodu manjem od 6 mjeseci prije istraživanja, dok je kod ostalih posvojenje realizirano u periodu od jedne do šest godina prije istraživanja). Specifično za ovu skupinu posvojiteljica je to da su sve sudionice istraživanja prije zasnivanja posvojenja dobrovoljno

---

Od ukupno deset sudionica istraživanja, njih sedam ima posvojeno jedno dijete, tri sudionice imaju po dvoje posvojene djece, a jedna sudionica ima jedno biološko i jedno posvojeno dijete.

sudjelovale u programu pripreme za posvojenje „Škola za posvojitelje“ koju provodi udruga „Na drugi način“ te su se u suradnji s Udrugom dobrovoljno javile za sudjelovanje u istraživanju.

3.2. Metoda prikupljanja i obrade podataka

Primjерeno postavljenom cilju i istraživačkim pitanjima, u ovom radu se koristila kvalitativna metoda istraživanja. Podaci su prikupljeni metodom dubinskog polustrukturiranog intervjeta. Razgovori su vođeni prema predlošku od 16 otvorenih pitanja (npr. „*Kako se danas snalazite u roditeljskoj ulozi?*“). Svaki razgovor je sniman diktafonom te je na taj način prikupljena građa kasnije transkriptirana i obrađena metodom otvorenog kodiranja koje sadrži tri različita postupka: pripisivanje pojmove empirijskoj građi, pridruživanje srodnih pojmove u kategorije te analiza značenja pojmove i kategorija (Mesec, 1998.).

3.3. Postupak provedbe istraživanja

Istraživanje je provedeno tijekom lipnja i srpnja 2011. godine u prostorijama Obiteljskog centra Grada Zagreba, gdje je za provođenje istraživanja osigurana tiha i neometana atmosfera. Prije provođenja istraživanja dobivena je suglasnost Etičkog povjerenstva Pravnog fakulteta u Zagrebu za provođenje istraživanja. Okupljanje sudionika istraživanja realizirano je u suradnji s udrugom „Na drugi način“. Udruga je kontaktirala posvojitelje s područja grada Zagreba i okolice koji su preko udruge završili program edukacije „Škola za posvojitelje“ te ih informirala o cilju i svrsi te mogućnosti uključivanja u istraživanje. Potencijalnim sudionicima istraživanja naglašeno je da je uključivanje i sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno te da će svim sudionicima istraživanja biti zajamčena anonimnost i povjerljivost prikupljenih podataka. Prije samog početka provođenja intervjeta sudionici su bili upoznati s činjenicom da će njihovi odgovori biti snimani diktafonom i transkriptirani u svrhu obrade dobivenih podataka. Također, naglašena je mogućnost da sami sudionici preslušaju snimljenu vrpcu i dobe na uvid transkript, no nitko nije izrazio želju za time. Obavijestilo ih se da mogu odustati od intervjeta u bilo kojem trenutku te da ne moraju odgovarati na pitanja za koja procijene da to ne žele.

Kao što je prethodno navedeno, podaci su prikupljani metodom dubinskog polustrukturiranog intervjeta, prema unaprijed koncipiranom predlošku s nesugestivnim pitanjima prema kojem je vođen razgovor, no sam tijek razgovora nije bio strogo zadan već je ostavljeno dovoljno prostora i vremena da se određenim potpitanjima produbi ili nadograđi razgovor o određenoj podtemi. Razgovori su prosječno trajali oko jedan sat. Svi razgovori snimani su diktafonom, a snimljeni audio zapisi su transkriptirani, te obrađeni metodom otvorenog kodiranja.

4. Rezultati i rasprava

Kvalitativnom analizom odgovora sudionika istraživanja dobiven je uvid u iskustva posvojitelja o tome što im je olakšavalо, a što otežavalо fazu neposredne prilagodbe na posvojenje te kako doživljavaju svoju roditeljsku ulogу, partnerski odnos i odnos okoline prema njima nakon posvojenja.

4.1. Iskustva inicijalne prilagodbe

Analizom odgovora sudionica istraživanja na prvo istraživačko pitanje: „Kakva su iskustva posvojitelja s inicijalnom fazom prilagodbe na posvojenje?“ dobivene su sljedeće kategorije:

Poteškoće u neposrednoj prilagodbi. Sudionice istraživanja su u svojim odgovorima o iskustvu inicijalne prilagodbe navodile da je *prvo razdoblje neposredno nakon dolaska posvojenog djeteta u obitelj bilo stresno i teško* (*Ja ne mogu reći da mi je bilo savršeno. (3); Bio je to stres. (5)*) te da je *prilagodba tekla postupno* (*To je bilo postupno... (1); Prvo je bio generalno dosta nezainteresiran, onda se malo više počeo otvarati... (9)*). Neke posvojiteljice su opisale i određene specifične poteškoće s kojima su se susretale njihove obitelji u razdoblju inicijalne prilagodbe na posvojenje. Navedene poteškoće manifestirale su se kroz *veliku navezanost djeteta na posvojiteljicu* (*... fokusirao se isključivo na mene... (8); ...neće te pustiti, odmah počne plakati... (9)*), kroz *poteškoće spavanja posvojenog djeteta* (*Onda je počeo nešto brčkati sa snom... (9)*) te kroz *odbijanje djeteta da prihvati novu obitelj* (*...djeca odbijaju jednog roditelja, najčešće majku, to se i kod nas dogodilo (2); I onda je on lijepo govorio da je njemu prije bilo ljepše... (6)*). Na mogućnost pojave ovakvih poteškoća ukazuju i rezultati

raniye provedenih stranih istraživanja o ovoj temi, gdje je utvrđeno da vrsta i raspon djetetovih poteškoća u neposrednoj prilagodbi varira ovisno o karakteristikama razvojne dobi posvojenog djeteta, no da bez obzira na to, velik broj posvojene djece u razdoblju neposredno nakon dolaska u posvojiteljsku obitelj iskazuje određene poteškoće. Te poteškoće mogu se manifestirati u području hranjenja (u vidu odbijanja hrane ili unošenja pretjerane količine hrane), u vidu problema sa spavanjem (npr. djeca odbijaju spavati odvojeno od posvojitelja) ili u vidu iskazivanja znakova nesigurne privrženosti (npr. djeca postaju izuzetno tjeskobna pri odvajanju od posvojitelja, izražavaju intenzivan strah pred nepoznatim ljudima ili pak nekritički odlaze potpunim strancima i slično) (Hallden, 1981., Cederblad, 1982., Blucher, Andersson, 1983., Bernsten, Eigeland, 1987., Dalen, Satersdal, 1992., sve prema Dalen, 2011.). Na slične rezultate upućuju i nalazi domaćeg istraživanja (Kralj, Modić-Stanke, Topčić-Rosenberg, 2014.) gdje su posvojitelji djece u dobi od jedne do šest godina kao najčešće probleme s kojima su se susretali u fazi inicijalne prilagodbe isticali poteškoće koncentracije i agresivnog ponašanja djeteta, napadaje ljutnje, intenzivni period tugovanja, odbijanje fizičkog kontakta i slično. Naznake sličnih poteškoća vidljive su i u odgovorima sudionica ovoga istraživanja, što upućuje na zaključak da su navedene situacije uobičajene za fazu inicijalne prilagodbe.

Za razliku od opisane prve kategorije, druga kategorija dobivenih odgovora govori o tome da neke posvojiteljice, suprotno ranije navedenom, imaju i izrazito **pozitivna iskustva neposredne prilagodbe**. One opisuju svoje iskustvo dolaska posvojenog djeteta u obitelj kao izuzetno lijepo razdoblje u kojem se nisu susretale s nikakvim značajnjim teškoćama prilagodbe (*...to navikavanje bilo je jako lijep period... (1); ...nismo imali stvarno nikakvih teškoća... (4); ...tu nema nikakvih većih poteškoća... (6)*).

Sljedeća dobivena kategorija odgovora na prvo istraživačko pitanje je kategorija **različiti tempo prilagodbe**. Ova kategorija opisuje različita iskustva sudionica istraživanja o trajanju razdoblja inicijalne prilagodbe na posvojenje. Prema iskazima posvojiteljica, vidljivo je da je nekima trebalo po nekoliko tjedana da se uspješno prilagode novoj situaciji (*...to je trajalo dva-tri tjedna... (5)*), dok je drugima za to trebalo nekoliko mjeseci (*...stvarno je prošlo nakon jedno tri*

mjeseca... (4). Navedeno potvrđuju i druga istraživanja i radovi o fazama prilagodbe djeteta na posvojiteljsku obitelj (Lavin, 2002., prema Ajduk, 2013.; Dalen, 2011.), pri čemu se ističe da je za prilagodbu uvijek potrebno određeno vrijeme, no i u situacijama kada djeca izražavaju različite poteškoće s prilagodbom na novu obitelj, navedene poteškoće se obično smanje ili potpuno nestanu nakon razdoblja od tri do dvanaest mjeseci. To se pokazalo i u ovom istraživanju jer su sve sudionice istraživanja istakle u konačnici pozitivno iskustvo prilagodbe posvojenog djeteta na novu obitelj.

Okolnosti koje olakšavaju inicijalnu prilagodbu. Neki sudionice su navele da im je neposrednu prilagodbu olakšalo *prethodno postupno upoznavanje djeteta*, odnosno mogućnost upoznavanja djeteta prije realizacije posvojenja (...*mi smo imali pet vikenda navikavanja... (1); ...pa smo ga dva i pol mjeseca posjećivali... (4)*). Uz to, sudionice istraživanja koje su imale *prethodnog osobnog ili profesionalnog iskustva s djecom*, navele su da im je bilo lakše prilagoditi se na posvojenje (...*kako sam već bila mama, onda mi je drugi put bilo lakše... (4); S drugim smo bili uvjereni da sve znamo (6); ...nije baš da se nisam susrela s djecom nikad... (7)*). U obiteljima u kojima su posvojitelji *posvojili drugo dijete*, sudionice istraživanja su navele da je prilagodba drugog djeteta bila lakša, jer se ono povezalo s prvim djetetom, odnosno bratom ili sestrom (...*prvo se vezala uz brata... (2)*). Sudionice su nadalje navele da im je prilagodbu olakšala i *razvojna dob djeteta* (...*nema tu nikakvih većih organizacijskih poteškoća kao u situacija ma kad dođe malo dijete... (6)*), *karakter djeteta* (...*on je bio tako smirenio dijete, jednostavno, nekomplikirano... (4); ...strašno fin, pristojan, društveno osjetljiv, ozbiljan za svoju dob... (6)*), *mogućnost komuniciranja djeteta s biološkom braćom i sestrama* (*Mi smo u kontaktu s njezinom sestrom i njezinom braćom (2) te informiranost iz literature o posvojenju i izazovima posvojenja (...mi smo to sve pročitali u literaturi... (2))*).

Okolnosti koje otežavaju inicijalnu prilagodbu. Prema iskazima sudionica istraživanja može se zaključiti da im je inicijalnu fazu prilagodbe otežavao doživljaj *nagle promjene dnevne rutine* (...*trudila sam se da on može odspavati, onda se probudi jedan, pa uzmem jedno dijete, pa dva sata, pa odem u dnevnu sobu, pa plače... (8); ...u tih pet minuta slobodnog vremena što ga imaš za sebe*

moraš oprati zube, otići na WC i to je to... (9)), nesigurnost u vlastite roditeljske kompetencije (...pa si isto nesiguran, isto tako se malo bojiš... (9)), nedostatak iskustva s djecom (...ja nisam nikad u životu držala tako malo dijete u rukama... (5)) i nedostatak formalne podrške nakon posvojenja (...nadam se da će ubuduće biti više podrške posvojiteljima... (7)). Nalazi ovog istraživanja, slično nalazima drugih studija o posvojiteljima (Berry i sur., 1996., prema Daniluk, Hurtig-Mitchell, 2003.), upućuju na zaključak da je za uspješnu prilagodbu posvojiteljskih obitelji važna dobra prethodna priprema te kvalitetna podrška posvojiteljima u suočavanju s različitim zahtjevima koji proizlaze iz nove roditeljske uloge. Jedan od efikasnih načina ublažavanja posvojiteljskog stresa svakako je pravovremena priprema i informiranje potencijalnih posvojitelja o izazovima roditeljstva djeteta određene razvojne dobi, te organiziranje različitih servisa i usluga koje trebaju biti dostupni posvojiteljima radi lakšeg snalaženja u njihovoј roditeljskoј ulozi u prvom adaptacijskom periodu.

Važnost neformalne podrške. Sudionice istraživanja naglašavaju da im je u inicijalnoj fazi prilagodbe bila izuzetno važna neformalna podrška od strane bliže okoline. Kao značajnu navode u prvom redu podršku od partnera (*Suprug mi je bio podrška... (3); ...suprug naravno... (5)*), zatim od članova šire obitelji (*Bake su pomagale... (5); Kad je trebalo mjeriti temperaturu, došli su nam pokazati kako to ide, tako da je to olakšavalo (9)*) te podršku od strane drugih posvojitelja (...*važno je da možeš nazvati neke ljudi koji su u tome... (3)*). Sudionice istraživanja su istakle svoje pozitivno iskustvo kako je za uspješnu inicijalnu prilagodbu izuzetno važno da se potencijalni posvojitelji **što više povežu s drugim posvojiteljima** (*Tako da je dobro povezati se s drugima... (4); ...onda nekako lakše se nosiš s tim... (9); ...bilo mi je izuzetno važno da sam vidjela da ima još ljudi u istoj situaciji... (9)*), da se dodatno educiraju o samom posvojenju, posebno **kroz „Školu za posvojitelje“** (*Ja definitivno svakom preporučam da ide u tu Školu (1); ...ako mogu ići u Školici (4); Mislim da bi Školica svakako trebala biti (9))*, da se uključe u **volontiranje** (...*da volontiraju... (5)*), u **raspravu na internet forumima čija je tema posvojenje** (...*čini mi se da možda nije loše učlaniti se tamo, na toj Rodi... (9)*), u rad **udruga posvojitelja** (...*nađi ljudi koji jesu u tome... (9)*). Preporučuju svakako i čitanje dostupne **literature o posvojenju** (...*da čitaju literaturu... (4); ...bilo bi dobro pročitati koju knjigu na temu posvojenja...*

(7); ...ima odličnih knjiga stvarno... (10)). Iz svega navedenog vidljivo je da je mogućnost oslanjanja na različite neformalne izvore i oblike podrške izuzetno bitan resurs koji uvelike može pomoći posvojiteljima u kvalitetnoj pripremi za posvojenje te im olakšati inicijalnu prilagodbu na posvojenje.

4.2. Doživljaj partnerskog odnosa i roditeljske uloge

Analizom odgovora ispitanika na drugo istraživačko pitanje: „Kako posvojitelji doživljavaju svoj partnerski odnos i roditeljsku ulogu nakon realiziranog posvojenja?“ dobivene su sljedeće kategorije koje opisuju iskustva posvojiteljica u roditeljskoj i partnerskoj ulozi nakon posvojenja:

Bliskost. Sudionice istraživanja opisuju doživljaj veće bliskosti i produbljivanja odnosa s partnerom nakon posvojenja (*Sad se možemo razumjeti kroz jedan pogled...* (4); *Još smo se više zблиžili* (5); *Mislim da smo si zapravo još bliži* (9)). Navode da u periodu nakon realizacije posvojenja primjećuju **pozitivne promjene kod partnera** (*Onda ga vidiš kako se uz djecu promijeni...* (4)). Zadovoljstvo kvalitetom partnerskog odnosa u periodu nakon zasnivanja posvojenja sudionice istraživanja interpretiraju kao rezultat **prethodne visoke kvalitete partnerskog odnosa** (*Partnerski odnos je ostao isti, nepromijenjeno dobar* (1); *Nema nikakvih promjena* (8); *Kao i prije posvojenja* (10)), kao posljedicu **boljeg upoznavanja partnera kroz postupak posvojenja** (*Skroz sam ga u drugom svjetlu vidjela...* (4)), **razvijanja otpornosti i konstruktivnih načina rješavanja kriza prije posvojenja** (...*imali smo kao mladi bračni par neke svoje krize koje smo naučili rješavati...* (6)) te kao posljedicu **uskladenosti odgojnih postupaka u roditeljskoj ulozi nakon posvojenja** (...*kad pita neku glupost, a nas dvoje u isti glas odgovorimo* (6)).

Iz rezultata ovog dijela istraživanja može se vidjeti da sudionice istraživanja općenito doživljavaju pozitivan utjecaj posvojenja na kvalitetu njihova partnerskog odnosa. Ovakvi rezultati govore u prilog očuvanja stabilnosti posvojiteljskih obitelji što je pokazatelj uspješnih procesa prilagodbe. Navedeni rezultati sukladni su ranije spomenutim istraživačkim nalazima koji upućuju na to da je postotak razvoda u posvojiteljskim obiteljima čak manji nego u biološkim obiteljima (Dalen, 2011.).

Usmjerenošć na roditeljstvo. Sudionice istraživanja opisuju svoje iskustvo, kako su u periodu nakon realizacije posvojenja one i njihovi partneri prvenstveno bili usmjereni na roditeljsku ulogu, a tek onda na partnerski odnos (*...tako da smo se mi jednostavno našli u toj ulozi da smo postali prvenstveno roditelji... (2); ...mi umjesto da se bavimo sobom, onda opet pričamo o njima... (4); Jako smo fokusirani na njega (9)*).

Zajedničko vrijeme u obitelji. Govoreći o promjenama u partnerskom odnosu, sudionice istraživanja naglašavaju da nakon posvojenja provode više vremena svi zajedno kao obitelj (*Više idemo van, na izlete, u šetnju... (5); ... onda se pola sata mazimo, puse si dajemo... (9)*), no istovremeno primjećuju i da imaju manje vremena za međusobno druženje samo s partnerom (*...imamo manje vremena za sebe međusobno ... (1), ...u biti imamo puno manje vremena za sebe nego prije... (4)*). Navedeni rezultati pokazuju da posvojiteljice kvalitetno zajedničko provođenje vremena svih članova obitelji doživljavaju s jedne strane kao bitan čimbenik obiteljske kohezivnosti i zadovoljstva partnerskim odnosom, no istovremeno s druge strane primjećuju da im nedostaje vremena da se posvete samo partnerskom odnosu, što dugoročno može biti određeni rizik za očuvanje zadovoljstva i stabilnosti u njemu.

Zadovoljstvo roditeljskom ulogom. Dobiveni odgovori sudionica istraživanja vezani uz doživljaj roditeljske uloge pokazuju da su posvojiteljice generalno zadovoljne svojim snalaženjem u roditeljskoj ulozi (*Mi smo sada obitelj... (2); Dobro sam se snašla. (5); U ulozi roditelja se sad snalazim toliko dobro... (6)*) te da iskustvo posvojenja djeteta atribuiraju izrazito pozitivno (*... svaki dan zahvalim nebesima što se to dogodilo... (3); ...ni jednu sekundu nisam požalila što sam posvojila... (5)*).

Okolnosti koje olakšavaju roditeljstvo. Sudionice istraživanja navode da im roditeljsku ulogu uvelike olakšava **pozitivan karakter djeteta** (*...on je stvarno jako dragi dijete... (1)*), **podrška obitelji** (*Djede, bake, teta, mi, svi smo zaposleni oko nje (3); Ja sam si posložila i ispomoć oko njega... (5)*), mogućnost korištenja prava na **posvojiteljski i roditeljski dopust** (*Ja sam na porodiljskom dopustu... (5)*) te **dobra organizacija vremena** (*...tako da nisam zanemarila ni svoje potrebe (5)*).

Okolnosti koje otežavaju roditeljstvo. Sudionice istraživanja opisuju da im roditeljsku ulogu otežava ***nedostatak vremena*** (Ja trenutno osjećam manjak vremena (6); ...malo mi je žao što nismo više zajedno... (6)), specifične ***djetetove razvojne faze*** (...inat faza koju prolaze i sva druga djeca... (1)), ***nemogućnost odlaska na roditeljski dopust zbog niske naknade*** (...glavni je razlog što nismo išli to što je naknada za roditeljski dopust 1600 kuna... (1)), ***velika razlika u godinama među djecom*** (...velika razlika u godinama među dečkima... (6)), te ***nedostatak praktične podrške u okviru šire obitelji*** (...nema neke bake u kući koja bi obavljala dio poslova... (6)).

Specifični izazovi roditeljstva posvojenog djeteta. Iako su neke sudionice istraživanja istakle svoj stav da je odgoj posvojenog djeteta jednak odgoju biološkog djeteta (...nije mi tu ništa neobično... (6); *Ti su problemi odrastanja toliko univerzalni...* (7); *Svatko je poseban na svojstven način, ali ne vidim da je to sad nešto vezano uz posvojenje* (10)), postoje i određeni specifični izazovi roditeljstva svojstveni samo posvojiteljima. Primjerice, sudionice istraživanja ističu svoju zauzetost i brigu oko ***pravovremenog i prikladnog upoznavanja djeteta s činjenicom posvojenja*** (*Vodimo ju na ta mjesta gdje je ona rođena, pa joj objašnjavamo* (3); *Ona od početka kada je posvojena, mi njoj pričamo pričicu otkad je došla prije spavanja...*(7), te potrebu za ***adekvatnom pripremom posvojenog djeteta na moguće negativne reakcije okoline*** (...najveći izazov je da ih pripremiš da oni budu dovoljno sigurni u sebe da ih ne poljulja nečiji zlobni komentar... (4))).

Sumiranje svih odgovora na drugo istraživačko pitanje pokazuje da se u periodu nakon posvojenja posvojitelji u svojoj roditeljskoj i partnerskoj ulozi susreću s različitim okolnostima koje im s jedne strane olakšavaju, a s druge strane otežavaju realizaciju i usklađivanje tih uloga. Opisane pozitivne ili negativne okolnosti često se razlikuju od situacije do situacije. Navedeno upućuje na zaključak da je pri sagledavanju potreba posvojiteljskih obitelji, svakoj obitelji nužno pristupiti individualizirano, uvažavajući njezine specifične okolnosti i iskustva. U kreiranju i provedbi programa podrške treba se rukovoditi iskazanim potrebama od strane samih korisnika, tj. posvojiteljskih obitelji jer je „podrška u procesu posvojenja vrijedna samo ako se odnosi na ono što posvojenik i posvo-

jiteljska obitelj žele i mogu koristiti“ (Practice guidance on assessing the support needs of adoptive families - Adoption and Children Act, 2002., 10).

4.3. Doživljaj odnosa okoline prema posvojiteljima

Analizom odgovora na treće istraživačko pitanje: „Kako posvojitelji doživljavaju odnos okoline prema njima nakon realiziranog posvojenja?“ dobivenе su sljedeće kategorije:

Pozitivne reakcije iz bliže okoline. Iz odgovora sudionica istraživanja vidljivo je da su se posvojiteljice tijekom i nakon realizacije posvojenja susretale uglavnom s pozitivnim reakcijama okoline na posvojenje. Kao što je već navedeno u odgovorima na prethodna istraživačka pitanja, velik dio sudionica istraživanja istaknuo je *veliku podršku bliže okoline* u realizaciji posvojenja (*Sve reakcije su bile pozitivne... (6); Mi osobno nismo naišli na neke negativne stvari (10); Što se tiče rodbine, tu su svi njih prihvatili... (2); I moji i njegovi su bili apsolutno oduševljeni... (9); Prijatelji su nam od početka bili podrška (1); ...svi prijatelji, poznanici, totalno im je to super... (9), U firmi je bilo baš sve pozitivno (5)...Mi smo jako dobri sa susjedima, oni su to nekako otvoreno i pozitivno prihvatili... (2).*

Navedeni odgovori upućuju na zaključak da posvojitelji u većini slučajeva imaju dostupnu podršku iz različitih neformalnih izvora (od rođaka, prijatelja, kolega na poslu, susjeda). Snažna mreža neformalne podrške te iskazivanje prihvatanja posvojenog djeteta od strane osoba iz bliže okoline važan je faktor dugoročne uspješne prilagodbe i dobrog funkcioniranja posvojiteljskih obitelji.

Nepovjerenje okoline prema posvojenju. Unatoč opisanim pozitivnim reakcijama bliže okoline, treba naglasiti da su neke sudionice istraživanja doživjele i iskustvo *početnih otpora i suzdržanog stava okoline prema posvojenju*. Tako je iz analize odgovora sudionica istraživanja vidljivo da su se u nekim slučajevima posvojiteljice susretale s predrasudama okoline te izražavanjem *negativnih očekivanja o razvojnim ishodima posvojenog djeteta (Ljudi malo znaju*

o tome i imaju puno predrasuda (2); Čuli smo svakakvih reakcija: pa što će vam to, pa ne znate kakvi su to geni, ...kao da svi očekuju da će maloljetni delinkvent doći u posvojenje... (6)). Također, opisana iskustva posvojiteljica govore o tome da predrasude prema posvojenju nešto češće izražavaju starije generacije (npr. roditelji posvojitelja) koje i dalje daju **prednost biološkom roditeljstvu** (*Moj tata se u početku protivio. (5), Sa svekrvom je sve to skupa bio više nekakav tabu, znala je govoriti - to je druga rasa, vi ne znate što ćete dobiti, možda će to biti neki generik. (8))*. Ipak, i u opisanim slučajevima, sudionice istraživanja ukazale su na to da je s vremenom došlo do **postupnog prihvaćanja opcije posvojenja** od strane djedova i baka, pri čemu je iskustvo neposrednog odnosa i izgradnje bliskosti s posvojenim djetetom dovelo do ublažavanja predrasuda i u konačnici do bezuvjetnog prihvaćanja posvojenog djeteta. Prihvaćanje posvojenog djeteta od strane okoline, a naročito od strane djedova i baka, izuzetno je važno, posebice kada se uzme u obzir da posvojenjem nastaje neraskidiv odnos srodstva između posvojitelja i njegovih srodnika s jedne strane te posvojenika i njegovih potomaka s druge strane.

(Ne)primjerene reakcije stručnjaka. Vezano uz doživljaj odnosa različitih stručnjaka prema posvojiteljima i posvojenom djetetu, sudionice istraživanja navele su da su nakon posvojenja uglavnom bile u kontaktu s liječnicima pedijatrima, odgajateljicama u vrtićima i učiteljicama, dok je daljnja suradnja sa stručnjacima iz centra za socijalnu skrb u vidu organizirane podrške nažalost izostala. U određenim primjerima sudionice istraživanja su istakle izrazito **pozitivno iskustvo suradnje s liječnicima** (*Liječnica je bila super, odlična osoba... (2)*), no, također, neke posvojiteljice su iskazale svoje nezadovoljstvo **neprimjerenim reakcijama i needuciranošću stručnjaka** (...u odnosu s liječnicima nisam baš zadovoljna, voljela bih da se više educiraju o posvojenju... Ima tako doktorica koja mi svaki put pred djetetom naznači: Pa to ste vi posvojeni! (4); Stekla sam dojam da nas liječnici u neku ruku favoriziraju, ali u smislu sažalijevanja „Joj, jadno dijete, pa ajde ugurat ćemo ga negdje“ (9)).

Pozitivni stereotipi okoline o posvojiteljima. Kada su u pitanju neprimjerene reakcije okoline prema posvojiteljima i posvojenoj djeci, sudionice istraživanja su posebno istakle iskustvo čestog doživljavanja pozitivnih **stere-**

otipa o posvojiteljima kao „spasiteljima“. (*Doživjeli smo to veličanje nas kao posvojitelja... (2); Reakcije tipa: „Kako ste vi plemeniti!“ ... (6)*). Posvojiteljice su pri opisu navedenih iskustava izražavale svoje nezadovoljstvo, posebice s komentarima okoline u kojima ih se percipira i veliča kao „posebno milosrdne“, „senzibilne“ ljude i slično. Sudionice istraživanja navedene reakcije smatraju nepotrebnima i neprikladnim (*Karitativan čin je to što ja sudjelujem u Kapi dobrote, a ja prema mojoj djeci nisam karitativna. Nego oni mene usrećuju. To je čak i jedna vrsta roditeljske sebičnosti. Uvjetno rečeno, svaki roditelj ima djecu zato što to želi (2);*).

Opisano iskustvo pozitivnih stereotipa okoline prema posvojiteljima često se opisuje i u stranoj literaturi. Tako primjerice Adesman i Adamec (2004.) navode različite „mitove“ s kojima se susreću posvojitelji, a koji zapravo predstavljaju predrasude prema posvojenju i posvojenom djetetu. Među njima nalaze se i predrasude o posvojiteljima kao „milosrdnim ljudima velika srca“, što posvojitelji negativno doživljavaju te naglašavaju da je prikladnije govoriti o milosrđu u kontekstu volontiranja ili doniranja novaca u humanitarne svrhe, a ne u kontekstu odgoja djeteta. Takav stav izrazili su i sudionici ovoga istraživanja, naglašavajući da je primarna motivacija posvojitelja „*biti roditelj, a ne human čovjek velikog srca*“ (4).

Prešućivanje činjenice posvojenja široj okolini. Zbog različitih negativnih iskustava i neprimjerenih reakcija okoline prema posvojenju, neke sudionice istraživanja navode svoj stav da je bolje prešutjeti činjenicu posvojenja široj okolini (radi zaštite djeteta od predrasuda iz okoline), dok druge navode da oni kao posvojitelji pažljivo selekcioniraju koga će iz okoline i kada upoznati s činjenicom posvojenja (...*mi smo to prešutjeli... jer sam ranije doživjela da me pitaju imam li problema s pravim djetetovim roditeljima (10), ... ne da neću reći, nego čemu, pogotovo ako čovjeka neću više vidjeti... (9)*). Iz navedenih iskustava sudionica istraživanja može se vidjeti da se u našem društvenom okruženju često kao „prava obitelj“ doživljava samo konvencionalna obitelji, dok se istovremeno sve druge forme obiteljskog života, pa tako i posvojiteljske obitelji, odnosno posvojitelji kao roditelji, smatraju manje „pravima“. Opisana iskustva ukazuju ne samo na prisutne predrasude u društvu već i na temeljno neznanje i nerazum-

ijevanje instituta posvojenja. Iz svega navedenog vidljiva je potreba za dodatnom edukacijom i senzibilizacijom javnosti za ispravno shvaćanje posvojenja. Također, nužan je daljnji rad na razbijanju predrasuda da zasnivanje obitelji posvojenjem nije zamjena za pravu obitelj, već da to jest prava obitelj.

5. Zaključna razmatranja i preporuke

U radu su predstavljeni rezultati istraživanja provedenog metodom polustrukturiranog dubinskog intervjeta s deset posvojiteljica, koje je imalo za cilj dobiti uvid u iskustva prilagodbe posvojiteljskih obitelji te o reakcijama okoline na posvojenje. Dobiveni rezultati istraživanja generalno ukazuju na pozitivna iskustva posvojiteljica s inicijalnom prilagodbom i reakcijama okoline na posvojenje. Posvojiteljice posebno ističu zadovoljstvo realizacijom i kvalitetom roditeljske uloge, jačanjem bliskosti i zajedništava u partnerskoj ulozi nakon posvojenja te zadovoljstvo neformalnim izvorima podrške iz svoje okoline (od strane članova šire obitelji, prijatelja, susjeda, kolega na poslu te drugih posvojitelja).

Posvojiteljice opisuju i određene teškoće s kojima su se susretale u periodu neposredno nakon dolaska posvojenog djeteta u obitelj. Poteškoće u prilagodbi posvojenog djeteta povezane su sa spavanjem, s početnom nezainteresiranošću i odbijanjem kontakta, s iskazivanjem tjeskobe i plača prilikom odvajanja od posvojiteljica i slično. Posvojiteljice navode da je opisani period iskazivanja teškoća u prilagodbi posvojenog djeteta bio kraćeg trajanja (od nekoliko tjedana do nekoliko mjeseci) te da su sve navedene teškoće s vremenom uspješno prevladane.

Zanimljivi rezultati ovog istraživanja dobiveni su u pogledu analize doživljaja i iskustava posvojiteljica o okolnostima koje su im olakšavale prilagodbu na posvojenje te kvalitetnu realizaciju roditeljske uloge. Posvojiteljice tako navode kao izuzetno značajna sljedeća iskustva: mogućnost postupnog upoznavanja djeteta prije posvojenja, mogućnost stjecanja prethodnih iskustva (privatnih ili profesionalnih) u radu s djecom, upoznavanje razvojnih potreba djeteta određene dobi, povezivanje s iskusnijim osobama (roditeljima, posvojiteljima) radi razmjene savjeta i informacija, mogućnost oslanjanja na praktičnu pomoć iz neformalnih izvora, uključivanje u programe pripreme i edukacije za

potencijalne posvojitelje te čitanje dostupne literature o izazovima posvojenja.

Kao nepovoljne okolnosti koje otežavaju prilagodbu na posvojenje, sudionice istraživanja su istakle doživljaj nekompetentnosti i nedovoljne pripremljenosti za roditeljsku ulogu, nedostatak formalne podrške nakon posvojenja (od strane različitih stručnjaka i institucija koje bi trebale ponuditi različite vrste usluga namijenjene specifičnim potrebama posvojiteljskih obitelji), niske naknade za vrijeme roditeljskog dopusta, suočavanje s neprimjerenim reakcijama stručnjaka te s predrasudama iz okoline.

Kada je riječ o percepciji stavova okoline prema posvojenju te o odnosu okoline prema posvojiteljskim obiteljima, iskustva i doživljaj sudionica istraživanja se vrlo razlikuju. Posvojiteljice tako navode da su u većini slučajeva doživjeli pozitivne reakcije okoline, no u nekim situacijama susrele su se i s iskazivanjem različitih predrasuda i stereotipa prema posvojiteljima i posvojenoj djeci. Tako su npr. neke sudionice istraživanja doživjeli iskustvo početnih otpora, favoriziranja biološkog roditeljstva te suzdržanog ili negativnog stava okoline prema posvojenju, popraćenog predrasudama o posvojenoj djeci kao „djeci koja će se prije ili poslije pokazati problematičnom“. Početni otpori bili su prisutni i kod nekih roditelja potencijalnih posvojitelja, no u opisanim slučajevima vidljivo je da iskustvo neposrednog kontakta može dovesti do postupnog ublažavanja predrasuda te u konačnici do bezuvjetnog prihvatanja posvojenog djeteta od strane bliže okoline. Navedeni rezultati ovog istraživanja upućuju na zaključak da se u našoj kulturi još uvijek susrećemo s predrasudama kako je biološko roditeljstvo jedino pravo roditeljstvo, dok se s druge strane posvojitelje često percipira kroz stereotip „spasitelja napuštene djece“, što same posvojitelje stavlja u nelagodnu poziciju te im nameće veliku odgovornost pravovremene i adekvatne pripreme posvojene djece na suočavanje s mogućim neprimjerenim reakcijama okoline.

Navedeni rezultati istraživanja svakako ukazuju na potrebu za dodatnom edukacijom i senzibilizacijom javnosti za temu posvojenja. To se posebno nameće kao važno i u kontekstu bolje pripreme i edukacije stručnjaka koji rade s posvojenom djecom (posebice pedijatara, odgajatelja i učitelja) za adekvatno ophođenje prema posvojenoj djeci i posvojiteljima.

Pri sumiranju dobivenih rezultata u ovom istraživanju važno je napomenuti da prikazani rezultati nisu reprezentativni za cijelu populaciju posvojitelja (što i nije namjera kvalitativnog istraživanja). Nadalje, dobivene rezultate treba tumačiti u kontekstu uvažavanja nekih specifičnih obilježja sudionika ovog istraživanja. Prije svega, treba reći da dobiveni nalazi govore o iskustvima i percepciji posvojiteljica, dok istovremeno nedostaje sagledavanje muške perspektive. Također, važno je podsjetiti da se analizirana iskustva s prilagodbom na posvojenje odnose na iskustva posvojiteljica sa završenom višom ili visokom stručnom spremom iz grada Zagreba i bliže okolice te na iskustva posvojiteljica koje su prije zasnivanja posvojenja dobrovoljno prošle program edukacije „Škole za posvojitelje“, dok nažalost većina posvojitelja u Hrvatskoj za sad nema to iskustvo. Dakle, ovim istraživanjem nisu opisana iskustva prilagodbe posvojiteljskih obitelji iz manjih sredina, niti iskustva posvojitelja s nižim stupnjevima obrazovanja i onih koji nisu bili uključeni u program pripreme. Dobivene rezultate istraživanja o pretežito pozitivnim iskustvima prilagodbe treba stoga sagledati u kontekstu navedenih ograničenja pozitivno seleкционiranog uzorka posvojitelja.

U svakom slučaju, bilo bi važno budućim istraživanjima obuhvatiti širi uzorak posvojitelja te detaljnije sagledati s kakvim se specifičnim izazovima susreću posvojitelji ovisno o različitim karakteristikama posvojitelja, posvojene djece, posvojiteljskih obitelji te bioloških obitelji posvojene djece. Također, bilo bi vrijedno detektirati moguće razlike u reakcijama okoline na posvojenje u različitim sredinama u Republici Hrvatskoj. Odgovori na navedena i mnoga druga zasad neodgovorena istraživačka pitanja u području posvojenja u Republici Hrvatskoj dali bi potpuniji uvid u izazove s kojima se susreću različite posvojiteljske obitelji u Hrvatskoj. U budućim istraživanjima svakako bi bilo poželjno i više pažnje posvetiti perspektivi same posvojene djece, kako bi se moglo bolje razumjeti njihovo iskustvo i pomoći im u onim područjima funkcioniranja u kojima im je pomoći potrebna.

Na samom kraju treba reći da iako ograničenog dometa zaključivanja, dobiveni nalazi ovog istraživanja daju vrijedne uvide u specifične izazove posvojenja te smjernice za unapređenje prakse u ovom području u Republici Hrvat-

skoj. Oni imaju svoju aplikativnu vrijednost koja prije svega proizlazi iz potrebe sagledavanja različitih iskustava posvojitelja i uvažavanja korisničke perspektive u kreiranju politika usmjerenih na zaštitu prava i interesa posvojene djece te na osnaživanje posvojiteljskih obitelji.

U kontekstu specifičnih okolnosti koje su sudionice ovog istraživanja detektirale kao rizične ili zaštitne faktore za kvalitetniju prilagodbu posvojiteljskih obitelji, rezultati ovog istraživanja upućuju na to da je u kontekstu unapređenja sustava posvajanja u Republici Hrvatskoj potrebno sljedeće:

- organizirati sustavniju i kvalitetnu stručnu podršku posvojiteljskim obiteljima prije, tijekom i nakon realizacije posvojenja (u tom kontekstu potrebno je učiniti dostupnjom različitu stručnu literaturu o posvojenju na hrvatskom jeziku, organizirati različite servise te mreže usluga poput savjetovališnog rada s članovima posvojiteljskih obitelji i slično)
- unaprijediti praksu pripreme potencijalnih posvojitelja i posvojenika za posvojenje, koja treba obuhvaćati obaveznu pripremu i edukaciju posvojitelja o različitim izazovima koje sa sobom donosi realizacija roditeljske uloge te omogućiti postupno upoznavanje djeteta i posvojitelja prije realizacije posvojenja
- poticati daljnje neformalno umrežavanje posvojitelja putem programa nevladinih udruga, internetskih foruma i slično, radi razmjene informacija i savjeta
- provoditi dodatne edukacije i senzibilizacije javnosti, a posebice stručnjaka različitih profila koji dolaze u kontakt s posvojiteljskim obiteljima, radi razbijanja predrasuda o posvojenju te njegovanja pozitivnog i adekvatnog ophođenja prema posvojiteljskim obiteljima
- provoditi dodatna istraživanja kako bi se sagledavanjem različitih aspekata posvojenja dobila jasnija slika o aktualnom stanju, potrebama i efikasnim načinima podrške posvojiteljskim obiteljima.

Realizacija posvojenja u najboljem interesu djeteta svakako zahtjeva veće ulaganje značajnih resursa u kvalitetnu pripremu i podršku posvojiteljskim obiteljima.

ma prije, tijekom i nakon realizacije posvojenja. Kako bi se unaprijedio proces posvojenja u Republici Hrvatskoj, nužno je učiniti dostupnijim različite usluge te institucionalne i vaninstitucionalne oblike podrške posvojiteljskim obiteljima. To je posebno važno u adaptacijskom periodu neposredno nakon dolaska djeteta u obitelj, no bitno je da stručna podrška bude dostupna posvojiteljskim obiteljima i u kasnijim periodima suočavanja s različitim izazovima, kako bi kroz cjelokupan proces izgradnje i osnaživanja, svaka posvojiteljska obitelj u punom smislu riječi postala mjesto zaštite i promoviranja najboljeg interesa svakog posvojenog djeteta, ali i dobrobiti svih članova posvojiteljskih obitelji.

Literatura

- Ajduk, M. (2013.) *Bitna obilježja posvojenja*. Završni rad. Zagreb: Pravni fakultet – studijski centar socijalnog rada.
- Adesman, A., Adamec, C. (2004.) *Parenting Your Adopted Child*. New York: McGraw-Hill.
- Birovљević, J. (2011.) *Posvojenje u Republici Hrvatskoj iz perspektive posvojitelja*. Diplomski rad. Zagreb: Pravni fakultet – studijski centar socijalnog rada.
- Brodzinsky, D. M. (1993.) Long-term Outcomes in Adoption. *The Future of Children*, 1(3), 153-166.
- Dalen, M. (2011.) *The State of Knowledge of Foreign Adoptions*. Preuzeuto 24. kolovoza 2011. sa mrežne stranice: <http://www.community.com/adoption/adopt/research.html>
- Daniluk, J. C., Hurtig-Mitchell, J. (2003.) Themes of hope and Healing: Infertile Couples Experiences of Adoption. *Journal of Counselling and Development*, 81(4), 389-399.
- Degmenčić, P. (2004.) Dvadesetogodišnje iskustvo u postupku posvojenja u Centru za socijalnu skrb Osijek. U: Radat, K. (ur.) *Uloga socijalnog rada u zaštiti djece*. Zbornik radova: Prvi simpozij socijalnih radnika povodom 50. obljetnice osnivanja Društva socijalnih radnika 01.-03. lipnja, 2004. Zagreb: Hrvatska udruga socijalnih radnika, 156-167.
- Gajer-Pijacun, Đ. (1983.) Institut usvojenja gledan s psihološkog

stajališta. U: *Nadležnost organa starateljstva za primjenu Zakona o braku i porodičnim odnosima SR Hrvatske*. Zagreb: Republički zavod za socijalni rad SRH, 121-136.

Grgec-Petroci, V., Lacković Lj., Maleš, D. (2011.) *Obitelji se razlikuju*. Zagreb: Obiteljski centar grada Zagreba.

Groza, V., Rosenberg, K. F. (2001.) *Clinical and Practice Issues in Adoption*. New York: Workman Publishing.

Hrabar, D. (2008.) *Posvojenje na razmeđi interesa posvojitelja i posvojenika*. Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 58(5), 1107-1139.

Jakovac-Lozić, D. (2000.) *Posvojenje*. Split: Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu.

Kralj, S., Modić-Stanke, K., Topčić-Rosenberg, D. (2014.) *Problemi i potrebe posvojiteljskih obitelji tijekom procesa prilagodbe i integracije posvojene djece u obitelji, odgojno-obrazovne institucije i okolinu*. Zagreb: ADOPTA – udruga za potporu posvajanju. http://www.adopta.hr/images/ADOPTA_istrazivanje.pdf Posjećeno 15.09.2015.

Malm, K., Welti, K. (2010.) Exploring Motivation to Adopt. *Adoption Quarterly*, 13(10), 185-208.

Mesec, B. (1998.) *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socijalno delo.

Nagle, D. (2006.) *Ne osjećam se prestara za mamu*. Zagreb: Alinea.

Obiteljski zakon. Narodne novine, br. 116/2003., 17/2004., 136/2004., 107/2007., 57/2011., 61/2011. i 25/2013.

Practice guidance on assessing the support needs of adoptive families - Adoption and Children Act (2002.). Nottingham: Department for children, schools and families.

Radočaj, T. (2007.) Pravo djeteta na odrastanje u obitelji: smjernice za praktičan rad na državnom i međudržavnom posvojenju i udomiteljskoj skrbi – prijevod dokumenta „The Childs Right to Grow Up In A Family: Guidelines for Practice on National and Intercountry Adoption and Foster Family Care (1997). Adoption Centre Sweden, Swedish National Committee of the International

Council on Social Welfare and the International Social Service. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(1), 233-256.

Silin, M. W. (1996.) The Vicissitudes of Adoption for Parents and Children. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 13(3), 255-289.

Tarroja, M. C. H. (2015.) Preadoption Risks, Family Functioning, and Adoption Secrecy as Predictors of the Adjustment of Filipino Adopted Children. *Adoption Quarterly*, 18(3), 234-253.

Topčić-Rosenberg, D. (2012.) *Intervju: Registar posvojitelja je besmislen ako mu je svrha prebrojavati.* <http://www.profitiraj.hr/novosti/topcic-rosenberg-registar-posvojitelja-je-besmislen-ako-mu-je-jedina-svrha-prebrojati-posvojitelje/> Posjećeno 09.12. 2012.

Mirjana Marčetić-Kapetanović, prof. psih.

„Na drugi način“, udruga za pružanje psihosocijalne
i pedagoške pomoći djeci, mladima i obitelji
Zagreb

POSVOJENJE STARIJEG DJETETA

Sažetak

Dolazak predškolskog ili školskog djeteta u obitelj zahtjevan je za posvojitelje u fizičkom, emocionalnom i mentalnom smislu. Najvažniji zadatak u početku zajedničkog života jest formiranje i razvoj privrženosti između posvojitelja i djeteta. Proces stvaranja privrženosti može biti otežan zbog prijašnjih problema i iskustava djece, tjeskobe kod roditelja i nesrazmjera između očekivanja posvojitelja i djetetovih mogućnosti, a može trajati tjednima, mjesecima ili godinu i više. Starija djeca prolaze, neposredno po dolasku u obitelj, kroz razdoblje koje karakterizira gotovo savršeno ponašanje, često nazivano “medenim mjesecom”. Nakon tog razdoblja slijedi vrijeme “testiranja”. Ponašanje djeteta u te dvije faze vezano je uz proces tugovanja zbog separacije i gubitka bliskih osoba (bioloških roditelja, udomitelja, osoba koje su o njemu brinule u domu), i uz proces uspostave privrženosti novoj obitelji. Istdobro s prilagodbom novoj obitelji, od starijeg djeteta očekuje se i prilagodba školi i stvaranje veza s vršnjacima što je zahtjevan zadatak i za emocionalno stabilno dijete. Najvažniji faktori u uspješnom prilagođavanju djece posvojenju su održavanje realističnih očekivanja, pružanje pomoći djetetu u suočavanju s prošlošću te strpljenje i vrijeme potrebno da se dijete integrira u obitelj. Ključ roditeljskog uspjeha su dobra priprema, realistična očekivanja, efektivne roditeljske sposobnosti te odgovarajuća podrška.

Ključne riječi: posvojenje, starije dijete, prilagodba, realistična očekivanja, privrženost

Dolazak predškolskog ili školskog djeteta u obitelj često se uspoređuje s brakom u kojem sudionici moraju učiti jedni o drugima i prilagođavati se

Mirjana Marčetić Kapetanović je psihologinja, obiteljski i bračni psihoterapeut. Zaposlena je u Centru za socijalnu skrb Zagreb, kao voditeljica Odjela djece, mlađih i obitelji. Glavna područja njezinog interesa su rad s obiteljima što uključuje i rad sa svim članovima posvojiteljske trijade. Koautorica je i jedna od voditeljica programa „*Edukacija i priprema (potencijalnih) posvojitelja – Škola za posvojitelje*“.

različitim osobnostima. Što je dijete u vrijeme posvojenja starije, veća je i zabrinutost roditelja oko uspjehnosti uspostave odnosa privrženosti i bliskosti. S odrastanjem, djetetova osobnost, navike i sklonosti postaju sve stabilniji. Roditelji se, razumljivo, pitaju hoće li im se dijete svidjeti, hoće li ih dijete prihvati, a dodatnu zabrinutost stvara i moguća povijest zanemarivanja ili zlostavljanja djeteta koja može otežati uspostavu privrženosti. Mnogi ljudi zaziru od posvojenja starijeg djeteta misleći da se radi o formiranoj osobi i da su neke karakteristike nepromjenjive. Istodobno, vide svoj osobni razvoj, promjene i sazrijevanje kao trajni proces. Ne misle da su se prestali razvijati u dobi od pet, deset ili dvadeset godina. Mogu se prisjetiti kako su modifcirali svoja razmišljanja i vrijednosti kroz odrastanje. U tom kontekstu opravdano je pitanje je li u redu misliti da se dijete od osam ili deset godina nije sposobno mijenjati, osobito ako se promijene njegove životne okolnosti.

Neposredno po dolasku u obitelj, starija djeca prolaze kroz razdoblje koje karakterizira gotovo savršeno ponašanje, često nazivano „medenim mjesecom“. Nakon tog razdoblja slijedi vrijeme „testiranja“. Ponašanje djeteta u te dvije faze vezano je uz proces tugovanja zbog separacije i gubitka bliskih osoba (bioloških roditelja, udomitelja, osoba koje su o njemu brinule u domu, djece s kojom su živjela) i proces uspostave privrženosti novoj obitelji. Gubitak je uvijek praćen procesom tugovanja, a kod djece ima neke specifičnosti. Djeca imaju manje kontrole nad tim procesom jer nisu, poput odraslih, sposobna doći do informacija koje bi im pomogle razumjeti njihov gubitak. Nije im lako ni tražiti utjehu od drugih ljudi, ako im oni o kojima ovise sami ne ponude i ne osiguraju utjehu i podršku. Dječja pažnja lako je otklonjiva i katkada se može činiti da ne reagiraju na gubitak, no u stvarnosti to je samo povremeno i kratkotrajno. Rezultat mogu biti česte promjene raspoloženja. Djeca trebaju razumijevanje i utjehu, odraslu osobu na koju se mogu osloniti, odgovore na njihova pitanja i poštovanje njihovih uspomena. Gubitak za djecu znači spoznaju da odnosi i situacije, za koje su mislili da su trajni, to nisu. Slijedi pitanje što još mogu izgubiti. Spoznaja o gubitku bioloških roditelja može biti praćena strahom da ni nova obitelj nije trajna.

Istodobno s prilagodbom novoj obitelji, od starijeg djeteta očekuje se i prilagodba školi i stvaranje veza s vršnjacima, što je zahtjevan zadatak i za

emocionalno stabilno dijete. U početku roditelji ne bi trebali previše inzistirati na školskom postignuću, već se više koncentrirati na uspostavljanje odnosa s drugom djecom i odraslima u okruženju.

Proces uspostave privrženosti između roditelja i starijeg djeteta sličan je procesu kao kod mlađe djece, ali ima svoje posebnosti. Malo dijete uči da zadovoljavanje njegovih potreba ovisi o jednoj specifičnoj osobi. Nakon toga uči da može učiniti da joj se ta osoba smiješi ili se s njom igra. U tom trenutku privrženost postaje obostrana. U slučaju starijeg djeteta, roditelji očekuju da je dijete na višoj razini procesa privrženosti u trenutku dolaska u obitelj. Očekivat će više strpljenja u ispunjavanju zahtjeva kao i da će iste aktivnosti, koje učvršćuju bliskost roditelja i npr. sedmogodišnjaka u biološkoj obitelji, moći biti korištene u odnosu s posvojenim sedmogodišnjakom. U početku to i jest tako. Starija djeca prolaze kroz razdoblje „medenog mjeseca“ neposredno po dolasku u obitelj. Njihovo ponašanje je primjerno, prihvaćanje se čini obostrano. Kada se počinje razvijati privrženost, razdoblje medenog mjeseca zamjenjuje period „testiranja“. U tom razdoblju dijete se može ponašati na način koji može ugroziti razvoj njihovog odnosa. Starije dijete u fazi testiranja ambivalentno je u odnosu na osjećaj bliskosti koji doživljava. U prošlosti su njegovi odnosi s odraslima završavali separacijom. Dijete može biti zabrinuto da će se to ponoviti i može pokušati okončati taj odnos prije nego što se previše veže. Taj se period može objasniti i kao pokušaj djeteta da utvrdi prihvaćaju li ga roditelji kao člana obitelji samo kada se ponaša dobro ili može biti i „loše“. Dijete želi biti članom obitelji, ali želi utvrditi i kako daleko može ići u svom ponašanju. Dijete može pokušati stvoriti distancu između sebe i roditelja koristeći npr. psovke, laži, fizičku agresiju, odbijanje kontakta očima. Može zanovijetati, cendrati, manifestirati teškoće kod jela i spavanja, regresiju u higijenskim navikama. Za roditelje su sva ta ponašanja frustrirajuća. Starija djeca se često ponašaju poput kronološki mlađe djece u ranim fazama stvaranja privrženosti. Dok su takvi oblici ponašanja očekivani i prihvataljni kod mlađe djece, imaju sasvim suprotan učinak ako se manifestiraju kod npr. sedmogodišnjaka.

Potrebno je imati na umu da posvojeno dijete školske dobi može regresirati fizički, emocionalno i moralno. Od dvogodišnjaka ne očekujemo da se

nikada ne pomokri u gaćice, da ide na spavanje bez pogovora ili da zna da nije u redu uzimati stvari iz majčine ladice. Od sedmogodišnjaka očekujemo da sve te stvari ne čini i zna. Ali sedmogodišnjak koji je upravo došao u obitelj, može se ponašati upravo kao mlađe dijete jer je na toj razini u odnosu na obitelj – nije malo dijete kronološki, ali je malo dijete u obitelji.

Teško je predvidjeti koliko će vremena biti potrebno za uspostavu privrženosti. Taj proces može trajati tjednima, mjesecima, godinu i više. Otac i majka vjerojatno neće istodobno niti na jednak način ostvariti privrženost. Roditelj ne bi trebao osjećati kako mora požuriti taj proces ili kako je neuspješan ako proces duže traje. Najvažnije je da roditelji i djeca ostvare odnos privrženosti, a ne koliko je vremena za to potrebno.

Djetetovo reagiranje na roditelja i sigurnost roditelja u prepoznavanje djetetovih potreba dobra su mjera uspješne privrženosti. Osobito je važno kod starije djece, koja svoju rastuću bliskost mogu iskazivati na prividno negativne načine, prepoznavanje znakova privrženosti i njihovo osnaživanje. Razliku između „dođi bliže“ i „odlazi“ ponašanja nije uvijek lako uočiti, osobito ako dijete istodobno čini i jedno i drugo. Roditelj se mora truditi prepoznati signale kojima dijete traži bliskost i naći način kako zadovoljiti djetetove potrebe.

Djeca posvojena u starijoj dobi mogu ući u obitelj očekujući odnose s roditeljima koji odgovaraju njihovoj predodžbi svijeta kao opasnog i nepredvidljivog mjesta. Mogu se ponašati onako kako su navikli, npr. biti u otporu kada se roditelji žele zbližiti s njima jer su se uvjerili da nije pametno i sigurno zbližiti se s odraslima. Mogu biti agresivni jer su naučili da je svijet prostor gdje odrasli ne mare za djecu, a mogu i stalno provjeravati roditelje pitanjima „voliš li me stvarno“, „hoćeš li me i ti ostaviti“. Mogu se početi neprikladno ponašati jer su tako dobivali pažnju od odraslih, a mogu i odbacivati pokušaje roditelja da se brinu o njima jer su naučeni brinuti se sami za sebe.

Biti roditelj takve djece posebni je izazov i zahtjevno je u fizičkom, emocionalnom i mentalnom smislu. Potrebno je fizički brinuti o djetetu, upoznati i razumjeti novu osobu, pokušati naći najbolji odgovor na poteškoće i probleme koje dijete ima. Situaciju ponekad može otežati što se čini da dijete nije

u stanju prepoznati i koristiti ono što mu se pruža, a što je posljedica događaja i iskustava iz prošlosti. Iako to roditelj može intelektualno razumjeti, može se osjećati neadekvatnim, anksioznim i krivim. Problem može biti i u visokim očekivanjima roditelja, očekivanju radosti, uspješnosti i svrshodnosti. Umjesto toga oni se mogu osjećati praznim, depresivnim, žalosnim ili ljutim. Roditelji bi trebali biti tolerantni za negativne osjećaje i odbijanje, osjećati obvezu da se brinu za dijete, imati sposobnost osjetiti sreću i kod malih znakova napretka, fleksibilna očekivanja i sposobnost slušanja djeteta. Realna očekivanja važan su dio uspješnog prilagođavanja djeteta. Pomoći i potpora članova šire obitelji, prijatelja, drugih posvojitelja i stručnjaka osobito je značajna za funkcioniranje obitelji i osjećaj uspješnosti.

Sula Wolf, stručnjak za proučavanje utjecaja stresa na djecu kaže da su sva djeca koja moraju biti izdvojena iz svoje obitelji, iz bilo kojeg razloga, rizična djeca. Sva su iskusila neuobičajeni stres i njihov je razvoj poremećen. Osobe koje ih posvoje u jedinstvenoj su prilici prevenirati kako životne krize ne bi postale patogene, spriječiti da iskustvo separacije ne preraste u deprivaciju i osigurati odgoj koji će prevladati deficite iz prošlosti.

Literatura

Brodzinsky, D.M., Smith, W.D. i Brodzinsky A.B. (1988.) *Children Adjustment to Adoption-Developmental and Clinical Issues*. Thousand Oaks :Sage Publications

Deborah D.Gray, (2002.) *Attaching in Adoption: Practical Tools for Today's Parents* Jewwett, L.C..(1979.) *Adopting the Older Child*. The Harvard Common Press

Maskew, T. (2003.) *Our Own-Adopting and Parenting the Older Child*. Snowcap press

Ivana Šafran Tunjić, prof. ped.

Osnovna škola Borovje

Zagreb

POSVOJENO DIJETE U ODGOJNO-OBRZOVNOM SUSTAVU

Sažetak

Pitanje institucionalnog odgoja i obrazovanja nezaobilazno je pitanje u životu svakog djeteta i roditelja. Djeca provode veliki dio vremena u dječjim vrtićima i školama. Postoje brojna istraživanja i radovi na temu optimizacije institucionalnog odgoja i obrazovanja, a kvaliteta i razvoj istog predmetom je interesa mnogih pedagogijskih pravaca i znanstvenika. Unatoč tome relativno je malo istraživanja na temu položaja posvojenog djeteta u odgojno-obrazovnom sustavu, a u nas se ovo pitanje praktički nije ni razmatralo. U radu je naglasak na posebnostima s kojima se mogu susresti učitelji u radu s posvojenom djecom.

Ključne riječi: posvojeno dijete u školi, posvojenje, stručni tim, uloga učitelja, biološka obitelj, posvojiteljska obitelj

Pitanje posvojenja djeteta susreće se kroz povijest, no o posvojenju kao posebnom obliku obiteljsko-pravnog zbrinjavanja djece bez roditeljske skrbi u Hrvatskoj se počinje intenzivnije govoriti nakon donošenja saveznog zakona 1947. godine. Od tada je zakonska regulativa doživjela različite izmjene i dopune, a u stvarnosti je posvojenje postalo jednim od načina osnivanja obitelji. Međutim,

---

Ivana Šafran Tunjić, je profesorica pedagogije i opće lingvistike, zaposlena na radnom mjestu stručne suradnice pedagoginje u Osnovnoj školi Borovje. Poseban interes njeguje prema pitanjima interkulturnalnosti, prihvaćanj različitosti te funkciranja u redovnom školskom sustavu onih koji su na neki određeni način drugačiji.

o položaju posvojenog djeteta u odgojno-obrazovnom sustavu u našoj se zemlji gotovo i ne govori niti piše. Stoga se u ovom radu razmatraju problemi s kojima se mogu suočiti učitelji u radu s posvojenom djecom s obzirom na razvojnu dob te specifičnosti posvojenja.

Razdoblje ranog djetinjstva

Razdoblje ranog djetinjstva obuhvaća period od rođenja do polaska u školu, odnosno do šeste godine djetetovog života. To je razdoblje intenzivnog rasta i razvoja, a karakterizira ga ovladavanje razvojnim zadacima poput hodanja, jezičnog izražavanja, samostalnog hranjenja, izgradnje identiteta drugačijeg od majke, razvoja mišljenja i još mnogih drugih. To je razdoblje velikih promjena u svijesti djeteta i načinu na koji percipira svijet oko sebe. U toj dobi posvojeno dijete najčešće nema probleme prilagodbe novonastaloj situaciji. Prilagodba djeteta na posvojenje je jednostavnija što je dob djeteta niža. Dijete u toj dobi još nema razvijen koncept obitelji i što znači „biti rođen“, no pred polazak u školu mogu razumjeti da su rasli u „trbuhu“ jedne žene, a da sada rastu uz druge roditelje.

Zakonski je predviđeno upoznavanje djeteta s činjenicom da je posvojeno najkasnije do sedme godine, a sam razgovor o posvojenju poželjno je započeti ranije. Roditelji djeci mogu pričati osobnu priču o posvojenju, to jest o načinu kako su postali obitelj. Razgovor s djecom o posvojenju u ovoj dobi može izazvati nelagodu kod roditelja te je bitno osigurati podršku stručnjaka.

Razdoblje prilagodbe na novu obitelj ovisi o dobi kada je dijete došlo u obitelj te o ranijim životnim okolnostima. Ako se radi o starijem predškolskom djetetu ono se može sjećati svoje biološke obitelji, a ovisno o (dis)funkcionalnosti prethodne obitelji mogu se početi manifestirati neke odgojne teškoće. Kada dijete počinje razumijevati reprodukciju može početi maštati o svojim biološkim roditeljima, osjećati tugu zbog gubitka i razviti osjećaj napuštenosti. Eventualno mogu uslijediti promjene u ponašanju vezane za proces tugovanja: ljutnja, negiranje, oponirajuće ponašanje, tuga, gubitak koncentracije i sl. Posvojena djeca se mogu suočavati s problemima u razvijanju privrženosti te manifestirati separacijske strahove i simptome stresa prilikom odvajanja ili čak i dolaska u obitelj.

Razdoblje srednjeg djetinjstva

Razdoblje srednjeg djetinjstva obuhvaća period od šeste do dvanaest godine života. Uz sve karakteristike značajne za dob u ovom životnom razdoblju posvojeno dijete treba ovladati i konceptom posvojenja. Dijete je već dovoljno zrelo da shvati što znači roditi se u obitelji. Polaskom u školu djeca se mogu po prvi puta susresti s pitanjima svojih vršnjaka o obitelji i postupku posvojenja. Svijest o nastanku jedne obitelji zapravo znači osvještavanje činjenice da je dijete izgubilo primarnu obitelj pa će stoga možda prestati glasno postavljati pitanja vezana uz temu posvojenja.

Polazak u školu važan je trenutak u životu svakog djeteta. Prilikom početka školovanja djeca različito reagiraju, neka se vesele školi i ne mogu dočekati taj trenutak, neka su rezervirana, dok neka osjećaju neizvjesnost. Posvojenom djetetu polazak i prilagodba na školu mogu predstavljati dodatnu prijetnju osjećaju sigurnosti, osobito ukoliko se posvojenje dogodilo pred polazak u školu.

Razdoblje adolescencije i posvojeno dijete

Razdoblje od trinaeste do devetnaeste godina jest razdoblje viših razreda osnovne škole i srednjoškolskog obrazovanja. Adolescenciju prate značajne promjene u kognitivnom, emocionalnom i socijalnom funkcioniranju. Dijete se suočava s pritiskom vršnjaka i dilemom tko sam ja / što se od mene očekuje da budem. Također, u ovom razdoblju adolescent prihvata identitet sebe kao odrasle osobe u nastajanju. Za posvojeno dijete proces prihvatanja fizičkih promjena može biti izazovniji nego drugima, zbog nedostatka mogućnosti usporedbe fizičke sličnosti s roditeljima. Želja za upoznavanjem bioloških roditelja najčešće se javlja upravo u razdoblju adolescencije.

Pitanje spolnog sazrijevanja i spolno odgovornog ponašanja osobito je važno za posvojenog adolescenta. U svojim razmišljanjima posvojeno dijete može uspoređivati spolno odgovorno ponašanje posvojitelja sa spolno neodgovornim ponašanjem bioloških roditelja. Nastavni sadržaji na kojima se obrađuje pitanja genetskog nasljeđivanja, ljudskog razvoja i spolnosti mogu biti nastavni sati na kojima se dijete osjeća nelagodno.

Posvojeno dijete u odgojno-obrazovnoj ustanovi

Pitanje posvojenja u ranom djetinjstvu je manje bitno zbog karakteristika ove razvojne dobi, a i činjenice kako je u Republici Hrvatskoj manji broj djece obuhvaćen sustavnim predškolskim odgojem. Pri radu stručnog tima i odgajatelja moguće je orijentirati se na pružanje kvalitetne podrške roditeljima za suočavanje s pitanjima odgoja i posvojenja, te djeci jer je moguće javljanje izraženije separacijske tjeskobe i/ili teškoća u razvoju. S obzirom na postojanje zakonske odredbe o upoznavanju djeteta s činjenicom o posvojenju do sedme godine, stručni tim predškolske ustanove bi mogao pomoći roditeljima i djetetu u izboru prikladnog načina i trenutka. Stručnjaci u dječjim vrtićima ili maloj školi će savjetovati roditeljima je li dijete psihofizički zrelo za polazak u školu ili je potrebno razmotriti odgodu upisa kako bi se, prije polaska u školu, dodatno radilo na osnaživanju i pripremi djeteta.

Polaskom u školu nameće se ključno pitanje o tome trebaju li roditelji reći okolini da je dijete posvojeno. Ova je dilema često prisutna kod roditelja koji, bojeći se stigmatizacije ili etiketiranja, ponekad odlučuju zadržati informaciju o načinu nastanka obitelji za sebe. Smatram poželjnim da stručni tim škole svakako bude upoznat s posvojenjem kako bi se mogle planirati preventivne aktivnosti u razredu i kako bi u slučaju potrebe individualnog rada s djetetom dobro poznivali okolnosti u kojima je dijete raslo. Posvojenje znači da dijete ima posebne potrebe vezano za pitanja odvajanja, gubitka, povjerenja, sigurnosti, privrženosti. Kada učitelji i stručni suradnici imaju dovoljno informacija o djetetovoј prošlosti, procjene koje donose vezano za podršku djetetu su ciljane i primjerene. Također je korisno znati informaciju o posvojenju ukoliko je do posvojenja došlo kasnije i dijete se sjeća okolnosti iz biološke obitelji. Posebice je važno ako je u pitanju bilo zanemarivanje interesa djeteta ili obiteljsko nasilje jer se takve obiteljske prilike odražavaju na uspjeh i ponašanje djeteta u školi. Ta informacija pomaže djelatnicima prilikom identifikacije poteškoća te potiče otvorenu i bolju suradnju između posvojitelja i škole: Stručni će tim u posvojiteljima vidjeti rješenje, a ne izvor problema. U takvim okolnostima dijete zapravo ima podršku cijelog tima odraslih na koje se može osloniti. Učitelj će biti u prilici pomoći djetetu u prilagodbi, ali i u uspostavljanju odnosa povjerenja i privrženosti prema obitelji, odraslima i općenito prema životu.

Kod djeteta koje je doživjelo traumu fokus je uvijek na odrasloj osobi, tako da će i posvojeno dijete ponovo pratiti reakcije učitelja (kako ga učitelj doživljava, što čini kad je ljut, kako može pokazati da je prisutno i sl.). Uloga učitelja je učiniti da se učionica doživljava sigurnom. Djeca se osjećaju zaštićeno kad je ponašanje odraslih predvidljivo i brižno. Učitelj koji ima na umu djetetove potrebe stvara podržavajuće ozračje u kojem je djeci lakše boraviti i učiti.

Svijest o različitosti koju mogu imati posvojena djeca može dovesti do osjećaja odbačenosti ili naglašavanja različitosti među učenicima. Kao posljedica toga događa se manjak koncentracije ili promjena stila ponašanja posvojenog djeteta. Vršnjaci mogu činjenicu da dijete ne raste u biološkoj obitelji doživjeti kao slabost, te tako posvojeno dijete postaje laka meta vršnjačkog zadirkivanja.

Posvojeno dijete koje ima problema s privrženošću vrlo često će se boriti sa sklapanjem i održavanjem prijateljstava. Možda su im socijalne vještine slabo razvijene što može stvoriti situacije u kojima je dijete ili žrtva ili zlostavljač. Tijekom školovanja učitelji bi trebali osigurati pomoći posvojenoj djeci prilikom razvijanja prijateljstava i socijalnih vještina te im poslužiti kao model za izgradnju kvalitetnog i trajnog odnosa. U školama je važno koristiti pozitivan način komunikacije vezan za različite tipove obitelji i različite životne stilove, sa senzibilizacijom vršnjaka započeti prije pojave zadirkivanja, na svaku pojavu interverirati te poštivati djetetovu želju želi li ili ne govoriti o posvojenju.

Uloga učitelja i stručnih suradnika u radu s posvojenim djetetom

Učitelji i stručni suradnici mogu pomoći svojim pozitivnim stavom i otvorenom komunikacijom približiti fenomen posvojenja djeci. Aktivnosti u razrednom odjelu mogu se bazirati na senzibilizaciji djece o različitim načinima osnivanja obitelji, ali i općenito o različitim strukturama obitelji. Može se organizirati posjet posvojiteljske obitelji razredu ili izraditi plakat na temu različitih tipova obitelji, pogledati kazališna predstava na temu posvojenja.

Tipovi zadataka kojima se učitelji koriste, a mogu izazvati nelagodu kod posvojene djece jesu najčešće sadržaji iz hrvatskog jezika, prirode i društva u nižim razredima, a biologije u višim te u nekoj mjeri sadržaji zdravstvenog i

građanskog odgoja koji se obrađuju na satovima razrednog odjela. To su sadržaji vezani za obitelj, osobne informacije ili osobnu povijest djeteta te reproduktivno zdravlje i spolno odgovorno ponašanje.

Zadatke u kojima je cilj prikazati obiteljsko stablo možemo restrukturirati na način da se umjesto stabla odabere koncept voćnjaka u kojem ima puno različitih stabala. To posvojenom djetetu omogućava da uvaži svoju biološku i posvojiteljsku obitelj time što može odabrati kojem će stablu pripadati, a istovremeno može biti u doticaju sa stablom druge obitelji. Može se odabrati prikaz stabla na kojemu je vidljivo korijenje, deblo i mnogobrojne grane koji će omogućiti djetetu prikaz objiju obitelji.

Učitelji ponekad traže od djece fotografije iz razdoblja dok su bili mali. Posvojeno dijete možda nema fotografije iz tog životnog perioda. Taj zadatak služi razvoju deduktivnog mišljenja i sukcesivnih funkcija kroz uočavanje razvoja ljudskog tijela, a umjesto vlastitih fotografija djeca mogu donijeti fotografije neke slavne osobe iz razdoblja djetinjstva. U višim se razredima na satu biologije prilikom obrade sadržaja o reproduktivnom sustavu i zdravlju može uključiti lekcija o posvajanju kao alternativnom načinu formiranja obitelji. Djeca koja su bila zlostavljana mogu se suočiti s nelagodom oko skidanja odjeće u društvu te se odbijati presvlačiti za sat tjelesne i zdravstvene kulture, na sistematskim pregledima i sl.

Problem redovitog dolaska u školu se rjeđe manifestira u nižim razredima. Posvojeno dijete se može naći u situaciji kada tijekom boravka u školi osjeća zabrinutost i strah vezano za obitelj. Stoga se može javiti odbijanje odlaska u školu. Zainteresiran učiteljev stav i odnos pun povjerenja doprinosiće da dijete premosti zabrinutost. Ukoliko se javi problem s izostajanjem, o tome treba razgovarati s roditeljima i stručnim timom škole te dogоворити zajedničku strategiju. Umjesto isticanja što se sve može dogoditi ako dijete ne ide u školu, učitelj može pokazati djetetu da njemu i prijateljima iz razreda nedostaje. Ako izostanci postanu učestali i sve duži u rješavanje problema može se uključiti Centar za socijalnu skrb.

Pozitivne intervencije učitelja i stručnog tima mogu imati vrlo važnu u-

logu u očuvanju i unapređenju mentalnog zdravlja pojedinca i obitelji. S tom namjerom je napisan i ovaj rad kao početak razmatranja pitanja posvojenog djeteta unutar hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava.

Literatura

- Buljan Flander, G., Karlović, A. (2004.) *Odgajam li dobro svoje dijete.* Zagreb: Marko M. usluge.
- Haralambos, M. (1980.) *Uvod u sociologiju.* Zagreb: Globus.
- Javier, R. A. (2007.) *Handbook of adoption.* Thousand Oaks: Sage publications.

Dragana Milić, dipl. socijalna radnica

Dječji dom Zagreb

Odjel skrbi o djeci od 0 do 7 godina

Zagreb

PRIPREMA, PRAĆENJE I POMOĆ DJECI I POSVOJITELJIMA U PROCESU POSVOJENJA

Iskustvo Dječjeg doma Zagreb

Sažetak

Posvojenjem se zasniva roditeljski odnos između djeteta i posvojitelja. Njime se ostvaruju dva prava: pravo čovjeka na roditeljstvo i na osnivanje obitelji na jednoj strani te pravo djeteta na sigurnost i odgoj u obitelji na drugoj strani. Kako bi posvojenje bilo uspješno, potrebno je osigurati dovoljno vremena za postupno upoznavanje i prilagodbu djeteta i posvojitelja. Pri tom je od izuzetne važnosti poštovati potrebe i interes djeteta. S druge strane, novom roditelju je potrebno pružiti dovoljno informacija i pomoći mu u prevladavanju teškoća koje se često javljaju osobito kada se posvaja starije dijete ili braća i sestre.

U cilju što uspješnijeg posvojenja dijete iz sustava ne može izaći „bez identiteta“ već je neophodno uvažiti njegovu povijest i dotadašnja iskustva, potrebe i razvoj jer je ono upravo takvo kakvo je zbog utjecaja koje je do tada imalo u svom životu. Posvojiteljima je potrebno pomoći kako bi se s teškoćama koje mogu biti posljedica ovih utjecaja što uspješnije nosili. Ovo su razlozi zbog kojih je nužno da posvojitelji i prije samog posvojenja budu educirani kako bi se što uspješnije nosili s različitim teškoćama.

U Dječjem domu Zagreb u postupku posvojenja nastojimo što detaljnije upoznati posvojitelje sa svim aspektima razvoja djeteta, pripremiti dijete na nove

---

Dragana Milić, je diplomirana socijalna radnica. Radi u Dječjem domu Zagreb, Odjelu skrbi o djeci od 0 do 7 godina. Radi sa djecom i roditeljima djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, udomiteljima i posvojiteljima. Njen poseban interes u radu je rad s djecom i posvojiteljima tijekom pripreme za posvojenje, a također i udomiteljima i djecom tijekom pripreme za udomljenje i razdoblja prilagodbe.

roditelje, te organiziramo njihovo postupno upoznavanje i druženje u skladu s potrebama djeteta.

Ključne riječi: priprema posvojitelja za posvojenje, priprema djeteta za posvojenje, praćenje procesa posvojenja, pomoć u procesu posvojenja, Dječji dom Zagreb

Uvod:

Odjel skrbi o djeci od 0 do 7 godina Dječjeg doma Zagreb skrbi o djeci bez odgovarajuće roditeljske skrbi te trudnicama i majkama s djecom do godinu dana starosti djeteta. Svjesni nedostataka institucionalnog oblika skrbi za dijete u ranoj životnoj dobi nastojimo svakom djetetu što prije osigurati obiteljski oblik smještaja kroz povratak u biološku obitelj, udomiteljstvo ili posvojenje. Naše iskustvo posvojenja bogato je jer veliki broj djece odlazi na posvojenje. U petogodišnjem razdoblju od 2008. do 2012. godine iz našeg Odjela skrbi o djeci od 0 do 7 godina posvojeno je 116 djece.

Posvojenje iz naše perspektive

Posvojenjem se zasniva roditeljski odnos između djeteta i posvojitelja. Njime se ostvaruju dva prava: pravo čovjeka na roditeljstvo i na osnivanje obitelji na jednoj strani te pravo djeteta na sigurnost i odgoj u obitelji na drugoj strani (Alinčić i sur., 2001., 3031.).

Kako bi posvojenje bilo uspješno, potrebno je osigurati dovoljno vremena za međusobno upoznavanje i prilagodbu djeteta i posvojitelja. Pri tom je od velike važnosti poštovati potrebe i interes djeteta. Ovo znači da je te potrebe važno poznavati i njima se prilagođavati. Također je važno posvojiteljima dati sve raspoložive informacije o djetetu, njegovim navikama, mogućnostima, postignućima te pomoći posvojiteljima u stvaranju odnosa s djetetom kao i prevladavanju teškoća koje se mogu javiti.

U cilju što uspješnijeg posvojenja, dijete iz sustava ne može izaći bez identiteta već je neophodno uvažiti njegovu povijest i dotadašnja iskustva (Elias, 2003.). Dijete je upravo takvo kakvo je zbog utjecaja koje je dotad imalo u životu

i zbog nasljeđa koje su mu dali biološki roditelji. Negiranjem ovih činjenica i nepriznavanjem djetetovog identiteta negira se dijete takvo je i odnos između posvojitelja i djeteta nema dobre perspektive.

Koje se teškoće mogu javiti?

Tijekom prvog razdoblja svog života dijete je doživjelo i steklo iskustva koja su ostala u njegovoj svijesti ili podsvijesti i koja ostavljaju trag u njegovom dalnjem životu. Ta iskustva mogu biti pozitivna, ali i negativna. Djeca koja dolaze u našu ustanovu su uglavnom zanemarivana ili zlostavlјana u biološkoj obitelji i izložena traumama različite vrste od samog začeća što ih čini puno ranjivijim od djece iz obitelji koje se adekvatno brinu o djetetu. Kada i nisu zlostavlјana i zanemarivana, već samo iskustvo da su ostavljena od strane biološke obitelji čini ih ranjivima. Posvojiteljima je potrebno pomoći i pripremiti ih kako bi se što uspješnije nosili s posljedicama koje ovi utjecaji mogu imati na dijete. Iz tih razloga je važno ne uspoređivati dijete s djetetom iste kronološke dobi, već promatrati svako dijete za sebe, uvažavajući sve okolnosti kojima je dijete bilo izloženo tijekom rasta i razvoja.

Sva posvojena djeca su pretrpjela rano odvajanje u životu pa je u odnosu na nove roditelje moguće pojavljivanje teškoća i kod kraćih odvajanja, i nakon što se uspostavi emocionalni odnos između posvojitelja i djeteta. Mogu se javiti početne teškoće u uspostavljanju kontakta s posvojiteljima. Dijete može odbijati uspostaviti kontakt s posvojiteljima u početnom susretu. Ponekad dijete odbija izaći s posvojiteljima iz njemu poznate okoline, iz skupine u kojoj živi. Može se javiti regresija, pa se tako dijete počinje ponašati kao mlađe dijete. Također se može javiti enureza, problemi s hranjenjem, problemi spavanja itd. Važno je istaknuti da je posvojitelje potrebno pripremiti na to da su takvi problemi mogući, kako ih ne bi doživjeli kao vlastiti neuspjeh i kako bi ih na vrijeme uočili i zatražili pomoć.

Uloga i postupanje našeg odjela u procesu posvojenja

Centar za socijalnu skrb nadležan za dijete upućuje nam posvojitelje koje je odabrao za dijete. U domu s posvojiteljima razgovaraju svi članovi stručnog

tima koji rade s djetetom (odgajatelj / medicinska sestra, pedijatar, fizioterapeut, logoped, psiholog i socijalni radnik). Posvojitelje upoznajemo sa svim aspektima razvoja djeteta od dolaska u našu ustanovu, pa i ranijim ukoliko nam je poznato, s potrebama djeteta te ih još jednom upoznajemo sa socijalnom anamnezom djeteta. Često ih zanima kakvi su roditelji djeteta, pa ukoliko smo roditelje ili druge srodnike upoznali, dajemo im i te informacije. S posvojiteljima razgovaramo o važnim pitanjima kao što su: kako i kada reći djetetu da je posvojeno, koje teškoće u početku mogu očekivati, zašto je važno postupno upoznavati dijete, što s promjenom imena itd. Posvojitelje upoznajemo i s volonterom koji je radio s djetetom i na tom upoznavanju inzistiramo osobito ako je dijete s volonterom uspostavilo dublji emocionalni odnos. Volonteri često pomažu djetetu u uspostavljanju odnosa s posvojiteljima i takva iskustva su pozitivna. Ponekad se događa da posvojitelji unaprijed odbijaju ovu mogućnost, ali to pokazuje da ne uvažavaju najbolji interes djeteta. Nakon upoznavanja posvojitelja s djetetom počinje njihovo druženje, u početku u skupini, a kasnije izvan skupine, pa i izvan doma, slijedi odlazak na dan ili vikend, a zatim i stalni odlazak. Nakon odlaska ostavljamo mogućnost posvojiteljima i djeci da nam se javljaju, dođu ili nazovu. Imamo brojna iskustva da nam se posvojitelji redovito javljaju. Često nam se posvojitelji koji posvajaju stariju djecu ili braću ili sestre, što sa sobom nosi dodatne izazove, javljaju i traže savjet i pomoć.

Trajanje druženja djeteta i posvojitelja ovise o dobi djeteta, učestalosti kontakta kao i osobinama djeteta, ali i posvojitelja. Trajanje druženja ovisi i o tome radi li se o posvojenju braće i sestara ili samo jednog djeteta. Važno je biti svjestan da je trajanje druženja individualno i da treba procjenjivati za svaku dijete posebno. Nemoguće je unaprijed odrediti koliko će vremena biti potrebno. Važno je naglasiti da ne treba niti brzati niti odugovlačiti već zaista osluškivati potrebe djeteta. Ponekad ovo predstavlja problem kada su posvojitelji iz udaljenih krajeva. O tome treba promišljati i kada se kreće u proces posvojenja i sve treba podrediti tome jer će dobra prilagodba u početnom razdoblju olakšati razdoblje kada dijete napokon dođe kući.

Preporučujemo posvojiteljima da puno fotografiraju otkad započnu druženje s djetetom; zgradu, sobu djeteta, dijete s osobljem, volonterom, dan

odlaska itd. U domu svakom djetetu pripremamo spomenar i slike koje smo fotografirali u razdoblju boravka u domu. U spomenaru se navode neki osnovni podaci: kada je dijete došlo u dom, tko ga je doveo, koji je bio dan, koje ima prijatelje u skupini, što radi, kakve ime navike, što tete kažu o njemu, što kaže volonter... Ovo je za dijete jako važno i pomaže mu da zajedno sa svojim roditeljima poznaje svoju povijest i tako lakše prihvati činjenicu da je posvojeno.

Neka djeca koja su posvojena od strane posvojitelja iz Zagreba ostaju pacijenti pedijatra našeg doma, tako da i dalje imaju kontakt s domom. Često nam se javljaju posvojitelji s djecom koja su bila u individualnom tretmanu fizioterapeuta, logopeda, psihologa. Pitaju za savjet vezan uz odgoj ili neke specifične teškoće. Često zovu ili dođu kada imaju različite teškoće vezane za hranjenje, enurezu, probleme sa spavanjem ili teškoće u razvijanju privrženosti. Razgovaramo s njima i pokušavamo im pomoći. Drugi posvojitelji ponekad dođu sa svojom djecom kako bi im pokazali dom gdje su bili prije nego što su ih posvojili. Dolaze s manjom djecom, ali i tinejdžerima. Traže da im pokažemo sobu u kojoj su bili prije odlaska, a ponekad imaju sliku s tetom za koju se utvrdi da još uvijek radi u domu. Ovo govori koliko im je važna njihova povijest i koliko ju je važno poštovati. Također nas kontaktiraju posvojitelji kako bismo im pomogli povezati se s biološkom braćom i sestrama njihovog djeteta, ponekad i prije punoljetnosti djeteta. Vezano uz posvojenje braće i sestara, iskustva su nam različita. Kada se posvaja više od dvoje ili troje braće i sestara, teško je naći jednu obitelj koja bi posvojila svu braću, pa Centri pronalaze dvije ili nekad i tri obitelji u kojoj se posvajaju djeca koja su do sada živjela zajedno i bila su emocionalno vezana. Ponekad se neki od tih posvojitelja, premda su unaprijed rekli da će biti u kontaktu s ostalima, ne pridržavaju dogovorenog i ne održavaju kontakte, a to nije u interesu djece. O tome bi trebalo voditi računa i donositi zakone kako bi se i u tom pogledu zaštitio interes djece.

Dolaze i odrasli posvojenici kako bi tražili svoje biološko porijeklo. Neki to rade zajedno sa svojim roditeljima, a drugi sami u tajnosti, kako sami kažu, jer se boje da ne povrijede svoje roditelje. Kada nam dođu tako u tajnosti, ponekad jako ogorčeni na svoje biološke roditelje koji su ih „ostavili“, znamo da posvojitelji, premda najčešće u najboljoj namjeri, nisu dobro odigrali ulogu roditelja-

posvojitelja. Iz straha od mogućeg gubitka ovi roditelji nisu uvažili povijest djeteta, njegov identitet i činjenicu da ono nije „prazna ploča“, te nisu priznali da je dijete ono što jest, čime su ga podsvjesno negirali.

Ovakvih primjera ima, ali u zadnje vrijeme uočavamo da posvojitelji koji su prošli pripreme u „Školi za posvojitelje“ imaju uglavnom drugačiji odnos prema posvojenju (ne negiraju ga). U našem domu imamo iskustvo i sa stranim posvojenjima i ono što smo uočili je da strani posvojitelji također imaju pozitivan odnos prema posvojenju na način da uvažavaju identitet djeteta i odnose se s poštovanjem prema njemu. U usporedbi s našim posvojiteljima svi ti posvojitelji su prošli pripreme za posvojitelje, a sama obrada za posvojitelje je duže trajala.

Iz ovih razloga se mi u Dječjem domu Zagreb zalažemo, i smatramo izuzetno važnim, da priprema za posvojitelje postane obavezna za sve posvojitelje. Isto tako, smatramo važnim praćenje posvojitelja i djece kroz određeno vremensko razdoblje, kako bi posvojenje bilo što uspješnije. Mišljenja smo da bi kroz pripreme budući posvojitelji riješili mnoge dileme, naučili puno o roditeljstvu i djeci, te na taj način znali i sami na vrijeme uočiti i zatražiti pomoć za teškoće koje se mogu javiti. Naime, ponekad posvojitelji ne žele tražiti pomoć jer se boje da će ih se smatrati nesposobnima da ih sami svladaju, a zapravo je važno da već u pripremama shvate da se teškoće očekuju i da ih ne treba negirati, već priznati i rješavati. U tome im treba pomoći.

I na kraju, treba reći da je u tijeku deinstitucionalizacija i transformacija sustava socijalne skrbi. Naš dom planira veći broj izvaninstitucionalnih oblika pomoći djeci i roditeljima, a samo izuzetno kada je to neophodno, privremeni kraći smještaj djeteta u domu. Smanjivanjem broja smještene djece u domu otvara se mogućnost pružanja drugih usluga predviđenih zakonom za koje imamo znanja i iskustva od kojih je jedna i priprema posvojitelja za posvojenje djeteta i pomoći posvojiteljima i djetetu u razdoblju nakon odlaska u obitelj posvojitelja. Naše iskustvo je bogato i imamo mnogo znanja pa bismo ovo mogli raditi kvalitetno, što je važno za obitelji posvojitelja i njihovu posvojenu djecu.

Literatura

Alinčić, M., Hrabar, D., Jakovac – Lozić, D., Korać Graovac, A. (2001.) *Obiteljsko pravo*. Zagreb: Narodne novine.

Elias, A., Bjurel, L. (2003.) Šta treba znati o usvajanju dece. Studijski materijal za obrazovanje roditelja Centra za usvajanje dece. Prevela M. Simić, dipl.fil. Stockholm: Adoptiumcentrum.

Lidija Petrović, dipl. soc. radnica

Ured pravobraniteljice za djecu

Zagreb

POSVOJENJE IZ PERSPEKTIVE UREDA PRAVOBRAНITELJICE ZA DJECU

Sažetak

S obzirom na usmjerenost na sveobuhvatnu zaštitu prava i dobrobiti djece, Ured pravobraniteljice za djecu kontinuirano ukazuje na potrebu veće angažiranosti sustava u segmentu trajnog zbrinjavanja djece, tj. ostvarivanja pretpostavki za posvajanje djece kao oblika obiteljsko-pravne zaštite djece. U djetetovom je interesu da odrasta u poticajnoj sredini, okruženo ljubavlju i pažnjom. U tom smislu, zabrinjavajući je broj djece koja predugo ostaju u ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi. Ako se za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi procijeni da povratak u biološku obitelj nije u njihovom interesu, tada je nedopustivo zadržavati ih i dalje u ustanovi ili kod udomitelja, već je nužno žurno ostvariti pretpostavke za posvojenje i provesti postupak posvojenja, te ih na taj način trajno zbrinuti. Zabrinjavajuće je da, zbog raznih razloga, u ustanovama i udomiteljskim obiteljima borave i djeca koja imaju ispunjene sve zakonske pretpostavke za posvojenje. Među njima su i tzv. „teško posvojiva djeca“ koja zbog dobi, podrijetla ili psihofizičkih osobina „ne ispunjavaju očekivanja“ posvojitelja.

Zbog složenosti posvojiteljske uloge iznimno je važno i posvojiteljima i djeci osigurati odgovarajuću stručnu pomoć i podršku, i u razdoblju prilagodbe i kasnije. Odluka o realizaciji posvojenja, izboru posvojitelja, kao i odluka o tome hoće li dijete biti posvojeno s braćom ili

---

Lidija Petrović je zaposlena u Uredu pravobraniteljice za djecu u Zagrebu, kao savjetnica pravobraniteljice, na poslovima obiteljsko-pravne zaštite djece. Područje zaštite prava djece kojim se posebno bavi odnosi se na djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi (djeca u institucijama, udomiteljskim obiteljima i posvojenje djece).

sestrama, uvijek mora slijediti načelo postupanja prema procjeni najboljeg interesa određenog djeteta i to ni u jednom slučaju ne smijemo izgubiti iz fokusa.

Ključne riječi: obiteljsko okruženje, posvojenje, najbolji interes djeteta

Posvojenje, kao institut koji osigurava trajnu i najbolju moguću zaštitu djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi kroz nastavak života u stabilnom obiteljskom okruženju, tema je kojom se Ured pravobraniteljice za djecu kontinuirano bavi, a kojom se intenzivno bave i mnoge druge institucije i mediji.

Ključni kriterij za posvojenje je najbolji interes djeteta, što je jedno od temeljnih načela *Konvencije o pravima djeteta* usvojene na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. studenoga 1989. godine. U članku 3. *Konvencije* navodi se: „U svim akcijama koje se odnose na djecu, bilo da ih poduzimaju javne ili privatne ustanove socijalne skrbi, sudovi, državna uprava ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora imati prednost.“. Posvojenje je prema članku 123. *Obiteljskog zakona* (Narodne novine, broj 116/03., 17/04., 136/04. i 107/07.) poseban oblik obiteljsko-pravnog zbrinjavanja i zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi koji posvojiteljima omogućuje roditeljstvo te posvojitelji posvojenjem stječu pravo na roditeljsku skrb, dok posvojenje istovremeno za dijete znači mogućnost stvaranja novog obiteljskog života te poticajnog razvoja.

Prema članku 20. navedene *Konvencije*: „Dijete koje je privremeno ili trajno lišeno obiteljske okoline ili kojemu se zbog njegovog najboljeg interesa ne može dopustiti da u njoj ostane, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć od strane države. Države stranke će takvom djetetu osigurati zamjensku skrb u skladu sa svojim domaćim zakonodavstvom. Takva skrb može, *inter alia*, uključivati smještaj kod hranitelja, kafalu po islamskom pravu, posvojenje ili kad je to prijeko potrebno, smještaj u odgovarajuće ustanove za skrb o djeci. Pri razmatranju rješenja, osobita pozornost mora se posvetiti osiguranju kontinuiteta u djetetovom odgoju, kao i njegovu etičkom, vjerskom, kulturnom ili jezičnom podrijetlu.“.

Procesnu zaštitu djetetovih prava jamči članak 21. stavak a) navedene *Konvencije* u kojem se navodi: „Države stranke koje priznaju i/ili dopuštaju posvojenja, osigurat će da se pri tome u najvećoj mjeri vodi računa o najboljem in-

teresu djeteta te će osigurati da posvojenje odobravaju samo nadležna tijela vlasti, u skladu s odgovarajućim propisima i postupcima, kao i svim bitnim pouzdanim informacijama te odlučiti dopušta li se posvojenje glede okolnosti u kojima se dijete nalazi u odnosu na roditelje, srodnike i zakonske skrbnike i, ako je potrebno, utvrditi jesu li zainteresirane strane dale obaviješteni pristanak za posvojenje nakon što su doobile odgovarajući savjet, kad je on potreban.“.

Dakle, posvojenje objedinjuje dva interesa ili pravnim rječnikom rečeno dva prava: s jedne strane pravo djeteta na život, sigurnost i odgoj u obitelji, a s druge strane pravo odrasle osobe na roditeljstvo i na osnivanje obitelji. I *Ustav Republike Hrvatske* (Narodne novine, broj 56/90., 135/97., 8/98., 113/00., 124/00., 28/01., 41/01., 55/01., 76/10., 85/10., 05/14.) u odredbama od 62. do 65. navodi da je obitelj pod osobitom zaštitom države; da država štiti materinstvo, djecu i mladež te stvara socijalne, kulturne, odgojne materijalne i druge uvjete kojima se promiče ostvarivanje prava na dostojan život; da su roditelji dužni skrbiti o djeci te da država osobitu skrb posvećuje maloljetnicima bez roditelja i onima za koje se roditelji ne brinu.

U svakodnevnom radu u Uredu pravobraniteljice za djecu svjedoci smo kršenja prava djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi koja se nalaze u domovima i udomiteljskim obiteljima. Ured je u području zaštite dječjih prava tijekom 2012. godine (*Izyješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2012. godinu*) primio brojne telefonske upite te više pisanih prijava, a podnositelji su bili potencijalni posvojitelji, posvojitelji i biološki roditelji djece koji su ukazivali na problem zaštite privatnosti posvojene djece i na teškoće s kojima su suočeni posvojitelji koji su se odlučili na međunarodno posvojenje. Obratili su nam se i biološki roditelji i potencijalni posvojitelji nezadovoljni procjenama i odlukama nadležnih tijela u postupcima lišenja roditeljske skrbi i postupku posvojenja.

U interesu je svakog djeteta da odrasta u poticajnoj sredini, okruženo ljubavlju i pažnjom. U tom smislu zabrinjavajući je broj djece koja predugo ostaju u ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi i udomiteljskim obiteljima. Ako se za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi procijeni da povratak u biološku obitelj nije u njihovom interesu, tada je nedopustivo zadržavati

ih i dalje u ustanovi ili kod udomitelja, već je nužno žurno ostvariti pretpostavke za posvojenje i provesti postupak posvojenja, te ih na taj način trajno zbrinuti. Zabrinjavajuće je da zbog raznih razloga, u ustanovama i udomiteljskim obiteljima borave i djeca koja imaju ispunjene sve zakonske pretpostavke za posvojenje.

Potaknut sadržajem i brojem prijava vezanih za zaštitu djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, Ured pravobraniteljice za djecu je od svih domova socijalne skrbi za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi (čiji je osnivač RH te drugih osnivača) zatražio određene podatke o smještenoj djeci.

Tablica 1.

Broj djece koja su na dan 31. prosinca 2012. godine imala ostvarene uvjete za posvojenje

Djeca koja imaju ostvarene uvjete za posvojenje							Ukupno	
Spol		Dob						
Ž	M	0 - 3	4 - 7	8 - 10	11 - 14	15 – 18		
33	43	11	9	10	25	21	76	

Na dan 31. prosinca 2012. godine u domovima je bilo smješteno 1046 djece i mladih, od kojih je 76 djece imalo ispunjene zakonske uvjete za posvojenje. Najviše ih je, njih 46, bilo u dobi od 11 do 18 godina.

Od 76 djece koja su imala ostvarene uvjete za posvojenje, 59 je bilo bez zdravstvenih teškoća i među njima je bilo 10 djece pripadnika romske nacionalne manjine. Ostalih 17 djece, imalo je određene teškoće, a među njima je bilo dvoje djece s kroničnim oboljenjima, 11 djece s teškoćama u razvoju i četvero djece s poremećajem u ponašanju.

Tijekom 2012. godine bilo je posvojeno 38 djece koja su se nalazila na smještaju u domovima za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi (21 djevojčica i 17 dječaka). 28 posvojene djece bilo je u dobi do tri godine, osmero u dobi od četiri do sedam godina te dvoje djece u dobnoj skupini od osam do deset godina. Mišljenje je Ureda da bi broj djece koja mogu imati ostvarene uvjete za

posvojenje mogao biti veći kada bi centri za socijalnu skrb provodili zakonski propisane mjere prema roditeljima, tj. kad bi pravovremeno sankcionirali njihovo zanemarujuće i zlostavljujuće ponašanje. No kad se govori o propustima u postupanju, mora se naglasiti i dugotrajnost sudskih postupaka lišavanja roditeljske skrbi, zbog kojih se neka djeca po završetku sudskog postupka nalaze u dobi za koju se posvojitelji teže odlučuju. Važno je napomenuti i slučajevе starije djece koja su odbila mogućnost posvojenja, što im je omogućeno člankom 134. *Obiteljskog zakona*, no za većinu starije djece nikada nije niti bilo zainteresiranih posvojitelja.

Nažalost, neki centri za socijalnu skrb još uvijek smatraju da je jedan telefonski poziv roditelja u tri mjeseca dovoljan razlog da se produljuje mjera povjeravanja, čuvanja i odgoja djeteta u instituciji, usprkos izvješćima ustanova koje upozoravaju na neprimjereni i zanemarujuće ponašanje roditelja, koje bi trebalo biti razlogom za donošenje odluke o lišenju roditeljske skrbi. Intencija zakonodavca je da se, kroz individualne planove promjene za dijete i za obitelj te kroz redovite posjete djetetu u ustanovama i udomiteljskim obiteljima, stekne uvid u funkciranje biološke obitelji te ostvarivanje mogućnosti za povratak djeteta u biološku obitelj. Međutim, mišljenja smo da do kvalitativnih pomaka u postupanjima centara nije došlo – velik broj individualnih planova za djecu samo se šalju centrima na potpis, poboljšanja u biološkim obiteljima gotovo nema, što rezultira time da su djeca i nadalje u domovima, a roditeljska uloga je prebačena na ustanove gdje djeca dočekuju punoljetnost tj. završetak školovanja.

Valja istaknuti kako u postupku posvojenja, prilikom odabira posvojitelja, u prvom planu mora biti najbolji interes djeteta, s kojim moraju biti uskladene kompetencije i životni uvjeti potencijalnih posvojitelja. Samom procesu posvojenja mora prethoditi temeljita i stručna procjena potreba djeteta, posebno kad je riječ o specifičnim potrebama, kako bi bilo jasnije kakve se osobine i uvjeti odrastanja koje posvojitelji mogu djetetu ponuditi, očekuju u konkretnom slučaju. Jednako tako i proces utvrđivanja podobnosti potencijalnih posvojitelja za posvojenje mora biti temeljit, slojevit i mora sadržavati pripremu posvojitelja za izazove koji ih očekuju u ovoj složenoj i zahtjevnoj životnoj ulozi. Pozitivna je zakonska namjera organiziranja i provođenja edukacija za posvojitelje, kao i

inicijative civilnog sektora usmjerenе pružanju podrške i pomoći posvojiteljima i njihovoj djeti. S obzirom na složenost posvojiteljske uloge, posvojiteljima i djeti važno je osigurati odgovarajuću stručnu pomoć i podršku, kako u periodu prilagodbe, tako i kasnije.

Poznato je da posvojitelji u životu djeteta žele sudjelovati od najranije dobi pa su skloni posvajaju što je moguće mlađe zdrave djece. Riječ je o teškoj i odgovornoj životnoj odluci te je takav njihov izbor razumljiv. Posvojenje malog djeteta znači rano uključivanje u život i odrastanje djeteta koje je od svojih bioloških roditelja napušteno ili zanemareno, ali najčešće ne manifestira probleme u ponašanju koji se javljaju kod neke starije djece. Starija djeца su duže izložena zanemarivanju i/ili zlostavljanju, budući da su više vremena provela s biološkim roditeljima koji su svojim ponašanjem ugrožavali njihov razvoj. Iako se djeça različito nose sa stresnim i traumatskim iskustvima, izloženost zanemarivanju i zlostavljanju može se nepovoljno odraziti na njihov kognitivni, socijalni, emocionalni i fizički razvoj. Kako bi se prevladali negativni učinci iskustava iz biološke obitelji, izrazito zanemarenju i zlostavljanju djeti potrebna je i specifična stručna pomoć i podrška. Ona je potrebna i posvojiteljima.

Ima i starije djece koja od rođenja žive u ustanovama za djecu bez odgovarajuće roditeljske skrbi ili u udomiteljskim obiteljima i koja nisu imala iskustva zlostavljanja, ali su zbog odrastanja u takvim okolnostima emocionalno deprivirana. To se također odražava na njihovo ponašanje pa se posvojitelji, u trenutku kada djece steknu pretpostavke za posvojenje, teško suočavaju s time.

Međutim, zabrinjavajuće je to što postojeće zakonsko rješenje ne predviđa zaštitu starije djece koja ostvaruju pretpostavke za posvojenje. Izostanak ograničenja maksimalne dobne razlike između posvojitelja i posvojenika ne ide u prilog starijoj djeti bez odgovarajuće roditeljske skrbi, o čemu govore i navedeni podaci. Pored manjeg interesa za posvojenje starije djece, postojećim zakonskim rješenjem dana je zakonska podloga da se sasvim maloj ili tek rođenoj djeti za posvojitelje biraju i osobe u poodmakloj dobi, umjesto osoba koje su u životnoj dobi optimalnoj za roditeljstvo, te se time narušava interes djeteta da posvojiteljski odnos bude najsličniji biološkom roditeljstvu. Osim potrebe uvođenja

ograničenja maksimalne dobne razlike posvojitelja i posvojenika, poteban je i intenzivniji angažman centara za socijalnu skrb u pronalaženju mogućnosti za posvojenje starije djece.

Grupa roditelja, koja se obratila Uredu pravobraniteljice za djecu, je uka-zala na problem zaštite podataka posvojene djece. Prema odredbama *Obiteljskog zakona* podaci o posvojenju službena su tajna te se uvid u spise predmeta o posvojenju, odnosno maticu rođenih posvojenog djeteta, može dopustiti samo osobama koje su navedene u zakonu (posvojeniku, posvojitelju i roditelju koji je dao pristanak da njegovo dijete posvoji mačeha ili očuh djeteta). Upis činjenice posvojenja u maticu rođenih vrši se na temelju pravomoćnog rješenja centra za socijalnu skrb kojim je zasnovano posvojenje. U maticu rođenih posvojitelji se upisuju kao roditelji posvojenika, te se nakon izvršenog upisa posvojenja u matici rođenih zagradama označuju podaci koji se ne smiju iskazati na izvatu iz maticice rođenih i rodnom listu posvojenog djeteta. Ovim se sprečava da osobe bez pravnog interesa dođu do podataka o činjenici posvojenja i o sudionicima tog odnosa. Svrha ovih zakonskih odredbi je zaštita privatnosti posvojenog djeteta i njegove obitelji. Roditelji koji su nam se obratili upozorili su da se odredbama zakonskih propisa koji reguliraju matični broj građana i osobni identifikacijski broj indirektno ugrožava privatnost posvojenog djeteta. Naime, kako ističu, riječ je o podacima koji se dodjeljuju prilikom rođenja djeteta te su poznati biološkim roditeljima djeteta ili drugim djetetovim srodnicima te kao takvi ostaju nepromjenjivi, unatoč činjenici posvojenja. Činjenicom posvojenja prestaju međusobna prava i dužnosti posvojenika i njegovih krvnih srodnika te se djetetu omogućuje novi obiteljski život, koji bi mu trebao pružiti ljubav i sigurnost neopterećen vezama s djetetovim srodnicima koji mu to nisu mogli pružiti ili su ga svojim ponašanjem ugrožavali. Pomoću identifikacijskih brojeva djeteta njegovi srodnici, ali i druge osobe, mogu doći do podataka o djetetu koji bi trebali biti zaštićeni, te je time moguće ugrožavanje djetetovog prava na zaštitu privatnosti. To može izazvati trajne negativne posljedice za dijete, a koje su se upravo odredbama o tajnosti nastojale izbjjeći. Zbog toga smo predložili da se propisima (Obiteljski zakon, Zakon o matičnom broju i Zakon o osobnom identifikacijskom broju) omogući promjena ovih brojeva u slučajevima posvojenja djeteta.

S obzirom na raspravu koja se tijekom godine vodila u pogledu braće i sestara koji ostvaruju pretpostavke za posvojenje, ponavljamo naš stav, da u situacijama u kojima je to moguće i gdje je procijenjeno da je to u njihovom interesu, braća i sestre trebaju biti posvojena zajedno. Istodobno naglašavamo da u procesu donošenja odluke o posvojenju djeteta, u centru pažnje stručnjaka koji vode postupak posvojenja bez izuzetka moraju biti potrebe i osobitosti svakog djeteta pojedinačno. Izbor posvojitelja, kao i odluka o tome hoće li dijete biti posvojeno s braćom ili sestrama, uvijek u konačnici mora slijediti načelo postupanja prema procjeni najboljeg interesa određenog djeteta i to ni u jednom slučaju ne smijemo izgubiti iz vida.

Literatura

Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu. Preuzeto s: <http://www.dijete.hr/websites/dijete.hr/index.php/hr/izvjemainmenu-93/izvješće-o-radu-pravobranitelja-za-djecu-mainmenu-94.html>

Konvencija o pravima djeteta. Zagreb: Ured pravobranitelja za djecu, 2007.

Obiteljski zakon. Narodne novine, broj 116/03., 17/04., 136/04. i 107/07.

Ustav Republike Hrvatske. Narodne novine, broj 56/90., 135/97., 8/98., 113/00., 124/00., 28/01., 41/01., 55/01., 76/10., 85/10., 05/14.

Vlasta Grgec-Petroci, mag. act. soc.

Mirjana Marčetić-Kapetanović, prof. psih.

„Na drugi način“, udruga za pružanje psihosocijalne

i pedagoške pomoći djeci, mladima i obitelji

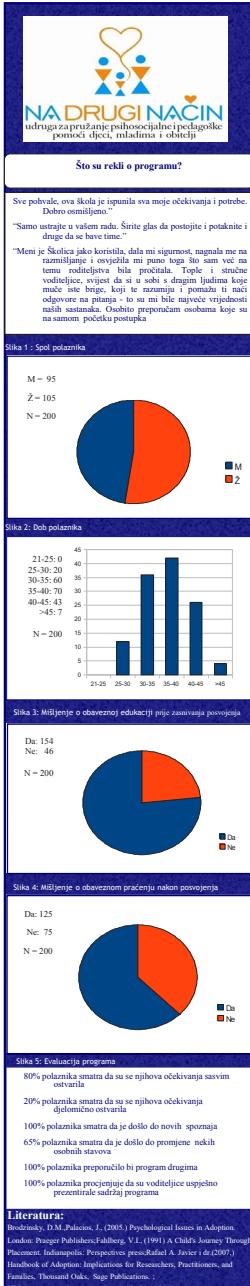
Zagreb

EDUKACIJA I PRIPREMA (POTENCIJALNIH) POSVOJITELJA

Posvojenje omogućuje djetetu odrastanje i odgoj u sigurnom obiteljskom okruženju, a posvojiteljima roditeljstvo i osnivanje obitelji. Posvojitelji, za razliku od bioloških roditelja, moraju unaprijed pružiti garancije da posjeduju osobine i kvalitete koje će ih učiniti dobrim roditeljima. U nekim europskim i američkim državama organizirana je i samoprovjera prikladnosti potencijalnih posvojitelja za posvojenje. Potencijalni posvojitelji obvezni su prisustvovati edukacijskom programu, tzv. seleksijskim, pripremnim tečajevima za posvojitelje, tijekom kojih, između ostalog, trebaju sebi odgovoriti jesu li spremni za posvojenje i je li to za njih pravo rješenje.

Program edukacije i pripreme potencijalnih posvojitelja u organizaciji udruge „Na drugi način“ provodi se od rujna 2005. godine. Kako bi se dobio uvid u značaj edukacije za potencijalne posvojitelje, provedeno je ispitivanje među polaznicima programa primjenom kratkog upitnika (N=200). Dobiveni rezultati su pokazali opravdanost ovako izvedenog programa, kao i potrebu, važnost i značaj pripreme i edukacije potencijalnih posvojitelja prije zasnivanja posvojenja.

Namjera je autorica bila skrenuti pozornost na nužnost istraživanja ovog područja te na potrebu stjecanja cjelovitog znanja i razumijevanja ključnih spoznaja i najnovijih saznanja vezanih uz tematiku posvojenja u svrhu unapređenja zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi.

IV konferencija socijalnih radnika, Opatija, 2010.

Edukacija i priprema (potencijalnih) posvojitelja

Vlasta Grgec-Petroci, Mirjana Marčetić Kapetanović

Sažetak

U radu je prikazan program edukacije i pripreme potencijalnih posvojitelja te evaluacija realiziranih programskih sadržaja. Program se pod pokroviteljstvom Grada Zagreba, Gradskog ureda za zdravstvo, rad i socijalni skrb, u organizaciji udruženja "Škola za posvojitelje - edukacija (potencijalnih) posvojitelja" u rujnu 2005. godine i kontinuirano se provodi već 5 godina. Program je inovativan jer u sistemu brije o djeci uvođe nove standarde obrazovanja i podrške što za cilj ima povećanje kompetentnosti kako roditelja tako i stručnjaka koji se bave djecom i obiteljima.

Uvod

Posvojitelji, za razliku od biočiliških roditelja, moraju unaprijed pružiti garantije da posjeduju osobine i kvalitete koje će ih učiniti dobrim roditeljima. U nekim europskim i američkim državama organizirana je i samoprovjera podobnosti potencijalnih posvojitelja za posvojenje. Potencijalni posvojitelji moraju prisustvovati obveznom edukacijskom programu, tzv. selekcijskim, pripremnim tečajevima za posvojenje, tijekom kojih se očekuje da od njih samih da prosude je li posvojenje pravo rješenje za njih. Takva praksa obveznih tečajeva za potencijalne posvojitelje u Hrvatskoj ne postoji.

Program "Edukacija i priprema (potencijalnih) posvojitelja" namjenjen je

1. potencijalnim posvojiteljima koji su podnijeli zahtjev za obradu i posvojenje djeteta Centru za socijalnu skrb
2. posvojiteljima djece predškolske, školske i adolescentne dobi koji žele unaprijediti roditeljske vještine i stići novu znanju o odgoju djece.

3. stručnjacima koji rade s potencijalnim posvojiteljima i posvojiteljskim obiteljima

Ciljevi programa su osnaživanje obitelji kroz stjecanje potrebnih vještina i znanja u obavljanju odgovorne i zahtjevne uloge posvojitelja, pridonosenje boljem razumijevanju problematike posvojenja i potreba posvojenje djece, usvajanje znanja i vještina potrebnih za rad stručnjaka s posvojiteljskim obiteljima, razvoj i promocija posvojenja te stvaranje uvjeta za pravilan psihofizički, emocionalni i empatički razvoj posvojene djece.

Za kvalitetnu provedbu programa potrebne su slijedeće kompetencije:

- strukčne kvalifikacije: socijalni radnik, psiholog,
- dodatačna izobrazba iz savjetovateljnog rada ili obiteljske terapije
- vještine grupnog rada
- visokoškolski iskustvo u radu s potencijalnim posvojiteljima
- poznavanje i razumijevanje glavnih teorijskih postavki posvojenja

razumijevanje dinamike obiteljskih odnosa i specifičnosti roditeljstva i odrastanja djece vezane uz odnos posvojenja. Sadržaj programa odnosi se na postupak posvojenja, nast i razvoj djeteta, razvojne mogućnosti i potrebe djeteta, razvoj vezivanja i privrženosti, razvoj i formiranje identiteta djeteta, važnost porijekla i biočiliških roditelja u životu djeteta, problema separacije i gubitka biočiliških roditelja, kako i kada reći djetetu da je posvojen, kako se nastavi s gubitkom, proces razvoja, značaj posvojenje djece koja su prošla ranu djetinjstvo, posvojenje i razvojni periodi, potreškoće i potrebe posvojenog djeteta, važnost pozitivne veze između posvojitelja i djeteta, emocije i njihova kontrola, samopouzdajanje djeteta, disciplinu i odgovorne metode.

Osnovni oblici rada su grupni rad, učenje po modelu i individualni rad, a naglasak je na teorijama učenja i teorijama potreba. Rad se odvija u malim grupama u trajanju 24 sata. Po začetku programa polaznici se uključuju u Klub posvojitelja, a susreti se odvijaju jednom mjesечно. Program edukacije stručnjaka koji rade s djecem i obiteljima traje 30 sati.

Metodologija

Za potrebe ovog rada provedeno je ispitivanje među polaznicima programa (N=200) primjenom kratkog upitnika kako bi se dobio uvid u značaj edukacije za potencijalne posvojitelje. Cijelokupni program procijenili smo finalnim anketama kojima smo utvrdili stanje kako pojedinca tako i grupe nakon provedenog programa, čime smo dobili uvid u pomake u razmišljanju i ponasanju polaznika kao i njihovo zadovoljstvo programom i voditeljima.

Rezultati

Od ukupnog broja polaznika u uzorku je bilo 95 polaznika i 105 polaznica u dobi od 25 do 50 godina. Dobiveni rezultati ukazuju na opravданost ovako izvedenog programa kao i na potrebu, važnost i značaj pripreme i edukacije potencijalnih posvojitelja prije zasnivanja posvojenja. (slika 1. do slika 5.)

Zaključak

Pitanje posvojiteljske pripremljenosti postaje sve aktualnijem. Zbog niza razloga (osobina ljenosti adoptivnih roditelja i djeteta, posebnih problema koji prate posvojenje, iskrivljenih pojmova o posvojenju koji su prisutni u društvu, specifičnih potreba i razvojnih potreba posvojene djece, potreškoće vezanih uz posvojenje i odgoju posvojenog djeteta) suvremena znanost i praksa ističu potrebu obrazovanja potencijalnih posvojitelja i adoptivnih roditelja i argumentiraju djelotvornu primjenu posvojiteljske usmjerenje programa.

Želimo naglasiti i potrebu obrazovanja stručnjaka koji se u svom radu susreću sa svim članovima posvojiteljske trijade te naglasiti potrebu formalnog obrazovanja i sistematičnog uvođenja teorijskih problema vezanih uz posvojenje u kurikulum kao važan dio osposobljavanja budućih stručnjaka.

Daljnja istraživanja

Pregledom, nama dostupne, relevantne literature koja obrađuje problematiku posvojenja utvrđivali smo da u Hrvatskoj nema sustavnih istraživanja niti longitudinalnih praćenja posvojenja i odgoje posvojenog djeteta.

Ovim izlaganjem želimo skrenuti pažnju na nužnost istraživanja ovog područja te stjecanje cijelovitog znanja i

razumijevanja ključnih spoznaja i najnovijih saznanja vezanih uz tematiku posvojenja u svrhu unapređenja zaštite djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi te unapređenja obiteljskog odgoja i roditeljstva.

Udruga "Na drugi način", Zagreb, Lačinska cesta 133

Tel/fax 01 2346 971, 098 407 725, na.drugi.nacin@zg-t.com.hr, www.szz.hr

Jelena Barać, mag. soc. rada
Centar za socijalnu skrb Split
dr. sc. Maja Laklija, docentica
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Studijski centar socijalnog rada, Zagreb

DOŽIVLJAJ PROGRAMA „ŠKOLA ZA POSVOJITELJE“ - PERSPEKTIVE SUDIONIKA I VODITELJICA PROGRAMA

Sažetak

Posvojenje je drugačiji oblik formiranja obitelji koji sa sobom nosi određene specifičnosti i izazove s kojima se biološke obitelji ne susreću. Jedinstveni izazovi i zadaci s kojima se susreću potencijalni posvojitelji nameću potrebu za edukacijom i pripremom. Cilj ovog istraživanja je opisati doživljaj programa edukacije i pripreme posvojenja iz perspektive polaznika i voditeljica programa koji se realizira pod nazivom „Škola za posvojitelje“ u okviru udruge „Na drugi način“. Provedena je fokusna grupa s posvojiteljima i grupni intervju s potencijalnim posvojiteljima koji su završili program „Škola za posvojitelje“ te polustrukturirani intervjuvi s voditeljicama programa. Sudionici iskustvo sudjelovanja u programu edukacije i pripreme posvojenja opisuju kroz doživljaj grupne interakcije, zadovoljstvo radom voditeljica i vlastitim sudjelovanjem te iznose pozitivne osjećaje vezane uz sudjelovanje u programu. Sudionici povezuju svoje iskustvo sudjelovanja u programu s doživljajem vlastite spremnosti za ulogu posvojitelja kroz učvršćivanje odluke o posvojenju i motivaciju za daljnje djelovanje u cilju realiziranja posvojenja, realniju sliku o posvojenju te nove spoznaje o specifičnim temama. Voditeljice programa opisuju svoje iskustvo sudjelovanja

Jelena Barać, je magistra socijalnog rada. Trenutno na stručnom ospozobljavanju u Centru za socijalnu skrb Split. Glavni interesi su vezani uz poslove Odjela za brak, djecu i obitelj, odnosno zaštitu djece bez odgovarajuće roditeljske skrbi, te područja udomiteljstva i posvojenja djece kao posebnih oblika skrbi gdje posebno izdvaja savjetovališni rad i pružanje podrške svim uključenima.

Maja Laklija, socijalna radnica, zaposlena je na Studijskom centru socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu. Trenutno u zvanju docent sudjeluje u izvođenju nastave na različitim kolegijima preddiplomskog, diplomskog i poslijediplomskog studija. Istraživački i nastavni interesi vezani su joj uz područje obitelji i obiteljsku politiku, djecu u skrbi, prevencijsku znanost te superviziju.

u programu edukacije i pripreme posvojenja kroz konstantno učenje i stjecanje novih iskustava, stalnu prisutnost potvrde o svrshodnosti programa, zadovoljstvo suradnjom s polaznicima programa te kvalitetu suradnje među voditeljicama. Sudionici i voditeljice istaknuli su neke od mogućnosti koje bi mogle dovesti do unapređenja kako programa edukacije tako i same podrške na razini sustava.

Ključne riječi: edukacija i priprema posvojitelja, polaznici edukacije, doživljaj, evaluacija programa

1. Uvod

Posvojenje je kompleksan proces u pravnom, socijalnom i psihološkom smislu. Roditeljstvo posvojene djece je specifično iskustvo u odnosu na podizanje i odgoj biološke djece (Brodzinsky, Pinderhughes, 2002.). Činjenica da su posvojena djeca povezana s najmanje dvije obitelji kreira izazove i za djecu i za posvojitelje. Postnatalna separacija od majke, iskustvo napuštanja i gubitka, dovode do poteškoća u stvaranju privrženosti djeteta s posvojiteljima i zadobivanjem povjerenja (McGinn, 2007.). Također, starija djeca često mogu imati traumatske i posttraumatske probleme izazvane ranijim iskustvima odrastanja i bivanja u skribi (Pavao, 2007.). Dolazak u obitelj posvojitelja pred dijete stavlja različite razvojne izazove, moguće poteškoće u prilagodbi na novu obitelj, moguće manifestacije akademskih, bihevioralnih i psiholoških poteškoća (Brodzinsky, Pinderhughes, 2002.). Osim navedenog, posvojena djeca imaju specifične potrebe i susreću se s jedinstvenim pitanjima, poput osobnog i obiteljskog identiteta (Gaiduk, 2006.). McGinn (2007.) ističe da posvojiteljima, a i samom djetetu, nije lagano dati odgovor na pitanje „Tko sam ja kao posvojena osoba?“, zbog djetetove povezanosti s biološkom i posvojiteljskom obitelji, a pogotovo u situacijama kada su informacije o biološkoj obitelji djeteta nepoznate ili nepotpune. Pitanje identiteta djeteta odnosi se osim na subjektivan osjećaj povezanosti različitih aspekata vlastitog identiteta i na osjećaj kontinuiteta između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti te kroz povezivanje različitih konteksta i odnosa (Grotevant i sur., 2007.). Navedeni izazovi i rizici zapravo otežavaju roditeljstvo posvojene djece, te ukazuju na nužnost pripreme posvojitelja na posvojenje. S druge strane, posvojitelji imaju određena pitanja koja prije posvojenja trebaju razriješiti kako bi mogli adekvatno

odgovoriti na potrebe djeteta. Uz tipična pitanja i poteškoće roditeljstva s kojima se susreću i biološke obitelji, posvojitelji se susreću i s jedinstvenim zadacima vezanim uz samu proceduru i činjenicu posvojenja. Naime, sam proces i postupak posvojenja za koji su karakteristični velik broj proceduralnih radnji i neodređeno trajanje, može biti značajan izvor stresa, zbumjenosti i osjećaja bespomoćnosti kod potencijalnih posvojitelja (Brodzinsky, Pinderhughes, 2002.). Uz to mogu naići na nerazumijevanje obitelji, prijatelja, pa i šire zajednice (Pavao, 2007.). U društvu se na posvojenje još uvijek gleda sa predrasudama i smatra ga se drugim najboljim putem k roditeljstvu (Brodzinsky, Pinderhughes, 2002.). Nakon zasnivanja posvojenja, posvojiteljske obitelji se na različitim razinama susreću s većinom zadataka sličnih kao i u biološkim obiteljima, ali su ipak neki zadaci specifično vezani uz odnos posvojenja. Tako se posvojitelji, prema Brodzinskom i Pinderhugesu (2002.), suočavaju sa zadacima koji su povezani uz njihovu odluku o posvojenju i inicijalnu prilagodbu na roditeljstvo, zatim razgovor o posvojenju s djetetom, pružanje podrške djetetu u procesu tugovanja, podržavanje djetetove znatiželje o biološkoj obitelji i pozitivnog pogleda na djetetovo podrijetlo, njegovanje pozitivne slike o sebi i djetetovog identiteta u odnosu na posvojenje. Prema Bryan, Flaherty i Saunders (2010.) ti različiti izazovi u zasnivanju i održavanju zdrave posvojiteljske obitelji mogu biti obeshrabrujući za potencijalne posvojitelje koji se mogu osjećati nespremnima za tu ulogu ili mogu dovesti do neuspjeha u posvojenju. Upravo ti jedinstveni izazovi i poteškoće vezani uz institut posvojenja nameću potrebu za edukacijom i pripremom potencijalnih posvojitelja. Bez prikladne pripreme i edukacije, bez otvorene komunikacije prije zasnivanja posvojenja te tijekom i nakon preseljenja djeteta u novi dom, postoji rizik za uspješnost ishoda posvojenja za sve uključene strane (Pavao, 2007.).

Prema Brodzinskom i Pinderhugesu (2002.) ključni faktori za uspješno roditeljstvo posvojene djece su dobra priprema i realistična očekivanja posvojitelja, posjedovanje vještina dobre komunikacije i vještina modificiranja ponašanja te adekvatna podrška. Edukacija i podrška potencijalnim posvojiteljima kao preliminarni korak u procesu posvojenja, s jedne strane omogućava potencijalnim posvojiteljima da se pripreme na izazove i teškoće s kojima se mogu suočiti, a s druge strane omogućava stručnjacima kvalitetniju procjenu i selekciju potencijalnih posvojitelja s obzirom na potrebe djeteta, čime doprinose uspješnosti

posvojenja (Manso i sur., 2010.). U stručnoj javnosti je prihvaćeno da su priprema i edukacija potencijalnih posvojitelja i podrška posvojiteljima nužni za stabilnost i dobrobit kako djeteta tako i ostalih članova obitelji (Brodzinsky, 2008.).

Prema Selwyn, Del Tufo i Frazer (2009.) provedeno je tek nekoliko evaluacija i deskriptivnih studija programa podrške za posvojitelje. Iako posvojitelji općenito pozitivno gledaju na programe pripreme posvojitelja, malo je podataka o njihovoј učinkovitosti. Dosadašnja istraživanja su pokazala da su priprema, edukacija i podrška za posvojitelje povezani s realističnjim očekivanjima posvojitelja u vezi posvojenja, unaprjeđenjem roditeljskih vještina, višim osobnim zadovoljstvom, većom spremnošću za traženjem podrške i korištenjem postojećih usluga te smanjenim problemima vezanim uz prilagodbu djeteta (Brodzinsky, 2010.). Evaluacija programa u SAD-u je pokazala da je sudjelovanje u programu pripreme povezano s većom emocionalnom spremnošću posvojitelja za posvojenje, boljim razumijevanjem roditeljstva posvojenog djeteta i većim znanjem o roditeljstvu općenito te nižom zabrinutošću i smanjenim preferiranjem pojedinih karakteristika djeteta (Farber i sur., 2003.). U Velikoj Britaniji polaznici naglašavaju važnost grupnog učenja i podrške, dobivanja koherentnog okvira za razumijevanje ponašanja djece, širi repertoar mogućih odgovora na ponašanje i potrebe djeteta te povećano samopouzdanje (Gilkes, Klimes, 2003.).

U Republici Hrvatskoj nemamo razvijene i dostupne usluge namijenjene potencijalnim posvojiteljima i posvojiteljima, a u ovom trenutku nemamo niti od države propisanu obavezu pripreme potencijalnih posvojitelja. Sukladno tome, ne iznenađuje nalaz autora Kralj, Modić-Stanke i Topčić-Rosenberg (2014.) koji ukazuje na podatak da se posvojitelji kod nas u najvećoj mjeri pripremaju za posvojenje informirajući se putem foruma, pohađajući neku vrstu organizirane pripreme za posvojitelje („Škola za posvojitelje“ udruge „Na drugi način“, edukacija o posvojenju udruge ADOPTA), čitajući knjige i stručnu literaturu te razgovorom s drugim posvojiteljima, te da njih 17 % navodi da se nisu posebno pripremali. Zaključak je autora da se od svih načina pripreme posvojitelja na posvojenje, jedino pohađanje edukacija može smatrati potencijalnim prediktorm kompetentnosti posvojitelja nakon posvojenja. Naime, roditelji koji su pohađali edukaciju (npr. „Škola za posvojitelje“ udruge „Na drugi način“, edukacija o posvojenju udruge ADOPTA) osjećali su se kompetentnijima za suočavanje sa

situacijama i izazovima koje posvojenje donosi.

1.1. Edukacija, priprema i podrška za posvojitelje – standardi i preporuke

Brodzinsky (2008.) ističe etičku i profesionalnu odgovornost sustava da osigura posvojiteljima pripremu, edukaciju i podršku koja će zaštiti prava posvojene djece, odgovoriti na zadatke i izazove odgoja djeteta te uvažavati specifičnosti dinamike sustava obitelji nastalog posvojenjem i potrebe konkretnog djeteta. Prema australskim se standardima posvojenja (*NSW Adoption standards*, 2014.) pružateljima usluga educiranja posvojitelja nalaže razvoj politika i procedura za edukaciju i pripremu potencijalnih posvojitelja pri donošenju odluke o posvojenju i pripreme za roditeljstvo posvojenog djeteta. U programu trebaju biti razrađeni svrha i ciljevi, sadržaj i hodogram aktivnosti susreta, izvoditelji (uključujući profesionalnu i posvojiteljsku zajednicu), strategija učenja, potrebni resursi i način uključivanja polaznika u evaluaciju. Trening inicijalne pripreme potencijalnim posvojiteljima omogućuje da započnu proces usvajanja i produbljivanja znanja i razumijevanja samog instituta posvojenja i roditeljstva posvojenog djeteta te potreba djeteta, kroz grupni pristup koji omogućava razmjenu iskustava, integriranje naučenog, unapređenje socijalnih vještina te osnivanje mreža podrške. Tematske cjeline koje bi inicijalna/pripremna edukacija trebala uključivati (*NSW Adoption standards*, 2014.) su: upoznavanje s pravnim aspektom posvojenja, razlike u roditeljstvu biološke i posvojene djece, potreba za identitetom posvojenog djeteta/mlade osobe, pitanja neplodnosti, pitanja privrženosti, gubitka, krivnje, razvoj djeteta, zaštita djeteta, učinci zlostavljanja i zanemarivanja te prezentacija vlastitog iskustva realiziranih posvojitelja i posvojenika. Dodatne tematske cjeline unutar standarda edukacije i pripreme potencijalnih posvojitelja su: posvojenje djece s teškoćama u razvoju i međunarodna posvojenja.

Brodzinsky (2008.) pozivajući se na preporuke Američkog instituta za posvojenje u području pripreme, edukacije i podrške posvojiteljima ističe važnost educiranja stručnjaka specijaliziranih za područje posvojenja i područje mentalnog zdravlja; propisivanja pripreme i edukacije za posvojitelje obaveznom i dostupnom; osiguravanja objektivnog pogleda posvojitelja na posvojenje te korištenja različitih edukativnih metoda i izvora.

U okviru minimalnih standarda u posvojenju u Ujedinjenom Kraljevstvu (Government of United Kingdom, 2014.), u dokumentu *Standard 10*, koji se odnosi

na regrutaciju i procjenu potencijalnih posvojitelja, naglašava se važnost osiguranja dostupnosti obvezne pripreme svim potencijalnim posvojiteljima. Očekuje se da priprema potencijalnim posvojiteljima apostrofira i daje znanja, vještine i tehnike za nošenje s različitim poteškoćama na koje mogu naići, zatim da identificira njihove kompetencije i jake strane koje imaju ili će tek trebati razviti te da uključuje godišnju evaluaciju učinkovitosti procesa pripreme. Pripremne edukacije bi trebale potencijalnim posvojiteljima ukazati na pozitivne aspekte roditeljstva te im pomoći u razumijevanju specifičnih izazova koji nastaju iz same činjenice posvojenja, poput važnosti razumijevanja prijašnjih djetetovih iskustava i poteškoća privrženosti te važnosti djetetovog identiteta i razumijevanja njegove prošlosti. Unutar minimalnih standarda u posvojenju posebni standardi se odnose na učenje, razvoj i potrebne kvalifikacije te podršku i superviziju samih stručnjaka (Government of United Kingdom, 2014). Dugoročni ciljevi pripreme, edukacije i podrške posvojitelja su pomoći posvojiteljima da vide svijet posvojenja kroz oči djeteta, da razviju realna očekivanja o njima samima i njihovoj djeci, da razviju strategije modifikacije ponašanja djeteta, da osvijeste resurse koji su im dostupni u zajednici i da postanu spremni tražiti i prihvatići podršku i pomoći, zatim da razviju znanje kako približiti potrebe svog djeteta drugima te kako zagovarati potrebe djeteta i da nauče voditi brigu o sebi (Brodzinsky, 2010.).

U RH nemamo ovako sveobuhvatne standarde u području posvojenja, ali je korak naprijed predstavljao suspendirani *Obiteljski zakon* (NN 75/14.) koji je između ostalog propisao obvezu pohađanja stručne pripreme za posvojitelje i na temelju kojeg je napisan *Pravilnik o uvjetima koje moraju ispunjavati organizacije civilnog društva za provođenje programa stručne pripreme za posvojitelje* (NN 106-2051/14.), s točno naznačenim temama i načinom provedbe programa stručne pripreme potencijalnih posvojitelja te uvjetima osposobljenosti stručnih radnika koji uz odgovarajuće obrazovanje, radno iskustvo u radu s djecom, mladima i obiteljima, moraju imati i dodatne edukacije, znanja, vještine iz područja posvojenja, općenito roditeljstva te metoda grupnog rada.

1.2. Pristupi i metode edukacije i pripreme posvojitelja

Usluge vezane za pripremu posvojenja temelje se na modelu grupnog rada koji uključuje suradnički odnos stručnjaka i potencijalnih posvojitelja, a koji je zamijenio tradicionalni model edukacije u kojem stručnjak daje informacije (Rushton, 2007.). Prema Brodzinskom (2010.) tipična priprema i edukacija uključuje: individualnu pripremu kako bi se ispitali motivi, stavovi, očekivanja, prošlost potencijalnih posvojitelja; grupne susrete koji se fokusiraju na opće informacije o posvojenju kao i na upoznavanje s iskustvima posvojitelja koji su posvojili dijete; različite video i tiskane materijale, online tečajeve, web predavanja, kao i korištenje relevantnih resursa u zajednici. U nekim agencijama priprema za posvojenje funkcionira odvojeno od obrade i procjene, dok ih neke integriraju (Rushton, 2007.).

Programi se mogu razlikovati s obzirom na pristupe i intervencije koje koriste. Rushton i sur. (2006.) ističu da su kognitivno bihevioralne intervencije više usmjerenе na razvoj roditeljskih vještina kod posvojitelja i mijenjanje njihovih obrazaca ponašanja u skladu s potrebama djece, dok edukativna intervencija više teži razumijevanju djetetovog trenutnog ponašanja i “rasvjetljavanju” mogućih izvora problema. Neki su programi za posvojitelje nastali adaptacijom programa za biološke roditelje (npr. u Ujedinjenom Kraljevstvu program *Incredible years* by Webster-Stratton, Henderson, Sargent, 2005.), a neki adaptacijom programa izvorno namijenjenih udomiteljima (npr. *PRIDE program* u SAD-u) (Boatright i sur., 2005.).

Posebna vrijednost grupne pripreme posvojitelja je što producira neformalnu grupu podrške posvojiteljima. Potencijalni posvojitelji u grupi imaju podršku u procesu obrade i procjene te mogu slobodno izraziti svoje brige i iskustva (Wind, Brooks, Barth, 2005.). Što se tiče samih metoda u radu s potencijalnim posvojiteljima Brodzinsky (2010.) ističe važnost poznavanja stilova učenja odraslih osoba koji više nagnje interaktivnom pristupu s različitim metodama rada, nego samo kroz teorijske prikaze i predavanja. Većina polaznika pozitivno vrednuje igranje uloga i vježbe vizualizacije kojima je svrha stavljanje u kožu djeteta koje čeka na posvojenje. Također, iznimno značajnima su se pokazala i iskustva realiziranih posvojitelja koji su kao gosti sudjelovali u programu (Boatright i sur., 2005.).

2. Prikaz programa edukacije i pripreme za posvojenje „Škola za posvojitelje“

Program edukacije i pripreme posvojitelja „Škola za posvojitelje“ se provodi u okviru rada udruge „Na drugi način“ pod pokroviteljstvom Grada Zagreba, Gradskog ureda za zdravstvo, rad i socijalnu skrb. Program se provodi kontinuirano od 2005. godine do danas. Program je primarno namijenjen potencijalnim posvojiteljima koji su podnijeli zahtjev za obradu i posvojenje djeteta Centru za socijalnu skrb i onima koji o tome tek razmišljaju, ali i posvojiteljima koji žele unaprijediti roditeljske vještine i steći nova znanja o odgoju djece te stručnjacima koji rade s potencijalnim posvojiteljima i posvojiteljskim obiteljima.

Dugoročni ciljevi programa su: osnaživanje obitelji kroz stjecanje potrebnih vještina i znanja u obavljanju odgovorne i zahtjevne uloge posvojitelja; pridonošenje boljem razumijevanju problematike posvojenja i potreba posvojene djece; usvajanje znanja i vještina potrebnih za rad stručnjaka s posvojiteljskim obiteljima; razvoj i promocija posvojenja te stvaranje uvjeta za pravilan psihofizički, socijalni i emocionalni razvoj posvojene djece (<http://nadruginicin.hr/skola-za-posvojitelje>). Kratkoročni ciljevi programa su: pomoći potencijalnim posvojiteljima u razrješavanju dilema vezanih uz odluku o posvojenju djeteta, njihovo upoznavanje s razvojnim potrebama djeteta, pomoći potencijalnim posvojiteljima da spremnije dočekaju probleme odrastanja djeteta i da pronađu najpotpunije rješenje za probleme s kojima se suočavaju, pomoći u razrješenju dilema vezanih uz roditeljske uloge te razvoj komunikacijskih, socijalnih i roditeljskih vještina (<http://nadruginicin.hr/skola-za-posvojitelje>).

Sadržajno program obuhvaća sljedeće teme: postupak posvojenja, rast i razvoj djeteta, razvojne mogućnosti i potrebe djeteta, razvoj vezivanja i privrženosti, razvoj i formiranje identiteta djeteta, važnost porijekla i bioloških roditelja u životu djeteta, problemi separacije i gubitka bioloških roditelja, kako i kada reći djetetu da je posvojeno, kako se nositi s gubitkom, proces tugovanja, značaj posvojenja djece koja su prošla rano djetinjstvo, posvojenje i razvojni periodi, poteškoće i potrebe posvojenog djeteta, važnost pozitivne veze između posvojitelja i djeteta, emocije i njihova kontrola, samopouzdanje djeteta, disciplina i odgojne metode. Program se provodi u okviru 12-13 radionica jedanput tjedno u malim grupama do 16 polaznika i u trajanju od dva sata. Susreti uključuju kratka

predavanja, diskusije u manjim grupama i u velikoj grupi, interakcijske vježbe i razmjenu iskustava. Autorice i voditeljice programa su obiteljske terapeutkinje Vlasta Grgec-Petroci, socijalna radnica i Mirjana Marčetić Kapetanović, psihologinja, obje s dugogodišnjim iskustvom u radu s posvojiteljima. U program se uključuju i bivši polaznici realizirani posvojitelji kao gosti na pojedinim radionicama (<http://nadruginacin.hr/skola-za-posvojitelje>).

3. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Cilj ovog istraživanja je opisati doživljaj učinkovitosti programa edukacije i pripreme posvojenja „Škola za roditelje“ pri udruzi „Na drugi način“ iz perspektive sudionika i voditeljica programa. Istraživačka pitanja su:

1. Kako sudionici (polaznici i voditeljice programa) opisuju svoje iskustvo sudjelovanja u programu edukacije i pripreme posvojenja?
2. Kako sudionici (polaznici programa) povezuju svoje iskustvo sudjelovanja u programu edukacije i pripreme posvojenja s doživljajem vlastite spremnosti za ulogu posvojitelja?
3. Što sudionici (polaznici i voditeljice programa) vide kao mogućnost unaprjeđenja programa edukacije i pripreme posvojenja?

4. Metodologija istraživanja

4.1. Sudionici istraživanja

Ciljana populacija ovog istraživanja su polaznici koji su završili program edukacije i pripreme posvojenja „Škola za roditelje“ pri udruzi „Na drugi način“ (šestero posvojitelja s realiziranim posvojenjem i troje potencijalnih posvojitelja, ukupno N=9) i voditeljice koje su ujedno i autorice samog programa (N=2). Radi se o prigodnom uzorku sudionika. Među sudionicima polaznicima koji su završili program edukacije i pripreme posvojenja petero je ženskog, a četvero muškog spola. Prosječna dob sudionika polaznika edukacije je 39,1 godina. Sudionici polaznici edukacije uglavnom imaju završeno srednjoškolsko obrazovanje, a program su završili u prosjeku prije 3,5 godina. Većina posvojitelja je nakon završetka programa u roku od godine dana ostvarila posvojenje.

Voditeljice i autorice programa te ujedno i sudionice istraživanja su socijalna radnica i psihologinja, obiteljske psihoterapeutkinje, sa stalnim zaposlenjem u Centru za socijalnu skrb Zagreb i s preko 20 godina radnog staža. Od 2005. godine su započele provedbu programa i kontinuirano ga provode već deset godina.

4.2. Metoda istraživanja i obrade podataka

Provedena je jedna fokusna grupa s posvojiteljima i jedan grupni intervju s potencijalnim posvojiteljima koji su završili program edukacije u udruzi „Na drugi način“. S voditeljicama programa su provedena dva odvojena polustrukturirana intervjuja. S obzirom na to da je istraživanje evaluacijskog karaktera, bilo nam je važno uključiti različite perspektive i zato smo koristili triangulaciju. Prema Flicku (2009.) triangulacija znači da istraživač uzima u obzir različite perspektive o problemu koji se istražuje ili općenito govoreći u odgovaranju na istraživačka pitanja. Patton (1987.) govori o četiri vrste triangulacije: 1. triangulacija podataka, 2. triangulacija istraživača, 3. triangulacija teorija i 4. metodološka triangulacija. U kontekstu ovog istraživanja koristili smo metodološku triangulaciju i triangulaciju podataka koju Patton (1987.) definira kao upotrebu više izvora podataka s različitim statusnim pozicijama ili stajalištima. Patton (1987.) piše o upotrebi kvalitativnih metoda u evaluaciji u slučajevima kada postoji interes za prikupljanjem detaljnih, deskriptivnih informacija o programu sa svrhom unaprjeđenja samog programa te potrebe za informacijama o kvaliteti programa u smislu kvalitete programske aktivnosti i učinaka. Lista pitanja za fokusnu grupu i grupni intervju sastoji se od šesnaest otvorenih pitanja. Uz dva pitanja za uvod u temu, listom pitanja smo propitali iskustva sudionika vezano za sudjelovanje u programu, učinke samog programa te mogućnosti unaprjeđenja programa. Lista pitanja za intervjuje sastoji se od dvanaest otvorenih pitanja kojima se ispituju iskustva voditeljica programa i mogućnosti za unaprjeđenje programa. Podaci su transkribirani i analizirani tzv. analizom okvira, koja se koristi kad je iz dotadašnjih spoznaja moguće unaprijed izabrati teme koje će predstavljati „okvir“ prikupljanja i analize kvalitativne građe. Sam analitički proces uključuje pet faza: upoznavanje s građom, definiranje tematskog okvira, indeksiranje (kodiranje), unošenje u tablice, povezivanje i interpretacija (Ritchie, Spencer, 1994., prema Srivastava, Thomson, 2009.). Unaprijed smo definirali tematski okvir prema istraživačkim pitanjima.

4.3. Postupak provedbe istraživanja

Do sudionika istraživanja smo došli preko udruge „Na drugi način“. Prije provođenja istraživanja kontaktirana je voditeljica programa Vlasta Grgec-Petroci koja je potencijalnim sudionicima istraživanja ukratko objasnila svrhu i cilj istraživanja te ih zamolila za dopuštenje za prosljeđivanje njihovih kontakata istraživaču. Nakon toga istraživač se direktno obratio polaznicima koji su dali dopuštenje da ih se kontaktira s pozivom za sudjelovanje u istraživanju. U pozivu na sudjelovanje u istraživanju je detaljno objašnjena svrha i cilj istraživanja, posebno je istaknuto načelo povjerljivosti i sudionici su unaprijed obaviješteni o snimanju razgovora. Time je omogućeno sudionicima da daju informirani pristanak na sudjelovanje u istraživanju, uz ostavljenu mogućnost da u bilo kojem trenutku mogu odustati od sudjelovanja te da ne moraju odgovarati na pitanja za koja procijene da to ne žele. Sudjelovanje u istraživanju je bilo dobrovoljno, a ispitanicima je zajamčena anonimnost. Istraživanje je provedeno tijekom svibnja 2015. godine u prostoru udruge “Na drugi način”. Fokusna grupa, grupni intervju i intervjuji su snimani diktafonom uz pristanak sudionika. Fokusna grupa trajala je 1 h i 45 min, grupni intervju trajao je 1 h i 13 min, dok su intervjuji s voditeljicama trajali po oko 45 minuta.

5. Rezultati i rasprava

U prikazu rezultata zasebno je opisana perspektiva polaznika i voditeljica programa. Za svako istraživačko pitanje identificirane su relevantne teme i podteme dobivene analizom odgovora sudionika.

5.1. Perspektiva polaznika programa edukacije i pripreme posvojenja

5.1.1. Doživljaj iskustva sudjelovanja u programu edukacije i pripreme posvojenja

Sudionici svoje iskustvo sudjelovanja u programu edukacije i pripreme posvojenja opisuju kroz doživljaj grupne interakcije, zadovoljstvo radom voditeljice, zadovoljstvo vlastitim sudjelovanjem u programu i pozitivne osjećaje vezane

uz sudjelovanje u programu.

Sudionici doživljaj grupne interakcije opisuju kroz razmjenu iskustava među članovima („*Razmjenjivali smo iskustva i izmjenjivali smo sve informacije koje smo dobili.*“ (S6)), dobru atmosferu u grupi („*U našoj grupi je bila dobra atmosfera, otvorena.*“ (S3); „*Uvijek je pozitivna atmosfera bila.*“ (S6)), druženja po završetku radionica („*Znači svaki put nakon grupe bi išli na kavu.*“ (S1, S5)), osjećaj grupne kohezije („*Nas je stvarno jedan mali razred bio svi smo se zapravo povezali u grupi.*“ (S8)) i stjecanje prijateljstva („*Znači skoro svi parovi koji su bili i danas se družimo, svi smo stekli prijatelje.*“ (S3); „*Kako je to išlo prema kraju zapravo upoznaš ljude dobiješ neke prijatelje*“ (S8)). Kvaliteta interakcije među polaznicima zasigurno je bitan segment sudjelovanja u programu, posebno ako uzmemu u obzir interaktivni dio sudjelovanja polaznika gdje su pozvani da s grupom podijele neka osobna razmišljanja i iskustva. Istaknut je i problem zatvorenosti određenih polaznika što je onda imalo utjecaj na cijelu grupu („... *u našoj grupi je bilo dosta zatvorenih ljudi, znači koji nisu navikli komunicirati pred nepoznatim ljudima i iznositi neke osobne stavove, tek pred kraj su se počeli otvarati minimalno.*“ (S1)). U ovom programu se vidi važnost razmjene informacija jer su problemi, stavovi, iskustva svakog polaznika specifični i predstavljaju put k novim saznanjima za cijelu grupu. To su istaknuli i sudionici istraživanja („*Ovo je super što šarenije to bolje, ta neka različitost zapravo je jako pozitivna.*“ (S2); „*Vidiš neko drugo gledište i uopće razmišljanje i malo se zapitaš da li si ti u pravu ili netko drugi* (S1)).

Polaznici programa svoje iskustvo sudjelovanja u programu opisuju i kroz zadovoljstvo radom voditeljica koje se očituje u njihovoј percepciji entuzijazma i topline u pristupu voditeljica radu i polaznicima („*Ono baš su s velikim entuzijazmom to radile.*“ (S5); „...*mislim možeš doći i odslušati ih, ali baš toliko topline... dođeš i osjetiš kako te netko razumije, netko ti želi pomoći, netko je dobronamjeran.*“ (S6)), stručnom vođenju programa („*Samo vođenje programa je dobro, mene uvijek zanima taj praktični dio kroz razgovor iako znam da mora postojati teorijski prikaz.*“ (S2); „...*znaju prenijet znanje i znaju to neko uvjerenje usadit polaznicima... stvarno su se koristile svim mogućim metodama, oružjima, sredstvima da nas teleportiraju u taj novi svijet.*“ (S7)), posjedovanju znanja iz metoda grupnog rada („*Muslim da imaju jako dobra znanja u povezivanju grupe,*

znači stvaraju grupe koje su međusobno povezane... (S7)), dojmu o voditeljima kao osobama od povjerenja koje su i dalje na raspolaganju („Imam osjećaj da sutra nazovem da trebam pomoći mislim da bih za 5 min imala dogovoren sastanak“ (S1); „Meni su voditeljice osobe kojima ja vjerujem.“ (S4); „Puno mi znači što sam ih upoznala i što sam stekla dojam da im se može obratit.“ (S9)). Iz izjava sudionika zamjetno je je da su svojim pristupom, znanjem i stručnošću voditeljice programa pridonijele tome da se sudionici osjećaju ugodno na radionicama i da se međusobno povežu, a to i jest funkcija voditelja kao onoga koji olakšava i potiče, pokazuje suosjećanje, potiče članove da iskažu svoje brige i osjećaje i pomaže grupi da razvije klimu podrške i razumijevanja (Ajduković, 1997.).

Zadovoljstvo vlastitim sudjelovanjem u programu opisuju kroz iskustvo vlastitog otvaranja u grupi i dobivanja povratne informacije od grupe („Ja sam inače zatvorena, ali sam ovdje odlučila biti otvorena jer mislim da sam došla s nekim ciljem i ako ja budem zatvorena taj cilj ne da neću postići već da će mi biti puno jednostavnije ako kažem ono što mislim i što želim.“ (S1); „To vjerojatno i je ključ doći iskreno, mislim ja sam siguran da je mene iskrenost koju sam ovdje donio, od pronalaska djece pa ono do samog tog postupka donijela ovako super.“ (S2), „Mislim da je prvenstveno važno biti otvoren i iskren, znači nekako u tom dijelu pobijedit sebe, izložit se na neki način i informacije koje dobiješ u zamjenu su neprocjenjive.“ (S3)), motivaciju za pohađanje radionica („...Nijednom nisam došao ono idem to odradit. Ja sam s veseljem svaki put išao. Nismo nijedan termin fulali... ali rijetko kad u životu je bilo toliko entuzijazma pohađat nešto.“ (S2); „Mi smo došli baš onako sa željom čut, vidjet, saznati, ono učiti.“ (S6)), aktivno sudjelovanje na radionicama („...tako da sam u pravilu sudjelovala aktivno u svakoj radionici.“ (S1); „Čak i ovo crtanje sam se silio, izrazi svoje osjećaje... ali sam stvarno dao ono sve od sebe ne bi li nešto iznjedrio.“ (S2)). Vlastito sudjelovanje u programu je ujedno usko vezano i uz suradnju među polaznicima na način da vlastito aktivno sudjelovanje u programu znači i dobitak za cijelu grupu.

Sudionici svoje iskustvo sudjelovanja u programu edukacije i pripreme posvojenja opisuju i kroz pozitivne osjećaje vezane uz sudjelovanje u programu koje opisuju kroz osjećaj olakšanja da nisi sam („Prvi put sam se našao u okruženju s ljudima koji imaju slične, a opet specifične probleme, svaki par i u tom trenutku

to mi je bilo užasno olakšavajuće jer smo vidjeli da u tome nismo sami, da ti problemi perzistiraju i da ih je nažalost sve više i više.“ (S3); „... dođeš tu i dobiješ podršku i iskustva drugih ljudi i vidiš da nisi sam.“ (S6)), osjećaj ugode („... meni je bilo baš onako ugodno, dobro sam se osjećala.“ (S1); „Jednom riječju ugoda je da smo bili umorni i svakakvi.“ (S2); „Ugodno, nekad umorno s posla, ali velim baš te to opusti.“ (S5)), ohrabrenje za dalje („Znaš da si ovdje uvijek dobrodošao s bilo kakvim pitanjima i problemima i situacijama i psihičkim stanjima i znaš da ćeš izići kao div odavde.“ (S3); „... baš onako ohrabrujuće.“ (S6); „Ja bih nekako otišla osnaženo.“ (S7)). Ovaj nalaz zapravo potvrđuje i nalaze vrednovanja dvaju programa u SAD-u koji su pokazali da polaznici imaju pozitivne osjećaje vezane za sudjelovanje u programu, iako su bili svjesni zajedno sa stručnjacima da program nije lagan (Boatright i sur., 2005.). Također su isticali važnost osjećaja da nisi sam sa svojim problemima, tj. da dobiješ grupnu podršku i to je jedan od važnijih razloga zašto potencijalni posvojitelji pozitivno vrednuju grupni pristup.

5.2.1. Doživljaj odnosa iskustva sudjelovanja u programu s doživljajem vlastite spremnosti za ulogu posvojitelja

Sudionici programa povezuju svoje iskustvo sudjelovanja u programu s doživljajem vlastite spremnosti za ulogu posvojitelja kroz sljedeće tematske cjeline: učvršćivanje odluke o posvojenju i motivacija za dalje, realnija slika o posvojenju te spoznaje o specifičnim temama.

Pod učvršćivanjem odluke o posvojenju i motivacija za dalje, sudionici navode doživljaj osobne sigurnosti u odluku o posvojenju („Što je najbitnije što sam dobila, ja sam bila sigurna i prije u ovu odluku, ali s ovom školom kao neki pečat na ono što sam ja odlučila, točka na i.“ (S1); „Sigurnost da to uistinu želim i da nemam nikakvih dilema.“ (S2)), jačanje želje za daljnju borbu („Bio nam je to vjetar u leđa, nešto što te je guralo ne znam idućih tjedan dana da se boriš, ono da se borimo.“ (S6); „Još me više učvrstilo u želji, još me potjeralo naprijed.“ (S9)), stjecanje samopouzdanja („Stvarno dobiješ to nekakvo samopouzdanje.“ (S3); „Napunilo me samopouzdanjem za sve ostalo.“ (S5); „Stekli smo samopouzdanje da ćemo moći riješit sve te probleme na koje ćemo

naići. „(S7)), smanjivanje nekih strahova vezano uz vlastita očekivanja („Ja bih rekla da sam se ja tu oslobođila nekih strahova koje nisam mogla niti definirati ranije.“ (S4); „... ja sam se recimo možda više bojala tih ispada i psihičkih problema djece prije radionica nego nakon, to mi već nešto znači.“ (S7)). Ovo je vrlo važan nalaz unutar ovog istraživanja jer učvršćivanje odluke o posvojenju znači zapravo i ispunjenje jednog od ciljeva programa. Odluka o posvojenju je praćena gubitkom i potrebotom parova da napuste identitet biološkog roditeljstva prije nego se počnu identificirati s roditeljstvom posvojenog djeteta (Brodzinsky, Pinderhughes, 2002.). Upravo je priprema potencijalnih posvojitelja prilika za rješavanje dilema i donošenje čvrste odluke oko posvojenja, onda temeljene na informacijama. Podaci dobiveni u ovom istraživanju sukladni su onima dobivenim pri evaluaciji programa u Virginiji, u SAD-u, koja je pokazala da je 40 % polaznika prije sudjelovanja u programu izjavilo da je donijelo čvrstu odluku o posvojenju, a nakon sudjelovanja u programu se taj postotak podigao na 82 % polaznika (Farber i sur., 2003.). Motivacija za dalje također je značajan učinak programa. Stjecanje samopouzdanja i smanjivanje nekih strahova pozitivno djeluju na potencijalne posvojitelje i njihovu daljnju borbu za zasnivanjem posvojenja. Henderson i Sargent (2005.) izvještavaju o smanjenju cjelokupnog stresa nakon sudjelovanja u programu i osjećaju polaznika da će se moći nositi sa svim izazovima. Gilkes i Klimes (2003.) ističu povećano samopouzdanje kod polaznika slijedom poboljšanja znanja o roditeljskim vještinama, nakon kojeg se osjećaju osnaženo za nošenje s različitim bhevioralnim problemima djeteta.

Stjecanje realnije slike o posvojenju sudionici opisuju kroz podizanje svjesnosti o specifičnim poteškoćama posvojenog djeteta („...mislim da postoje prevelika očekivanja potencijalnih posvojitelja da su ta djeca bomboni, savršeni, mislim to su mali ljudi sa svojim poteškoćama plus ove specifičnosti.“ (S3); „Sva djeca koja su posvojena su djeca s posebnim potrebama ako ništa onda zbog toga što nemaju te biološke roditelje.“ (S4)), realniju sliku o roditeljstvu posvojenog djeteta („Nekakvu sigurnost da smo pripremljeni na nešto neočekivano i da uopće shvatiš koji je koncept roditeljstva veliki džumbus i kaos, ali da plivaš u tome kako znaš i specifični problemi su ono što se cijelo vrijeme provlači.“ (S3); „... ja bih uvijek imala nekakvu pozitivnu sliku kako će dijete biti sretno sad je ono došlo u neku novu obitelj, međutim tamo na tečaju sam ja onako malo vi-djela, one su

*nam dale uvid da će tu biti i poteškoća...mene su nekako spustili na zemlju, neće sve biti ok, ali ok sve se može popraviti, sve može biti dobro.“ (S9)), potpuno nove spoznaje o kojima prije uopće nisu razmišljali („Neke stvari koje ti uopće nisu pale na pamet netko te je povukao za rukav i rekao ok ... daju puno informacija o kojima ne bismo razmišljali da nismo bili tu.“ (S1); „Hrpa stvari koje čovjek kad mu je dijete doma nema šanse da bi mu pale na pamet, a kad bi se i sjetio promišljat o tome vjerojatno bi dosta stvari u krivu stranu otislo...Ja se baš uvijek pitam što bi bilo da nismo išli u tu školu, onako nisam nekakav prorok i vudu, ali stvarno mi je to pitanje palo na pamet jel bi nam se ovo dogodilo pod broj jedan i da nam se je dogodilo kako bi to spremno dočekali, mislim da bi tu sad djecu gledali onako da bi bilo jako čudno.“ (S2)). Brodzinsky (2008.) ističe realan i uravnotežen pogled na posvojenje kao jednu od glavnih preporuka među smjernicama za najbolju praksu. Dosadašnja istraživanja također upućuju na podatak da potencijalni posvojitelji često imaju nerealna očekivanja prije posvojenja i da zapravo ne prihvataju činjenicu da postoje razlike u roditeljstvu biološkog i roditeljstvu posvojenog djeteta (Farber i sur., 2003.). Stoga važnost pripreme upravo leži u tome da se roditelje na neki način informira, ali i osnaži s novim znanjima i vještinama kako bi se oduprijeti izazovima s kojima će se suočavati. U istraživanju Boatright i sur. (2005.) polaznici programa pripreme također navode osjećaj realnosti koji im je dalo sudjelovanje u programu i shvaćanje kako zapravo nisu oni u fokusu, već dijete, dobivanje uvida u prava i osjećaje samog djeteta. Jedna sudionica je naglasila kako je na radionicama dosta toga proživljavala iz „cipela djeteta“ („Ipak su nas natjerali na proživljavanje nekih stvari... prisilili su nas, mislim prisilili kad čovjek čita o nekom je jedno, ali kada si prisiljen proživjet, osjećati se novi u stanu, moraš jesti zobene pahuljice, a čitav život si doručkovao nešto drugo... konkretne su stvari bile, puno realnije iz cipela djeteta...puno toga smo gledali iz cipela djeteta.“ (S7)). Sudjelovanje u programu donijelo je osjećaj veće pripremljenosti za buduće izazove. Ovi rezultati zapravo još jednom govore u korist obaveznosti pohađanja programa edukacije i pripreme posvojenja. Također je zanimljivo da su naši sudionici u fokusnoj grupi i grupnom intervjuju došli do zaključka da bi ovakvi programi bili potrebni i za biološke roditelje („Dio od školice bi trebao znati svaki mama i tata, bez obzira primijenili ne primijenili, ali te stvari nekako abeceda se mora znati.“ (S3); *Stvarno mislim**

da bi takvo nešto trebali proći ne samo posvojitelji, već i biološki roditelji. “; „Ja sam nekako došla do zaključka da bi to svaki biološki roditelj trebao proći.“ (S9). Osnovna razlika između općenitih programa za roditelje i programa namijenjenih za posvojitelje je što je svrha programa za posvojitelje da povećaju roditeljske vještine, a svrha programa za roditelje je da preoblikuju neadekvatno roditeljstvo (Rushton i sur., 2006.).

Spoznanje o specifičnim temama se očituju kroz širenje horizonta o karakteristikama djeteta koje bi htjeli posvojiti („... *pomoglo mi je da raširim gledanje u smislu što bi htjeli posvojiti uvijek se nekako taj stereotip provlači bebe bebe... onda meni to stvarno počelo ići na živce... na kraju smo posvojili dva dečka od sedam godina...*“ (S2)), spoznanje o važnosti identiteta posvojenog djeteta („*Bio mi je značajan uvid u pravo djeteta u smislu što ono nosi sa sobom kad odlazi u novu obitelj, nisam shvaćao da bi netko htio da izbriše to prije... jel bi ja htio da meni netko izbriše iz zadnja dva dana mog života i osobe koje sam upoznao, ne bi*“ (S2)), stjecanje saznanja o tome kako reći djetetu da je posvojeno („...*kako reći djetetu da je posvojeno...želiš da djeca to znaju i sve, ali nikad nemaš načina kako to sve... i to je onako jedna od glavnih stvari s kojima smo otišli....Neka ideja se tu iskristalizirala.*“ (S6)). Istraživanje Farbera i sur. (2003.) je također pokazalo da potencijalni posvojitelji imaju preferencije da posvoje malo dijete. Teme vezane uz to kako reći djetetu da je posvojeno, identitet posvojenog djeteta, razvojne promjene kod djece u različitim fazama životnog ciklusa, su redoviti dio sadržaja programa pripreme za posvojitelje (Brodzinsky, 2008.).

U ovom dijelu rezultata vezanom uz učinke programa potrebno je još razlučiti razliku između perspektive posvojitelja i potencijalnih posvojitelja koji su završili program. Naime, evidentno je da sudionici posvojitelji nakon što su dobili dijete vide puno jasnije učinke ovog programa jer su s dolaskom djeteta u obitelj dobili i priliku za primjenu stečenog znanja i vještina. Njihove izjave idu i slijedom toga da ono što su spoznali i naučili u programu sada primjenjuju u konkretnim situacijama („*To se iz dana u dan pokazuje kad smo posvojili djecu, svaki dan ako se čovjek osvrne može naći nešto korisno, sjeti se nekog djela nekog predavanja ili neke rečenice koja je odzvanjala i od gostiju, ali i samog programa i predavačica... ne znam je li bi mogao naći ijednu zamjerku ili nešto što je bilo nepotrebno. Baš lijepo se svaki dan ocrta nešto iz te školice.*“ (S1);

„Meni je program odličan, često sam znala poslije listati te skripte, pogotovo kad smo posvojili, onda listaš te skripte i sve akcije imaju neki smisao.“ (S6)). S druge strane, potencijalni posvojitelji još čekaju na posvojenje djeteta i teže im je vidjeti dalekosežnije učinke programa. To se vidi i kroz njihove izjave („Ne mogu reći da mi to sve skupa nije intuitivno, ali ipak su jasni ...na suho kako bih rekla bez djeteta, bez stvarne situacije... tko zna što će biti najbolja reakcija i da li ću je pogoditi, često možda neću i bio loški roditelj možda često neće, ali mislim sve će biti u redu, radimo na pravim stvarima, to nam je dao tečaj... uvijek nas čekaju neka iznenađenja, veselimo im se, ali smo bolje opremljeni“ (S7); „Onako sve će to nama doći vjerojatno u praksi kad dođe do tog trenutka onda ćemo se sjetiti...“ (S8)).

5.1.3. Mogućnosti za unaprjeđenje programa

Sudionici kao mogućnost unaprjeđenja programa navode vremensko, sadržajno i procesno unapređenje programa. Osim mogućnosti za unaprjeđenje samog programa sudionici navode i preporuke na razini sustava koje se odnose na prepozнатu potrebu za konstantnim praćenjem i osiguravanjem podrške posvojiteljskim obiteljima.

Sudionici navode preporuku za vremenskim produljenjem trajanja programa („Jedino prekratko traje... Da smo mi imali još mjesec dana duže da bi se ljudi jednostavno osjećali sigurno aha sad sam tu poznajem ove ljudi sad napokon mogu pričati o onom što sam ja... znam da je to problem vremenski iz-voditeljicama, ali mislim da bi bilo bolje da to se mrvicu razvuče.“ (S1); „Sve se svodi na to da treba duže trajati.“ (S2)).

Sadržajno proširenje programa uključuju preporuke sudionika za uključivanjem više gostiju posvojitelja u pripremu („Moglo je gostovati više parova...kad ti netko realnu priču jedan na jedan uživo iznese daje dojam koliko je to stvarno.“ (S2); „I mi bi dodali više gostiju.“ (S7)), posebice više gostiju posvojitelja s dugogodišnjim iskustvom („Ja bih volio recimo čut iskustva roditelja koji imaju iskustva s posvojenom djecom već od desetak godina... kako su mislim pakao puberteta... da čujem uz obične stvari koje muče te tinejdžere i te njihove posebnosti i kako roditelji s tim isto izlaze na kraj.“ (S3); „...bilo bi zanimljivo čut

nekoga tko je prije deset godina posvojio. "(S9)", upoznavanje s iskustvom odraslog posvojenika („...čut posvojenog odraslog čovjeka kako je to doživio.“ (S5) „Ili s nekim odraslim posvojenikom.“ (S6)), uvođenje teme međunarodnog posvojenja („Ja sam se sad zadnjih dana počela baviti mišlju o posvajanju izvana, što recimo tu nisam čula ni slova... kao oni su se najviše bazirali na tu to je ok, ali i to su situacije moguće... to bi se trebalo dati više informacija znači mogućnost postoji nije nešto što je zabranjeno pa sad ne možemo o tome pričati.“ (S9)).

Preporuka na procesnoj razini odnosi se na prepozнатu potrebu za više interakcije u programskim aktivnostima („...da imamo malo više interakcije. Mi smo dosta gledali u projektor, pa smo imali skučeni dio za raspravu, mislim da bi rasprava trebala biti duža.“ (S1); „Najbolje ono u čemu smo mi sami sudjelovali jer ima nešto što one ispredaju, a onda smo mi sami trebali sudjelovati... meni je to onda bilo baš se uhvatiti da moraš razmišljati, a ono kad one pričaju misli ti i odlete.“ (S9)). Navodi sudionika zapravo čine temeljne preporuke za unapređenje programa. Evidentno je da potencijalnim posvojiteljima jako koristi čuti iskustva realiziranih posvojitelja da dobiju realniju sliku i zapravo takvih iskustava nikad dosta jer ipak svaka posvojiteljska obitelj je specifična, različita su obilježja djece koja su posvojena i različiti se problemi i poteškoće pojavljuju. Preporuka o više interaktivnog dijela u programu se zapravo poklapa s već spomenutom tezom Brodzinskog (2010.) o prilagođavanju metoda rada stilu učenja odraslih. Teško je održati koncentraciju na predavanje kod odraslih, dok će ih aktivnosti u kojima sami sudjeluju natjerati na razmišljanje i u većoj mjeri zainteresirati za sadržaj. I u drugim istraživanjima polaznici programa jako korisnima vrednuju praktične dijelove programa poput rasprava u malim grupama ili igranje uloga, kao i goste predavače (Boatright i sur., 2005.; Selwyn i sur., 2009.). Stoga ne čudi još veći interes za proširenje programa tim sadržajima.

Kao mogućnosti za unapređenje na razini sustava, sudionici prepoznaju važnost kontinuiranog praćenja i stručne podrške posvojiteljskim obiteljima („Trebamo taj kontinuitet. Bilo bi mi drago kad bi školica pratila i dalje posvojiteljske obitelji, da se to prati na način da vide kako su djeca, kako su roditelji, kako su bake, djedovi, mislim da bi to bio korak dalje što se toga tiče... trebao bi nam profil psihologa isključivo za posvojenu djecu i posvojitelje“ (S3); „Mi smo si dobro s tim posvojenjem svi zajedno, ali to je ono opet neki mač koji visi

*nad nama i koji svako mao pada i svaki put pogodi nekoga više ili manje, ne reagiraš uvijek dobro... potrebna nam je podrška i suradnja nakon završetka programa i roditeljima i našoj djeci.“ (S4)); „fali ovaj dio poslije... nakon što dijete dođe doma jako ti je to potrebno, moraš listat skriptu opet, kad bi imao grupu opet, kad bi imao voditeljice... znači treba program za posvojitelje.“ (S6)) te potrebu za razmjenom iskustava između posvojitelja („Meni to jako koristi, meni to očito jako fali taj izvor iskustva, ono ja pričam i s mamom i s frendom i svatko te sasluša dapače, ali fali uvijek nešto.“ (S2); „Možda na mjesecnoj bazi nekakav sastanak razmjena iskustava... pa tko može dođe.“ (S9)). Posvojenje je jedna činjenica s kojom se obitelj mora nositi cijeli život i u različitim životnim fazama na određeni način pogađa sve članove obitelji. Stoga su posvojiteljske obitelji u stalnoj potrebi za podrškom. Naši nalazi nekako očituju žudnju sudionika za razmjenom iskustava i podrškom, kako stručnom tako i onom dobivenom od drugih posvojitelja. Upravo je to i preporuka u vodiču za procjenjivanje potreba posvojiteljskih obitelji pod naslovom *Practice guidance on assessing the support needs of adoptive families* (Department for education and skills, 2005.). Naime, za posvojitelje se preporučuje stručna podrška u obliku grupnih programa, obiteljske terapije, osobnog savjetovanja te podrška od drugih posvojitelja u obliku grupe podrške. Također, u grupnom intervjuu s potencijalnim posvojiteljima jedna sudionica je iznijela potrebu za kontinuitetom podrške i u razdoblju čekanja na posvojenje.*

5.2. Perspektiva voditeljica programa edukacije i pripreme posvojenja

5.2.1. Doživljaj iskustva sudjelovanja u programu edukacije i pripreme posvojenja

Voditeljice programa opisuju svoje iskustvo sudjelovanja u programu edukacije i pripreme posvojenja kroz konstantno učenje i stjecanje novih iskustava, stalnu prisutnost potvrde o svrshodnosti programa, zadovoljstvo suradnjom s polaznicima programa te kvalitetu suradnje između voditeljica.

Konstantno učenje i stjecanje novih iskustava voditeljice programa opisuju kroz dobivanje uvida u način promišljanja polaznika o posvojenju („*Ono*

što mi koristi i što mi je koristilo su njihova razmišljanja jer oni nemaju roditeljskog iskustva...korisna nam je informacija da vidimo kako oni razmišljaju, kako doživljavanju posvojenje, kakvu oni imaju percepciju oko toga“ (2)), stjecanje novih iskustava („Svaka radionica i svaki ciklus programa je obogaćivao i nas, mi smo svaki put stekle neko novo iskustvo koje smo mogle prenijeti.“ (1); „Otkrivamo i mi nove stvari s kojima se susrećemo.“ (2) i potrebu za stalnim učenjem („Učila sam i ja zajedno s njima i učim i danas“ (1); „Uvijek treba učiti.“ (2)).

Svoje iskustvo sudjelovanja u programu edukacije i pripreme posvojenja voditeljice opisuju i kroz prisutnost potvrde o svrshodnosti programa kojeg provode, a opisuju ju kroz osjećaj korisnosti metode rada za polaznike („Osjećamo da radimo potreban dobar rad i da radimo nešto što je potrebno i što oni osjećaju korisnim... stalno ta jedna potvrda da ljudima to treba... da je to svrshodno i da treba raditi na taj način... da ljudima pomažemo, a meni je to onako dobar osjećaj.“ (1); „Mene veseli kao prvo rad s posvojiteljima ... kad vidite da ljudi to dobro prihvaćaju i zaista imaju nešto od toga vi zapravo dobivate neki polet i motivaciju.“ (2)), pomoći u razrješavanju dilema polaznika („...da riješe neku dilemu oko posvojenja, ako još eventualno imaju pitanja“ (1); „...da eventualno razbijemo neke predrasude... da rasvijetlimo neke stvari koje njih muče, tako da s te strane mislim da im je jako pomoglo.“ (2)), prilika za osnaživanje polaznika („...ipak daje ljudima mogućnost da čuju neke stvari s kojima se nisu imali slične sresti, upoznati ih... da ih upozorimo na sve ono što ih čeka... da vide da se dobro sve to može povući koliko se god u nekom dalnjem trenutku činilo teško... ako čuju takve stvari onda će osjećati manje straha, imat će više samopouzdanja i neće misliti ovo sve skupa nije dobro, neće na dobro izaći“ (2)) te prepoznatost programa od strane drugih kolega („CZSS kolegice su surađivale, upućivale, preporučivale im da se upute, da se obrate nama... i kolege naše su cijenile to što radimo. Naime, bilo je razmišljanja u smislu da škola za posvojitelje nije potrebna jer su posvojitelji nakon posvojenja roditelji i onda je to diskriminacija ako ih posebno uključimo u neki program...trebalo je stručnu javnost uvjeriti da je takav program potreban, da posvojenje nosi specifičnosti s kojima se susreću roditelji posvojene djece. Osnovna specifičnost je to da njihova djeca ne žive u obitelji u kojoj su rođeni... to je jedna specifičnost koja onda zahtjeva i edukaciju i pripremu.“ (1)). Ovo je vrlo važan nalaz unutar ovog istraživanja jer zapravo

upućuje na nužnost edukacije i pripreme potencijalnih posvojitelja, koja u ovom trenutku zakonom nije definirana kao obavezna.

Zadovoljstvo suradnjom voditeljica programa s polaznicima se očituje kroz doživljaj redovitosti dolazaka polaznika na radionice („*Većina je dolazila redovito, uvijek su dolazili u paru... i bili su doista redoviti. Od programa nitko nije odustao.*“ (1)), rad s motiviranim polaznicima („*Jedno lijepo iskustvo s ljudima koji su bili motivirani, koji su bili spremni dolaziti, naročito u onim početnim godinama kada su zaista dolazili isključivo motivirani ljudi...*“ (1); „*Mislim da imamo dobar odaziv... tu su ljudi koji to žele.*“ (2)), kvalitetnu suradnju s polaznicima („*Ja mogu opisati suradnju kao zaista jako dobru.*“ (1); „*...mi smo zadovoljni, komuniciraju s nama i prepoznajemo jedan ovako uvažavajući stav. Mislim da je dobra suradnja*“ (2)), ugodnu atmosferu na radionicama („*I mislim da neku dobru atmosferu stvaramo, nije to strogo akademski atmosfera, tu zna biti smijeha i upadica... dakle bude jedna dobra atmosfera tako se oni mogu dobro osjećati... jedno od pravila grupe je da sudjeluje svatko koliko želi i koliko može.*“ (2)), nastavak suradnje s polaznicima i nakon završetka programa („*...oni se nama javljaju i nakon završetka programa... bilo da nas obavijeste o nečem lijepom... bilo da nas nazovu i pitaju kada imaju neke nedoumice...* Suradnja je prisutna i na način da se naši polaznici koji su posvojili kasnije uključuju u provedbu programa razmjenjujući svoja iskustva na radionicama.“ (1)). Suradnja s polaznicima je zasigurno vrlo bitan čimbenik s obzirom na grupni princip rada. Voditelji su ti koji imaju direktni utjecaj na grupnu dinamiku i stvaranje dobre atmosfere, stoga ovo zadovoljstvo suradnjom s polaznicima jednim dijelom proizlazi i iz pristupa samih voditeljica. Također, ovdje se pokazao kao jedan segment zadovoljstva suradnjom s polaznicima i rad s motiviranim polaznicima, s obzirom na to da su u programu dosada sudjelovali ljudi koji su to uistinu željeli i za koje nije bio obavezan.

Kvalitetu suradnje među voditeljicama opisuju kroz doživljaj usklađenosti rada u suvoditeljskom paru na radionicama („*Moram naglasiti da smo se druga voditeljica i ja dobro podudarale, i otud je išlo to zadovoljstvo, nadopunjavale smo se definitivno i to je i grupa negdje primjećivala... nama su često znali reći da se vidi koliko smo nas dvije usklađene i koliko nas dvije dobro funkcioniрамo.*“ (1)) i razmjenu iskustava među voditeljicama („*... s drugom voditeljicom,*

stalno razmjenjujemo iskustva, komentiramo, jedna drugoj eventualno sugeriramo nešto, dolazimo do nekih ideja i rješenja zajedno.“ (2)). Usklađen rad na radionicama znači da voditeljicama rad u suvoditeljstvu odgovora, a razmjena iskustava im koristi da razmijene informacije o grupi, o pojedinim članovima i zbivanjima u grupi. Zapravo jedna od koristi suvoditeljstva je da imate izvor podrške, utjehe i povratne informacije (Ajduković, 1997.).

5.2.2. Mogućnosti za unaprjeđenje programa

Voditeljice programa mogućnosti za unaprjeđenje vide kroz proširenje programa, multidisciplinarni pristup i edukaciju stručnjaka te mogućnosti na razini sustava.

Mogućnost proširenja programa voditeljice vide u sadržajnom i vremenskom aspektu. Sadržajne mogućnosti unapređenja vide u mogućnosti produbljivanje tema („*Jedno proširenje s još nekim temama i produbljivanje tema koje sad možemo samo nekako globalno zahvatiti...da se pozabavimo nekim stvarima koje su jako bitne, ali ih mi možemo samo spomenuti, ukazati da im je to važno, ali se ne možemo tome posvetiti.*“ (2)), više participativnog praktičnog rada polaznika („*Muslim da bi sad trebali proširivati program u smislu dodavanja nekih sadržaja koji bi više uključivali same polaznike...više praktičnog dijela, više vježbi na kojima bi polaznici više prorađivali ono što radimo, gdje bi bili aktivnije uključeni... oni vole taj praktični rad...to je prilika njima da razmijene jako puno svojih razmišljanja, da čuju jedni druge i da donesu nove zaključke.*“ (2)). Voditeljice kao mogućnost unapređenje navode i povećanje broja sati edukacije („*U tih 30 ili 40 sati ne stigneš reći baš sve, iznijeti sve informacije koje bi možda posvojitelji trebali čuti... u tom programu od 30 sati se zapravo mogu dati samo osnove, ono što je kostur, što smo procijenili da je najvažnije da dobiju da se mogu snaći.*“ (1)). Ovdje možemo vidjeti da se i polaznici koji su završili program i voditeljice slažu oko vremenskog i

sadržajnog proširenja programa kao mogućnosti za njegovo unaprjeđenje. Očito je da polaznicima više odgovara taj praktični rad i da je zapravo bolji način učenja u smislu da ih se potakne na prorađivanje nekih vlastitih iskustava, ali i ulazak u svijet djeteta koje čeka na posvajanje.

U području mogućnosti unaprjeđenja postojećeg programa voditeljice su istaknule potrebu multidisciplinarnog pristupa i edukacije stručnjaka unutar koje kao preporuke ističu nužnost uključivanja različitih stručnjaka u program („*Suradnja različitih stručnjaka u provedbu našeg programa da bi oni, npr. psihijatri mogli svoje iskustvo dati.*“ (1); „*kako se bavimo nekom temom, da možemo i druge profile stručnjaka uključiti, da imamo jedan multidisciplinarni pristup.*“ (2)), edukaciju stručnjaka u području posvojenja („*...da se tema posvojenja uvede u formalno obrazovanje stručnjaka što dosada nije slučaj, da više stručnjaka bude educirano da se bolje poznaje područje posvojenja.*“ (1)), edukaciju i superviziju izvoditelja („*... edukaciju izvoditelja, mi se uglavnom samoeduciramo, potrebno je stalno praćenje stručne literature, bitno je cijeloživotno obrazovanje i edukacija stručnjaka, kao i redovita supervizija svih voditelja programa.*“ (1)), suradnja voditelja programa s kolegama iz CZSS-a („*... da naše kolege u CZSS-ima educiramo ili naprsto pružimo nekakvu stručnu pomoć, upoznamo ih s našim iskustvima u samom procesu pripreme potencijalnih posvojitelja, obrade...razmjena iskustava da se vidi zapravo na što bi se više trebala obratiti pažnja.*“ (2)). Edukacija stručnjaka je vrlo bitan segment sustava posvojenja jer je njihova uloga iznimno značajna u procesu pripreme posvojitelja, kao i u cijelom postupku. Potrebna je veća zastupljenost tematike posvojenja u formalnom obrazovanju pomagačkih struka. Prema Brodzinskom (2008.) u programima svih obrazovnih ustanova za socijalne radnike, psihologe, kliničke socijalne radnike, psihijatre, obiteljske i bračne terapeute treba biti zastupljena tema posvoje-

nja. Nadalje, razmjenom spoznaja i iskustava iz programa s kolegama iz CZSS-a koji provode obradu potencijalnih posvojitelja, sudjelovanje u programu se može povezati s postupkom obrade i doprinijeti da se u procesu obrade donese adekvatna odluka na temelju većeg broja utemeljenih informacija. U literaturi se ističe potreba za edukacijom stručnjaka. Prema Kennedy Porch (2006.) iznimno je važno da stručnjaci posjeduju stručna znanja iz područja posvojenja temeljena na aktualnoj stručnoj literaturi, istraživanjima i profesionalnoj edukaciji. Na taj način se izbjegavaju kriva shvaćanja i stereotipi vezani uz posvojenje. Teme kojih stručnjaci trebaju biti svjesni za adekvatno savjetovanje u području posvojenja su: gubitak, identitet, različitost iskustava, priznavanje razlika te stigmatizacija (Kennedy Porch, 2006.).

Mogućnosti na razini sustava opisane su kroz potrebu za osiguravanjem podrške za vrijeme čekanja na zasnivanje posvojenja („... *to bi možda bila osnovna preporuka da se nakon završenog osnovnog programa nastave ljudi jednom mjesечно ili nekako se družiti u tim grupama podrške... dok još nisu posvojili da imaju podršku u tom postupku cijelo vrijeme prije zasnivanja posvojenja...zapravo im treba stalno jedna podrška prilikom čekanja na posvojenje.*“ (1)), potreba za kontinuiranom podrškom nakon zasnivanja posvojenja („*Polaznici su u daljnjoj potrebi za edukacijom oni trebaju nekog s kim bi bili u kontaktu... kad će postati roditelji oni trebaju podršku... Zapravo treba im jedno mjesto gdje će se moći obratiti za pomoć kontinuirano.*“ (2)), nedostatak programa za pripremu djece („...*da ne govorim o programu za djecu kojeg mi nemamo, koji je isto potreban.*“ (1); „*I za pripremu djece, mislim da je to područje pripreme same djece...mislim da tu svi falimo, svi skupa u sustavu.*“ (2)), potreba za edukacijom u školama („*Mi smo educirale kolege u vrtićima...*

mislim da bi to bilo dobro i za škole jer smo se kod njih susreli s nekim nesnalaženjima, možemo reći čak i predrasudama u odnosu na posvojenu djecu“ (2)). Ovo su jako važne preporuke za sustav posvojenja u RH. Voditeljice se, baš kao i sami polaznici, slažu da im je potrebna daljnja podrška nakon završetka programa i za potencijalne posvojitelje koji još čekaju i za posvojitelje koji su realizirali posvojenje. I istraživanje udruge ADOPTA je pokazalo da u RH ne postoji sustavna i pristupačna podrška nakon posvojenja pogotovo posvojiteljima kao roditeljima, kao paru i samoj djeci (Kralj, Modić-Stanke, Topčić-Rosenberg, 2014.). Od osobe do osobe varira kako će se nositi s posvojenjem (Kennedy Porch, 2007.), ali izazovi su stalno prisutni, ostaje pitanje hoće li biti uspješno riješeni ili će se pretvoriti u probleme. Također, voditeljice su istaknule da program pripreme same djece za posvojenje uopće ne postoji, kao ni edukacija okoline u kojoj se posvojeno dijete nalazi. Očito je da su kod nas još uvelike prisutne predrasude o posvojenju. To se vidi i iz rezultata neobjavljenog istraživanja Blažeka Kokorić i Birovljević (2013.) koje pokazuje da su prisutne reakcije okoline poput veličanja posvojitelja kao „spasitelja“, negativnog vrednovanja razvojnih ishoda kod posvojene djece, poimanja prave obitelji isključivo kroz biološko nasljeđe, te neprimjerene reakcije stručnjaka, uglavnom liječnika, nastavnika i odgajatelja. Stoga se i tu vidi potreba za radom s okolinom u kojoj se posvojeno dijete nalazi.

6. Zaključna razmatranja

Ovim istraživanjem pobliže su opisana iskustva sudjelovanja polaznika programa edukacije i pripreme posvojitelja „Škola za posvojitelje“ udruge „Na drugi način“ kao i dobivene smjernice za njegovo unapređenje. Prije pozivanja na same rezultate istraživanja, važno je napomenuti kako prikazani rezultati nisu reprezentativni za cijelu populaciju polaznika pro-

grama kako zbog malog broja sudionika istraživanja tako i činjenice da se radi o pozitivno selekcioniranom uzorku sudionika. Ograničenje ovog istraživanja vidimo i u mogućnosti javljanja problema s dosjećanjem polaznika o tome kakva su iskustva imali u programu s obzirom na to da su sudionici završili program u prosjeku prije 3,5 godine, kao i mogućnosti davanja socijalno poželjnih odgovora, s obzirom da smo do sudionika došli preko udruge koja ujedno i provodi edukaciju. Unatoč spomenutim ograničenjima ovo istraživanje otvara mogućnosti za daljnje evaluacije programa i daje jasne praktične smjernice za unaprjeđenje kako programa edukacije tako i općenito podrške posvojiteljima. Prema dobivenim podacima u ovom istraživanju, polaznici programa edukacije i pripreme posvojitelja „Škola za posvojitelje“ svoje iskustvo sudjelovanja u programu edukacije i pripreme posvojenja opisuju kroz doživljaj grupne interakcije, zadovoljstvo kako radom voditeljica tako i vlastitim sudjelovanjem te kroz pozitivne osjećaje vezane uz sudjelovanje u programu. Nadalje, sudionici povezuju svoje iskustvo sudjelovanja u programu s doživljajem učvršćivanja vlastite odluke i motivacije za posvojenje, stjecanjem realnije slike o posvojenju kao i dobivanjem spoznaja o specifičnim temama posvojenja koje su se obrađivale. Voditeljice programa svoje iskustvo sudjelovanja u programu edukacije i pripreme posvojenja opisuju kroz konstantno učenje i stjecanje novih iskustava, doživljaj svršishodnosti programa, zadovoljstvo kvalitetom suradnje s polaznicima te u suvoditeljskom paru. Mogućnost unaprjeđenja programa sudionici vide u području vremenskog, sadržajnog i procesnog unaprjeđenja programa, dok voditeljice uz spomenuto ističu i važnost multidisciplinarnog pristupa, edukacije i supervizije stručnjaka. Sudionici, ali i voditeljice programa navode i preporuke na razini sustava koje se odnose na prepozнатu potrebu za kontinuiranim praćenjem i osiguravanjem podrške posvojiteljskim obiteljima.

Rezultati stranih istraživanja prikazanih u radu, kao i dobivenih u ovom istraživanju, ističu važnost pripreme potencijalnih posvojitelja i govore u korist zakonskih rješenja prema kojima je propisana obaveza stručne pripreme pote-ncijalnih posvojitelja. Također, odgovornost je na sustavu da osigura kvalitetnu i dostupnu stručnu pripremu za posvojenje kao i podršku tijekom i po zasnivanju posvojenja. Da bi to bilo moguće i u kontekstu osiguravanja standarda kvalitete usluga, potrebno je naglasiti važnost edukacije stručnjaka u području posvojenja i dostupnosti programa pripreme svim potencijalnim posvojiteljima, pogotovo ako uzmemmo u obzir da su do sada programi pripreme provođeni uglavnom u okviru neprofitnih organizacija i da su do nedavno bili dostupni samo u Zagrebu. Nacrt prijedloga novog *Obiteljskog zakona* (Vlada Republike Hrvatske, 2015.) pro-pisuje i pomoć i potporu djeci i posvojiteljima nakon zasnivanja posvojenja, što još jednom upućuje na važnost edukacije stručnjaka specijaliziranih u području posvojenja i sustavno organiziranje podrške posvojiteljskim obiteljima, s obzirom na manjak iste, a kako bi se uspješno odgovorilo na potrebe posvojiteljskih obitelji.

Znanstvena istraživanja vezana općenito uz posvojenje u hrvatskom kontekstu su malobrojna. Stoga ovo istraživanje može predstavljati doprinos tome da se dodatno osvijesti potreba i za provođenjem ovakvih programa, za podrškom i razvojem usluga koje bi bile namijenjene posvojiteljskim obiteljima u Republici Hrvatskoj, i za dalnjim istraživanjima u području pripreme, praćenja i podrške kako posvojiteljima tako i posvojenoj djeci te obitelji kao sustavu. Odgovornost je sustava da pruži maksimalnu podršku djeci, potencijalnim posvojiteljima i kasnije posvojiteljskim obiteljima kroz evaluirane programe podrške kako bi posvojenje bilo u najbolje interesu svih uključenih, pogotovo djece.

Literatura:

Ajduković, M. (1997.) *Grupni pristup u psihosocijalnom radu*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.

Brodzinsky, D. (2008.) *Adoptive parent preparation project. Phase 1: Meeting the mental health and developmental needs of adopted children*. New York, NY: Evan B. Donaldson Adoption Institute.

Brodzinsky, D. (2010.) *Preparing, educating, and supporting adoptive parents: What do we know and what do we need to know?* Rad izložen na konferenciji: „New Worlds of Adoption: Linking Research with Practice“, University of Massachusetts, Amherst, MA.

Brodzinsky, D., Pinderhughes, E. (2002.) Parenting and child development in adoptive families. U: Weber, B. (ur.) *Handbook of parenting: Children and parenting*. Vol. 1. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Inc., 279-311.

Blažeka Kokorić, S., Birovljević, J. (2013.) *Posvojiteljske obitelji – izazovi prilagodbe i reakcije okoline*. (Powerpoint prezentacija). Preuzeto s: <http://www.mala-scena.hr/home/archiva-predstava/jationomi.aspx?tab=za-pedagoge> (10.05.2015.)

Boatright, W., Kahn, H., Weiner, M., Katz, J., Geen, R. (2005.) *Listening to parents: Overcoming the barriers to the adoption of children from foster care*. Preuzeto s:

<http://www.hks.harvard.edu/ocpa/pdf/Listening%20to%20Parents.pdf> (01.05.2015.)

Bryan, V., Flaherty, C., Saunders, C. (2010.) Supporting adoptive families: Participant perceptions of a statewide peer monitoring and support program. *Journal of public child welfare*, 4, 91-112.

Department for education and skills (2005.). *Practice guidance on assessing the support needs of adoptive families*. London: Department for education and skills.

Farber, M. L. Z., Timberlake, E., Mudd, H. P., Cullen, L. (2003.) Preparing parents for adoption: An agency experience. *Child and adolescent social work journal*, 20, 175-196.

Flick, U. (2009.) *An introduction to qualitative research* (fourth edition). London: Sage publications Ltd.

Gaiduk, J. (2006.) Pre- and postadoption psychological services available for Lithuanian adoptive families: Where do we stand? *Baltic journal of psychology*, 7(1), 68-76.

Gilkes, L., Klimes, I. (2003.) Parenting skills for adoptive parents. *Adoption and fostering*, 27(1), 19-25.

Government of United Kingdom (2014.) *Adoption: national minimum standards*. London: Government of United Kingdom, Department for education.

Grotevant, H. D., Dunbar, N., Kohler, J. K., Lash Esau, A. M. (2007.) Adoptive identity: how contexts within and beyond the family shape developmental pathways. U: Javier, R. A., Baden, A. L., Biafora F. A., Camacho-Gingerich, A. (ur.) *The handbook of adoption: Implications for researchers, practitioners and families*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 77-89.

Henderson, K., Sargent, N. (2005.) Developing the Incredible years. Webster-Stratton parenting skills training programme for use with adoptive parents. *Adoption and fostering*, 29(4), 34-44.

Kennedy Porch, T. (2007.) Counseling adoption triad members. U: Javier, R. A., Baden, A. L., Biafora F. A., Camacho-Gingerich, A. (ur.) *The handbook of adoption: Implications for researchers, practitioners and families*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 293-311.

Kralj, S., Modić-Stanke, K., Topčić-Rosenberg, D. (2014.) *Problemi i potrebe posvojiteljskih obitelji tijekom procesa prilagodbe i integracije posvojene djece u obitelj, odgojno-obrazovne institucije i okolinu*. Zagreb: ADOPTA.

Manso, E. L., Sanchez-Sandoval, Y., Palacios Gonzalez, J., Roman Rodriguez, M. (2010.) A training for prospective adopters in Andalusia. *Papeles de Psichologo*, 31(2), 202-210.

McGinn, M. F. (2007.) Developmental challenges for adoptees across the life cycle. U: Javier, R. A., Baden, A. L., Biafora F. A., Camacho-Gingerich, A. (ur.) *The handbook of adoption: Implications for re-*

searchers, practitioners and families. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 61-76.

NSW Adoption standards (2014.). New South Wales: The children's guardian. Preuzeto s: <http://www.kidsguardian.nsw.gov.au/adoption-adoption-standards> (25.05.2015.)

Obiteljski zakon. Narodne novine, 75/14.

Patton, M. Q. (1987.) *How to Use Qualitative Methods in Evaluation.* Newbury Park, CA: Sage Publications.

Pavao, M. J. (2007.) Variations in clinical issues for children adopted as infants and those adopted as older children. U: Javier, R. A., Baden, A. L., Biafora F. A, Camacho-Gingerich, A. (ur.) *The handbook of adoption: Implications for researchers, practitioners and families.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 61-76.

Pravilnik o uvjetima koje moraju ispunjavati organizacije civilnog društva za provođenje programa stručne pripreme za posvojitelje, obveznom sadržaju i načinu provedbe programa stručne pripreme potencijalnih posvojitelja te uvjetima stručne osposobljenosti radnika kao i načinu vođenja dokumentacije u vezi s provedbom stručne pripreme potencijalnih posvojitelja. *Narodne novine*, 106-2051/2014.

Rushton, A. (2007.) *Research review – Adoption preparation and post placement support for adoptive parents of older children placed from care.* Preuzeto s: http://www.adopt.a.hr/images/pdf/adoption_preparation.pdf (18.05.2015.)

Rushton, A., Monck, E., Upright, H., Davidson, M. (2006.) Enhancing adoptive parenting: Devising promising interventions. *Child and adolescent mental health*, 11(1), 25-31.

Selwyn, J., Del Tufo, S., Frazer, L. (2009.) It's a piece of cake? An evaluation of an adopter training programme. *Adoption and fostering*, 33(1), 30-43.

Srivastava, A., Thomson, S. B. (2009.) Framework Analysis: A Qualitative Methodology for Applied Policy Research. *JOAAG*, 4(2), 72-79.

Vlada Republike Hrvatske (2015.) *Nacrt prijedloga Obiteljskog*

zakona. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo socijalne politike i mladih.

Wind, L. H., Brooks, D., Barth, R. P. (2005.) Adoption preparation: Differences between adoptive families of children with and without special needs. *Adoption quarterly*, 8(4), 45-74.

Web stranica udruge “Na drugi način” <http://nadruginacin.hr/skola-za-posvojitelje/> (posjećeno 18.05.2015.)

PRILOZI

Prilog 1. Lista s pitanjima za fokusnu grupu i grupni intervju

1. Kako ste saznali za ovaj program?
2. Što vas je motiviralo da se uključite u program?
3. Kako biste opisali svoje iskustvo sudjelovanja u programu?
4. Kakva je bila suradnja s izvoditeljicama programa?
5. Kakva je bila suradnja među vama kao polaznicima programa?
6. Kakvi su vam bili uvjeti za poхађanje programa (prostor, vrijeme, dostupnost materijala, literatura)?
7. Kako opisuјete vaš vlastiti angažman vezan uz sudjelovanje u programu?
8. Kako ste se osjećali za vrijeme trajanja radionica?
9. Kakvo imate općenito mišljenje o programu (sadržajno, radionički, princip rada, rad u grupi)?
10. Što ste dobili sudjelovanjem u programu?
11. Kako nakon sudjelovanja u programu gledate/ste gledali na vlastitu spremnost za ulogu posvojitelja?
12. Kako vas je program pripremio za buduću ulogu?
13. Što biste rekli koje su jake strane ovog programa (sadržajno/organizacijski)?
14. Gdje vidite eventualne slabosti programa(sadržajno/organizacijski)?
15. Koje su vaše preporuke za unaprjeđenje programa?
16. Što je za vas značilo sudjelovanje u ovom programu (ukratko)?

Prilog 2. Lista s pitanjima za intervju

1. Što vas je motiviralo na izradu i izvođenje ovog programa?
2. Čime ste se vodili prilikom izrade programa?
3. Što biste rekli s kojim se poteškoćama susreću potencijalni posvojitelji vezano uz sudjelovanje u programu?
4. Kako biste opisali svoje iskustvo sudjelovanja u programu kao voditeljice?
5. Kako se osjećate u ulozi voditeljice?
6. Kakvi su vam uvjeti za provedbu programa?
7. Kakva je suradnja s polaznicima programa?
8. Koje su olakšavajuće okolnosti izvođenja programa?
9. Što Vam predstavlja izazov u provedbi programa?
10. Što biste rekli koje su jake strane ovog programa (sadržajno/organizacijski)?
11. Gdje vidite eventualne slabosti programa (sadržajno/organizacijski)?
12. Koje su vaše preporuke za unaprjeđenje programa (sadržajno/organizacijski)?

ISKUSTVO JEDNE MAME

Sreća – recept za sretno djetinjstvo

Suprug i ja sretni smo i ponosni roditelji dva sina. Dva posvojena sina. Bila su to dva potpuno različita iskustva posvojenja. Posvojenje bebe i posvojenje starijeg djeteta. Starijeg sina, našeg plesača, posvojili smo kao bebu od šesnaest mjeseci. Dobili smo ga nekoliko mjeseci nakon završene obrade i slanja pisama svim centrima za socijalnu skrb u Hrvatskoj, kad smo kao tridesetpetogodišnjaci odlučili energiju, vrijeme i emocije, umjesto u daljnje prirodne pokušaje dobivanja biološkog djeteta i umjesto pokušaja umjetne oplodnje, usmjeriti prema djetetu koje je samo na ovom svijetu. Došao je k nama, prekrasna namrgođena beba, koja često plače, rijetko se smije, ozbiljno promatra svijet oko sebe. Bojao se vode i presvlačenja, svaku noć je u snu plakao, a sa šesnaest mjeseci znao je reći samo nekoliko riječi: „te“ što je značilo teta, „au“ što je značilo auto i kao pristojno dijete „la“ što je značilo hvala. Sve sitne traume, s puno ljubavi i pažnje, ubrzo smo riješili. Sve je upijao kao spužva, ubrzo postao prava pričalica, i preko dana sretno i veselo dijete. No, noću je još neko vrijeme plakao. Znali smo da smo riješili sve probleme kad se u snu počeo smijati. Njegov grleni smijeh bio je najljepši noćni zvuk.

Imao je dvije i pol godine kad je naša prijateljica bila trudna i mi smo mu objasnili da je u njenom trbuhi beba. Sljedeće jutro, potpuno nespremnu, dočekao me je s pitanjem: „Mama, jesam li i ja tebi bio tako u trbuhi?“. Nisam bila spremna za to pitanje. Nisam se pripremila, nisam se dogovorila sa suprugom. A sada sam morala donijeti odluku. Kako reći dvogodišnjaku da je posvojen? Ili mu još ne reći? Imala sam samo sekunde na raspolaganju, jer djeca su nestrpljiva. „Ne, ljubavi, ti nisi bio u mojem trbuhi. Tebe je rodila jedna druga teta.“ „Zašto?“, nije mu bilo jasno. „Zato što te ja nisam mogla roditi.“ Kratko se zamislio, a onda su mu misli zaokupile neke druge teme. Ponekad se vraćao na to pitanje. Nekad ništa ne bi pitao mjesecima, a onda nekoliko dana za redom. Svaki put neko pitanje više, tražio je neki podatak više. U raznim situacijama i na raznim mjestima. U dućanu guram ga u kolicima za kupnju. Sjedi ispred mene i veselo zjaka uokolo. Odjednom glasno pita. „Mama, a zašto ti mene nisi rodila?“. Ljudi se okreću. Čudno nas gledaju. Ignoriram to. Pojašnjavam mirmim glasom. Kao da pričamo o čokoladi koju ćemo kupiti. „Nisam te mogla roditi. Zato te je

rodila jedna druga teta.“

Dugo smo željeli posvojiti još jedno dijete. Pisali smo molbe. Dobivali samo odbijenice. Ili se centar ne bi niti oglasio. Naš plesač je želio brata ili sekula. Pa smo zajedno s njim ponovno slali pisma. „Kad ćeš dobiti brata ili sestru?“, pitali su mog petogodišnjaka. „Ne znam. Mi bi željeli, ali nam ne daju. A puno puta smo im pisali.“, pojašnjavala je moja pametna glavica. Čudno su ga gledali, a nas čudno pogledavali. Svi znaju za priče o rodi, o kupusu, ali da se pišu pisma kako bi se dobilo dijete, to još nisu čuli. Jer obično ne razmišljaju o posvojenju.

Naš mlađi sin, naš mačak, došao je k nama sa skoro osam godina, svega tri tjedna prije početka škole. A morao je krenuti u prvi razred. Bio je često tužan, jako nesiguran jer je imao puno logopedskih problema i druga djeca su mu se zbog toga rugala. Imao je problema s pamćenjem, s nedostatkom iskustva. Nikada nije bio u kinu, kazalištu, zoološkom vrtu. Jako je volio životinje, pa je smatrao da ne treba završiti školu i da će kad odraste u zoološkom vrtu čistiti životinje. Bilo mu je dosadno, pa je u udometiteljstvu izmislio prijatelje: bijele tigrove i snježne lavove. Shvatili smo da prije prvih ocjena, prije početka drugog polugodišta treba steći sigurnost. A za to je trebao riješiti logopedske probleme, steći iskustvo, nadoknaditi sve ono što druga djeca obično postupno uče do početka škole. Pa smo pokrenuli naše obiteljske „projekte“: stjecanje iskustva kroz birane crtiće, kino i kazališne predstave, posjete McDonaldsu i zoološkom vrtu, igre dok se vozimo automobilom koje su ustvari bile vježbe za razvoj kratkotrajnog pamćenja. Bio je tu i intenzivan rad s logopedom i puno, puno vježbanja kod kuće. Bilo je i suza, bilo je i tuge, a bilo je i sreće kad bi shvatio da može što i ostala djeca. Zahvaljujući suradnji učiteljice i logopedice te upornom vježbanju, naš mačak bi dan ili dva prije nego mu to zatreba u školi, uspio preskočiti neku dotadašnju prepreku. Pamtim jedno popodne kad nikako nije želio vježbati. Pa mi je uz suze rekao: „Ne želim vježbati. To je dosadno.“. Znajući da nemamo vremena i da ne smijemo propustiti niti jedan dan rekla sam mu: „Imamo dvije mogućnosti. Ili ćemo vježbati pa ćeš moći sve što i ostala djeca ili nećemo vježbati, ali tada će druga djeca to moći, a ti ne.“ Moja mudrica je odgovorila: „Imamo i treću, ne trebam ići u školu.“ Nasmijala sam se i objasnila da to nije moguće, da školu mora završiti. Tada je razmislio, obrisao suze i rekao: „Ne želim biti lošiji od drugih!“,

i nastavili smo vježbatи. Njegov ponos mu je pomogao da u sebi nađe snage i da u situaciji koja bi bila teška i za odraslog čovjeka, uspješno prebrodi sve izazove. Danas je naš mačak jedan od najboljih učenika u razredu, veseo i nasmijan dječak, koji osvaja srca gdje god da se pojavi. Danas je svjestan svojih sposobnosti, i u učenju i u sportu, voli čitati, piše prekrasne sastavke puno mudrije nego bi se očekivalo za njegove godine. Sada želi biti veterinar, matematičar, novinar istražitelj, profesor, arheolog...lista je duga i raznolika.

Kad kažem da su moja djeca posvojena, ljudi se obično zbune. Ne znaju što reći. Brkaju udomiteljstvo i posvojenje. Pitaju tko su im roditelji. Pa mi smo im roditelji. Da, nismo ih začeli. Nismo ih rodili. Ali smo ih odgojili. Ali smo bili budni kad su noću plakali. Smirivali njihove noćne more. Brisali ružne snove. Bdjeli nad njima kad su bili bolesni. Spavalii na podu pokraj kinderbeta. I držali plesača za ruku. Učili ih govoriti. Učili ih trčati. Skakati. Prati zube. Prati ruke. Kupati se. Zajedno smo krenuli u jaslice. U vrtić. U školu. Zajedno prolazimo pubertet. I sve pubertetske hirove. S nama su otkrili folklor. S nama su otkrili skijanje. Plivanje. S nama rastu. Mi smo im roditelji.

Svjesni smo da nema staklenog zvona pod kojim bismo mogli zaštiti našu djecu od nerazumijevanja okoline koje se sve rijede, ali ipak još uvijek pojavljuje. Još uvijek naša djeca mogu čuti: „ti nemaš mamu i tatu”, „manje si vrijedan jer si posvojen”, „posvojeni majmun”, „jadan ti, nemaš roditelje”... S time se i naša djeca i mi roditelji trebamo znati i moći nositi. I tu nam je jako bitna podrška odgajatelja u vrtiću, učitelja i profesora u školama. Oni trebaju biti svjesni što posvojiteljstvo znači, trebaju znati kroz što prolaze posvojena djeca i trebaju usmjeravati i senzibilizirati drugu djecu i njihove roditelje. Trebaju im pojasniti da je posvajanje normalan način stvaranja obitelji, da posvojena djeca imaju mamu i tatu i da ih oni jednako vole kao i biološki roditelji njihovu djecu. Kod posvojenja djeca često imaju manje iskustva od njihovih vršnjaka i potrebno im je neko vrijeme da to nadoknade, a za njihovo samopouzdanje i osjećaj pripadnosti grupi bitno je da se ne osjećaju drugaćijima. Posvojena djeca obično imaju ožiljke, nekad su ih svjesna, nekad je to zakopano duboko u njima, ali ti ožiljci postoje. I zato su njihove reakcije ponekad drugačije. A da bi ožiljci bili manji, da bi zacijseli, jako je bitna reakcija okoline: šire obitelji, prijatelja, susjeda, vrtića, škole...

Bitno je razumjeti da, iako posvojena djeca obično imaju dodatni teret iz života prije posvojenja, i teret napuštanja, iako su ponekad osjetljiviji, da su posvojiteljske obitelji jednake biološkim obiteljima i da su to jednostavno obitelji. A posvojena djeca su sretna djeca. O tome svjedoči i recept koji je naš mačak napisao s devet godina.

Recept za sretno djetinjstvo

Sastojci:

- 999 grama prijateljstva
- 3 smijeha
- jedna pusa
- jedan vic
- 891 litra ljubavi
- 101 litra učenja
- dvije mase pažnje
- tri tone dobrote
- 52 grama čitanja
- 102 grama igranja
- 24 litre znanja
- 108 minuta slušanja roditelja
- 5 sati igranja s bratom
- 211 grama druženja s obitelji
- 2 sata sporta i
- 398 litara topline

Priprema:

Prijateljstvo, učenje, čitanje i sport staviti u zdjeličicu i dobro promiješati. Pažnju, smijeh, pusu, vic i toplinu staviti u zdjeličicu i ostaviti 30 minuta na stolu. I kada je sve gotovo, staviti u kalup i staviti u pećnicu na 29 minuta, na 200 stupnjeva. Kada se ispeče možete dodati još jedan smijeh, a možete i ono što je ostalo. Kada sve to napravite, počnite jesti kolač koji se zove **Sretno djetinjstvo!**

Bol – i to je dio ljubavi

Bol u mom srcu je ogromna. Moje dijete, moj sin, moja ljubav postavlja pitanja. Pitanja koja sam očekivala. Pitanja kroz koja smo puno puta do sada prolazili. Tko mu je biološka majka? Zašto ga je ostavila? Postavlja pitanja za koja sam se pripremala. Za koja su me pripremali. Na posebnoj edukaciji kad smo posvojili mlađeg sina. Pitanja na koja sam puno puta do sada odgovarala. Bez problema. Bez boli. Smireno. S potporom. S ljubavlju. Jer sam znala da mu to treba. Jer sam znala da mora složiti svoje kockice. Da mora upoznati svoje korijene. Često se šalim s mojim sinovima. Spominjući njihovo porijeklo. Moj Slavonac obožava kulen. Sve voli polako i smireno. Moj Dalmatinac obožava more. Visok je i vitak. Stasit i lijep. Moj hajduk.

Najveći dio vremena mi smo samo obitelj. Ne posvojiteljska, ne biološka. Ne sretna, ne tužna. Ne glasna, ne tiha. Ne velika, ne mala. Mi smo samo obitelj. I volimo se. Mazimo se. Svađamo se. Mirimo se. Odgajamo se. Družimo se. Odrastamo. Mi smo samo obitelj. No ponekad, ponekad se pojave pitanja. Pitanja koja većina obitelji nema. Oni možda imaju neka druga pitanja. Možda se pitaju zašto mama i tata ne žive više zajedno. Možda se pitaju zašto nekog roditelja više nema na ovom svijetu. Možda se pitaju, a to je sigurno najteže, zašto je neko dijete preselilo k Bogu. Možda se pitaju tisuće drugih pitanja. Lakh ili teških. Zabavnih ili ozbiljnih. Sretnih ili tužnih. Ali, ne pitaju se naša pitanja.

To su pitanja koja postavljaju samo djeca koja su nekad bila ostavljena. I to ostavljanje ih boli. Boli ih cijeli život. Zašto? Veliko zašto nad njihovim glavama. Zašto neki otac, zašto neka majka nije željela zadržati to malo biće? Zašto me nije htjela? Jesam li nešto loše napravio? Što sa mnom nije bilo kako treba? Zar sam bio zločest? Zašto? Veliki zašto u njima. Zašto koji budi razne osjećaje.

Tugu. Ogromnu tugu u njihovim srcima. Tugu koja se sakrije. Koju pokrije ljubav mame i tate. Novih mame i tate. Pravih mame i tate. Ljubav koja ih nosi. Koja ih liječi. A onda, odjednom, tuga iskoči. Izroni. Neka riječ. Neka scena u filmu. Neko sjećanje. I ona opet vlada. I treba vremena da je se ponovno izbriše. Makar se smiju. Makar izvana sve izgleda kao prije. Njihova usta se smiju. Ali njihove oči se, tada, ne smiju.

Zatim ljutnja. Ljutnja na one koji su ih ostavili. Ljutnja jer imaju neki svoj život. Jer su krenuli dalje. Jer ne tuguju za njima. Jer ih nisu htjeli. Ljutnja, ponekad bijes. Bijes koji se prelijeva na druge. Ponekad i na prave roditelje. Jer ako su ih jedni roditelji ostavili mogli bi i drugi. Zato ljutnja. Unaprijed. Kao obrana. Iz straha. Ogromnog straha da se to ne ponovi.

Strah. Strah koji ih nekad paralizira. Koji im nekad ne da voljeti. Da se potpuno prepuste drugoj osobi. Da ih ne bi opet povrijedili. Da ih ne bi opet ostavili. Strah jesu li dovoljno dobri. Da zasluže ljubav. Da zasluže obitelj. Kao da se to treba zaslužiti. Kao da to ne dolazi samo. Od mame i tate. Pravih roditelja.

Bol. Jer ne znaju kako su izgledali oni koji su ih stvorili. Bol jer druga djeca to znaju. Bol jer ne znaju odakle su. Gdje su im korijeni. Kakvi su im geni. Na koga su njihove oči smeđe. Ili plave. Na koga su vitki. Ili niski. Od koga su naslijedili lijep glas. Sklonost za umjetnost. Ili matematiku. Na koga su povučeni ili druželjubivi. Na koga su...

Moje dijete sada prolazi kroz bol. I mene ta bol boli. Željela bih ga zaštiti od nje. Obraniti. Spremiti pod stakleno zvono. Spasiti. A znam da ne mogu. Znam da je to proces kroz koji mora proći. Znam da mu trebam biti podrška. Znam da ga trebam pratiti. Biti rame za plakanje. Biti krilo za sjedenje. Za maženje. Biti osoba za razgovor. Za pričanje. Za glasno razmišljanje. Znam da me to ne smije povrijediti. Znam da me to ne smije rastuživati. Sve znam. I trudim se. Uistinu se trudim. Ponekad je jednostavno. Ponekad je teško. Jer i ja sam čovjek. Ludsko biće. S jakim emocijama. S jakim emocijama prema mojoj djeci. I ponekad je teško prihvatići da im ti nisi jedini. Da razmišljaju, da žele nekog drugog. Neku drugu mamu. Nekog drugog tatu. Da se nadaju. Da se nadaju da ih je netko možda prisilio da ih se odreknu. Da to možda nisu stvarno željeli. Da se nadaju da ih možda traže. Da ih žele. Da bi im se veselili, ako bi se ponovno našli. Ponekad to nije lako. Ponekad to boli. Jako.

Kao punoljetni imaju pravo dozнати tko su njihovi biološki preci. Kako odrastaju, kako se približavaju tome, tako je njihove nestrpljenje sve veće. Tako je njihova želja sve veća. Tako je moj strah sve veći. Da mi ne bi otisli. Da ne bi izabrali one druge. Tako je moj bol sve veći. A ja ih volim. Želim da budu

sretni. Znam da im trebaju ti podaci. Da im trebaju da bi složili sve kockice. Sve mozaike. Da bi bili potpuni. I zato moram prebroditi bol. I zato moram biti jaka. I zato im moram biti potpora. Zato mi treba snaga. Snaga koju moram pronaći u sebi. Da prevladam strah. Strah da ne izgubim moje dijete. Oči mi suze od bola. Od bola koji ta misao izaziva. Ogromnog bola. Bola koji paralizira. Ipak pronalažim snagu. Da mogu biti potpora. Da mogu biti njegova snaga. Strah prolazi. Bol nestaje. Ostaje samo ljubav. Ljubav prema mom sinu. Ostaje samo snaga. Snaga da mogu biti uz njega.

TRŽ

JaTiOnoMi

Predstava o obitelji nastaloj na drugačiji način

„Bio jednom jedan dječak sam na vrhu planine. Isto tako, bili jednom jedan tata i jedna mama koji su htjeli dijete - njega. Dječak nije znao da oni žele i čekaju baš njega, a ni oni nisu znali da će dobiti baš njega.“ Tako počinje kazališna predstava s temom posvojenja djeteta pod nazivom „JaTiOnoMi“ kojom je otvoren stručni skup *Kako smo postali obitelj – Posvojenje - dio moje priče* 16. svibnja 2013. godine. Predstava je nastala suradnjom Kazališta i dramskog studija „ActLab“ i kazališta „Mala scena“, uz stručnu podršku udruge „Na drugi način“ i finansijsku potporu Ministarstva socijalne politike i mladih, Grada Zagreba i Ministarstva kulture RH.

„JaTiOnoMi“ je prva predstava o posvojenju u Hrvatskoj kojom se želi doprinijeti jačanju svijesti u zajednici o kvalitetnom pristupu posvojenom djetetu i posvojiteljima, o mogućim izazovima posvojiteljskih obitelji te doprinijeti sensibiliziranju djece i mladih koji nisu posvojeni za navedeni problem. Autorski tim već u naslovu naglašava važnost obitelji, a ovom predstavom želi poslati poruku kako je posvojenje jednak dobar način osnivanja obitelji kao i svaki drugi, ali i umanjiti stigmu prisutnu u društvu vezanu uz samu temu i posvojenu djecu.

U predstavi glume Jelena Vukmirica Makovičić, Silvio Vovk i Marko Makovičić, tekst predstave napisala je Jelena Vukmirica Makovičić zajedno s Markom Makovičićem, a dramaturginja je Ivana Đula. Predstava je namijenjena svim uzrastima od četiri godine na više, a predstavlja način na koji se djeci može pokazati kako postoje različite obitelji i pridonijeti razvijanju ponašanja koje se temelji na toleranciji i prihvaćanju različitosti.

Predstava na zanimljiv, zabavan i poučan način progovara o poteškoćama na koje nailaze parovi koji žele postati roditelji posvojenjem, ali i na izazove koji se javljaju u odnosu posvojitelj - dijete. Na djeci pristupačan i razumljiv način govori o posvojenju kao majčinstvu u kojem jedna majka nosi dijete u trbuhi, a druga u srcu. Ovom predstavom želi se prenijeti poruka da je u redu biti različit,

da posvojena djeca imaju obitelj, imaju roditelje koji ih vole, a posvojenje je dio njihove životne priče. I kako to roditelji u predstavi kažu: „Tako smo mi postali Mi, to je dio tvoje priče i to se ne može promijeniti“.

Posvojena su djeca kao i sva ostala djeca. Rođena su kao i sva ostala djeca i imaju obitelj kao i sva ostala djeca. Njima je kao i svoj drugoj djeci najvažnije da su voljena. Ona se od ostale djece razlikuju samo u jednome, a to je, kako kaže autorica Bonnet, da su najduže sanjana i najviše željena djeca svojih roditelja.

O kvaliteti ove predstave govori činjenica da je dobila tri vrijedne nagrade: Na 7. festivalu hrvatske drame za djecu „Mali Marulić“ koji se održao u Splitu od 7. do 10. travnja 2014. godine predstava je dobila:

- **Posebnu nagradu žirija za scensko promišljanje društveno angažiranog sadržaja**

Ova produkcija svjedoči da kazalište za djecu ima moć i u stanju je preuzeti odgovornost bavljenja izuzetno osjetljivom i važnom društvenom temom, u ovom slučaju temom posvajanja djeteta.“ JaTiOnoMi“ pokazuje da kazalište za djecu može izbjegći jeftine trikove zabave i estradne atrakcije te kroz primjeren tretman krajnje ozbiljne teme uvesti djecu u svijet prijeko potrebnog suosjećanja koje nam danas nedostaje.

- **Nagradu za kolektivnu glumačku igru**

Scenskim zajedništvom, ujednačeno, koncizno, precizno i čisto, s posebnim poštovanjem prema intimnosti teme troje glumaca u ovoj produkciji igrom tištine, riječi i zvukova stvaraju scenski svijet specifične poetike.

- **Nagradu za najbolji tekst predstave**

Tekst produkcije „JaTiOnoMi“ bavi se iznimno osjetljivom temom posvojenja djeteta o kojoj se vrlo rijetko progovara u suvremenim produkcijama za djecu manjeg uzrasta. Dramaturški pristup koji kombinira epske i dramske elemente, kroz svedenu i čistu rečenicu stvara temelj za skladnu izvedbenu cjelinu.”

Pripremila: Vlasta Grgec-Petroci

MOJA OBITELJ I JEDAN JEŽ

Predstava o sasvim obično-neobičnoj obitelji

U želji da i nadalje na umjetnički način doprinosi jačanju svijesti u zajednici o kvalitetnom pristupu posvojenom djetetu i posvojiteljima, udruga „Na drugi način“ ostvarila je suradnju i s Dječjim kazalištem „Smješko“ te stručnim sugestijama sudjelovala u stvaranju predstave „Moja obitelj i jedan jež“ kojom je otvoren stručni skup *Kako smo postali obitelj II - Posvojenje – dio moje priče* održan 27. listopada 2015. godine.

Predstava „Moja obitelj i jedan jež“ govori o jednoj sasvim obično-neobičnoj obitelji koja se čekala, tražila i pronašla posvojenjem, koja se voli, podržava i koja se zajednički nosi sa svim životnim izazovima. Autorski tim želi istaknuti kako su svi različiti i drugačiji, posebni, i upravo je u toj različitosti kvaliteta te se toga ne treba sramiti već to prigrlići i podržati. Svima je potrebna sigurnost, toplina, podrška, poticaj, lijepa riječ i nadasve ljubav. Predstava na zanimljiv, zabavan i šaljiv način uz puno glazbe i plesa progovara o drukčijem, ali jednakom vrijednom načinu osnivanja obitelji – posvojenju. Govori o putu roditelja i djeteta tijekom procesa posvojenja do trenutka kad postaju obitelj, stvaranju odnosa između roditelja i posvojenog djeteta i o procesu prilagodbe djeteta i roditelja.

U predstavi glume Jelena Hadži-Manev, Lada Bonacci, Danijel Radečić, tekst je napisao Hrvoje Zalar, glazbu Damir Šimunović, režiju predstave potpisuje Ivana Boban, a produkciju Mirta Zečević i kazalište „Smješko“. Predstava je namijenjena svim uzrastima od 10 godina na više, kako djeci, tako i odraslima. Predstava je dobila vrijedne nagrade na: **Naj, naj, naj festivalu zagrebačkog Gradskog kazališta Žar-ptica:**

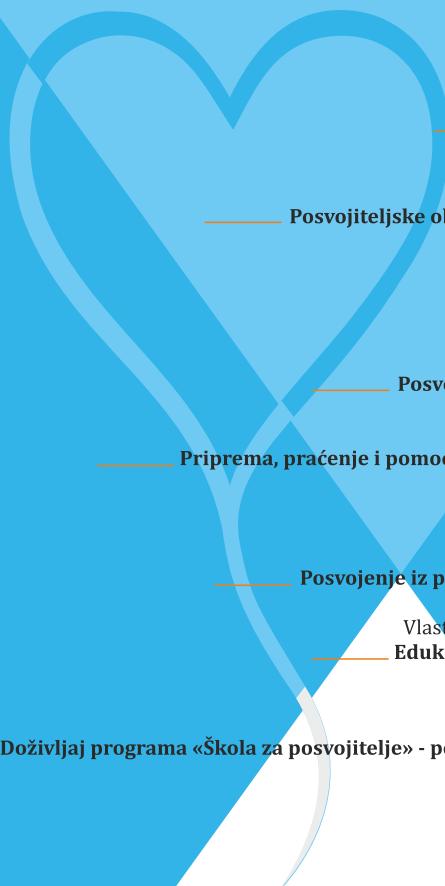
- Nagradu za najboljeg glumca
- Nagradu za sporednu ulogu
- Zlatnu pticu za najbolji novi tekst

Nagradu Hrvatskog glumišta kao najbolja predstava za djecu i mlade u 2015. godini.

Pripremila: Vlasta Grgec-Petroci

KAKO SMO POSTALI OBITELJ POSVOJENJE - DIO MOJE PRIČE

Vlasta Grgec-Petroci

Obitelj i posvojeno dijete

Branka Sladović Franz

Posvojenje (ni)je alternativna skrb?

Slavica Blažeka-Kokorić, Jelena Birovljević

Posvojiteljske obitelji - izazovi prilagodbe i reakcije okoline

Mirjana Marčetić-Kapetanović

Posvojenje starijeg djeteta

Ivana Šafran Tunjić

Posvojeno dijete u odgojno-obrazovnom sustavu

Dragana Milić

Priprema, praćenje i pomoć djeci i posvojiteljima u procesu posvojenja
Iskustvo Dječjeg doma Zagreb

Lidija Petrović

Posvojenje iz perspektive Ureda pravobraniteljice za djecu

Vlasta Grgec-Petroci, Mirjana Marčetić-Kapetanović

Edukacija i priprema (potencijalnih) posvojitelja

Jelena Barać, Maja Laklja

Doživljaj programa «Škola za posvojitelje» - perspektive sudionika i voditeljica programa

Iskustvo jedne mame

Sreća - recept za sretno djetinjstvo

Bol - i to je dio ljubavi

Vlasta Grgec-Petroci

JaTiOnoMi - predstava o obitelji nastaloj na drugačiji način

Vlasta Grgec-Petroci

Moja obitelj i jedan jež - predstava o sasvim obično - neobičnoj obitelji

ISBN: 978-953-58941-1-7

